

e-ISSN: 2791 - 6146

ARALIK-2023

CİLT:4

SAYI:7

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

CIHANŞÜMUL

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES OF THE ACADEMY

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

CIHANŞUMUL

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

e-ISSN: 2791 - 6146

Cihanşumul Akademi Sosyal Bilimler Dergisi-CASBİD

•6 Ayda Bir Yayınlanan Uluslararası Hakemli Dergi

•International Refereed Journal Published Every 6 Months

Aralık/December 2023

• Cilt/Vol: 4 • Sayı / Issue:7 • e-ISSN: 2791 – 6146

web sayfası / web pages:

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cihansumul>

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

CIHANŞUMUL

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

e-ISSN: 2791 – 6146

İmtiyaz Sahibi • Owner

Güneydoğu Araştırmaları Derneği

Baş Editör/ Editor-in-Chiefs

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ

Editörler/ Editors

Doç. Dr. Zakir ELÇİÇEK

Doç. Dr. Özkan CİGA

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TAYLAN

Alan Editörleri/ Field Editors

Edebiyat Alan Editörü / Literature Field Editor

Doç. Dr. Mehmet CİHANGİR (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Sinan CEREYAN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Eğitim Bilimleri/Educational Sciences

Doç. Dr. Rasim TÖSTEN (Siirt Üniversitesi, Siirt, TÜRKİYE)

Doç. Dr. Yunus Emre AVCI (Siirt Üniversitesi, Siirt, TÜRKİYE)

Arş. Gör. Dr. Kasım SEZGİN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

İktisadi ve İdari Bilimler/ Economics and Administrative Sciences

Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, TÜRKİYE)

Doç. Dr. Yunus YILMAZ (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Gör. Ferhat ARI (Bingöl Üniversitesi, Bingöl, TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇELİK (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ASLAN (Bingöl Üniversitesi, Bingöl, TÜRKİYE)

Felsefe ve Din Bilimleri

Dr. Öğr. Üyesi Fatih ÖZKAN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Dr. Mehmet Nesim ANUŞTEKİN (MEB, Diyarbakır, TÜRKİYE)

İslam Tarihi ve Sanatları/ Islamic History and Arts

Doç. Dr. İbrahim BARCA (Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, TÜRKİYE)

Doç. Dr. Habibe KAZANCIOĞLU (Trakya Üniversitesi, Edirne, TÜRKİYE)

Temel İslam Bilimleri/ Basic Islamic Sciences

Dr. Öğr. Üyesi Abdulmelik İBRAHİMOĞLU (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Dr. Öğr. Üyesi İsmail KANBAZ (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

CIHANŞUMUL

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

e-ISSN: 2791 – 6146

Tarih Alan Editörleri / History Field Editors

Dr. Öğr. Üyesi Davut ADLIĞ (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Abdusselam ERTEKİN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

İletişim Alan Editörleri / Communication Field Editors

Doç. Dr. Hasan ALTİNCİK (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)
Dr. Arş. Gör. Ahmet Fethi GÜN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Hukuk Alan Editörleri / Law Field Editors

Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk DEMİR (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)
Dr. Arş. Gör. Osman KARAKÖSE (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Türkçe Dil Editörü/Turkish Language Editor

Doç. Dr. Abdulhakim TUĞLUK (İğdır Üniversitesi, İğdır, TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Seyhan KARDEŞ (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Yabancı Dil Editörü Foreign Language Editor

Dr. Faruk EVRENK (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Sekreter / Secretary

Mehmet Ali AYAZ (MEB, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Yazım ve Mizanpaj Editörü / Writing and Layout Editor

Uzman Resul AKKAYA (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

Yayın Kurulu/ Editorial Board

Prof. Dr. Davut İŞIKDOĞAN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)
Doç. Dr. Fatih KOYUNCU (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir, TÜRKİYE)
Doç. Dr. Remzi AVCI (Mardin Artuklu Üniversitesi, Mardin, TÜRKİYE)
Doç. Dr. Rahmi TEKİN (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, TÜRKİYE)
Doç. Dr. İbrahim ÇEMBERLİTAŞ (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, TÜRKİYE)
Doç. Dr. Abdulhakim TUĞLUK (İğdır Üniversitesi, İğdır, TÜRKİYE)
Doç. Dr. İbrahim BARCA (Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, TÜRKİYE)
Doç. Dr. Rasim TÖSTEN (Siirt Üniversitesi, Siirt, TÜRKİYE)
Dr. Öğr. Üyesi Esra YILDIZ (Yalova Üniversitesi, Yalova, TÜRKİYE)
Dr. Osman ŞENLİK (Hakkari Üniversitesi, Hakkari, TÜRKİYE)
Dr. Sinan CEREYAN (Dicle Üniversitesi, Diyarbakır, TÜRKİYE)

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİ / INTERNATIONAL REFEREED JOURNAL

CIHANŞUMUL

AKADEMİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

e-ISSN: 2791 – 6146

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Mehmet KARATAŞ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdulvahap YILDIZ (Harran Üniversitesi)

Prof. Dr. Yaşar BAŞ (Bingöl Üniversitesi,)

Prof. Dr. Ali Osman KURT (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Behçet ORAL (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Habib ÖZKAN (Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Hacı Musa BAĞCI (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK (Adıyaman Üniversitesi)

Prof. Dr. İdris KADIOĞLU (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal TİMUR (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Prof. Dr. Ömer DEMİREL (Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK (Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Hatip YILDIZ (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet AZİMLİ (Hitit Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet KANKAL, (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Şadi EREN (Iğdır Üniversitesi)

Prof. Dr. Mustafa TURAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Kenan Ziya TAŞ (Balıkesir Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim ÖZCOŞAR (Mardin Artuklu Üniversitesi)

Prof. Dr. Oktay BOZAN (Dicle Üniversitesi)

Prof. Dr. Muammer DEMİREL (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdülhamit TÜFEKÇİOĞLU (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ali BORAN (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Halid TEDMORİ (Lübnan Üniversitesi, Beyrut, LÜBNAN)

Prof. Dr. Mohd Roslan Mohd NOR, (Malaya Üniversitesi, Kuala Lumpur, MALEZYA)

Prof. Dr. Khalil Ali MURAD (Salahaddin Üniversitesi, Erbil, IRAK)

Prof. Dr. Hogir Tahir TOFİQ (Zaho Üniversitesi, Zaho, IRAK)

Prof. Dr. Mehmet Alaaddin YALÇINKAYA (Karadeniz Teknik Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdulfettah AL-AWAISI (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet AKBAŞ (Gaziantep Üniversitesi)

Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi (CASBİD), 2020 yılında kurulmuş olup yılda iki kez (Haziran ve Aralık aylarında) yayınlanan ve uluslararası erişime açık olan hakemli bilimsel bir dergidir. Dergimizde, “Edebiyat, Tarih, Felsefe, Sosyoloji, Psikoloji, Arkeoloji, Sanat Tarihi, İlahiyat, İktisat, İşletme, İletişim, Gazetecilik, Uluslararası İlişkiler, Hukuk, Siyaset Bilimi, Halkla İlişkiler” gibi sosyal bilimlere ait alanlarda hazırlanmış akademik çalışmalara, derleme ve kitap tanıtımlarına yer verilmektedir.

Cihanşümül Akademi Journal of Social Sciences (CASBİD) was founded in 2020 and is a peer-reviewed scientific journal published twice a year (in June and December) and open to international access. In our journal, academic studies, compilations and articles prepared in the fields of social sciences such as "Literature, History, Philosophy, Sociology, Psychology, Archeology, History of Art, Theology, Economics, Business, Communication, Journalism, International Relations, Law, Political Science, Public Relations" are published. Book introductions are included.

Index Bilgisi/ Index Information

Değerli meslektaşlarım,

Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi'nin yeni sayısını sizlere sunmanın heyecanını yaşıyoruz.

Uzun ve zorlu bir sürecin sonunda ve objektif editör ve hakem değerlendirmeleri neticesinde süreci tamamlanan 4 araştırma makalesi ve 2 kitap incelemesi sayıya alınmıştır. Genel olarak dergimizde özel olarak da bu sayıda yer alan makalelerin hem farklı disiplinleri temsil etmesi hem de akademik bilgi birikimine katkı sağlayacak türden olmasına azami özen gösterilmektedir.

Bu vesileyle 2023 yılı Aralık sayımızın yayına hazırlanmasında emeği geçen hakem, yazar ve yayın kurulu üyelerine teşekkür eder, katkıları için minnettarız.

Yeni bir sayıda buluşmak ümidiyle...

Dr. Öğr. Üyesi Abdullah CENGİZ
Editör

MAKALELER / ARTICLES

1- Araştırma Makalesi / Research Article

Karaman Kent Merkezindeki Tarihi Kamu Yapıları (1891-1947)

Historical Public Buildings in the City Center of Karaman (1891-1947)

Ali TEKİN

ss. / pp. 1-22

2- Araştırma Makalesi / Research Article

Nermin Yıldırım'ın Saklı Bahçeler Haritası Adlı Romanının Yapı ve Tema Bakımdan İncelenmesi

An Analysis of Nermin Yıldırım's Novel Saklı Bahçeler Haritası in Terms of Structure and Theme

Gülperi DEMİRKIRAN- Adem GÜRBÜZ

ss. / pp. 23-39

3- Araştırma Makalesi / Research Article

Evrensel Yorumbilimin Kurucusu Gadamer'in Felsefi Tefsiri: Hakikat ve Yöntem

Gadamer, Founder Of Universal Hermeneutics Philosophical Interpretation: Truth And Method

Arif AKBAŞ

ss. / pp. 40-55

4- Araştırma Makalesi / Research Article

Ortaokul ve Liselerde Görev Yapan Kadın Okul Müdürlerinin Karşılaştıkları Sorunlar: Diyarbakır Örneği

Problems Faced by Female School Administrators (Principals) Working in Secondary and High Schools: The Case of Diyarbakır

Mehmet Selman KAYAN-Selahattin BALKAN-Sakine BALKAN-Mehmet ATEŞ

ss. / pp. 56-73

5- Kitap İncelemesi / Book Review

Esra Yıldız, Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislamlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924), Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022, 299 s, ISBN 978-625-8031-49-2.

Esra Yıldız, The History Of The Buildings of Shaykh Al-Islam Office In The Light Of The Documents Of The Meshihat Archives (1826-1924), Ankara: İlahiyat Publishing, 299 P, Isbn 978-625-8031-49-2.

Mehmet DERİ

ss. / pp. 74-76

6- Kitap İncelemesi / Book Review

Hız. Peygamber ve Namaz (İsrafil Balcı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, 304 s,ISBN 978-605-9281-05-8)

Hız. Prophet and Prayer (İsrafil Balcı, Ankara School Publications, Ankara, 2020, 304 S, ISBN 978-605-9281-05-8)

Ayşe KÜÇÜK

ss. / pp. 77-80

Karaman Kent Merkezindeki Tarihi Kamu Yapıları (1891-1947)

Ali TEKİN¹

Öz

Bu çalışmada, Karaman kent merkezinde 1891-1947 yılları arasında inşa edilen tarihi kamu yapılarının mimari özellikleri kendi içlerinde ele alınarak, Anadolu'daki benzer yapılarla karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Arşiv belgeleri, çizim ve fotoğraflarla desteklenerek incelenen kamu yapıları, günümüze ulaşabilenler ve ulaşamayanlar olarak iki grupta ele alınmıştır. Günümüze ulaşabilenler; belediye, redif kışla, istasyon ve okul binalarıdır. Günümüze ulaşamayanlar ise; hükümet konağı, redif deposu, askerlik şubesi, mektep, banka ve hastane binalarıdır. Günümüze ulaşabilen yapılardan sadece istasyon binası özgün işlevini devam ettirmektedir. Okul binası günümüzde kullanılmamaktadır. Redif kışla ve belediye binaları ise özgün kullanımlarının dışında farklı bir amaca hizmet etmektedirler. Sonuç olarak Karaman'da inşa edilen kamu yapılarının, Anadolu'nun diğer sancaklarında inşa edilen kamu yapılarıyla plan ve cephe tasarımı açısından benzerlik taşıdığı tespit edilmiştir. Özellikle askeri, eğitim ve istasyon yapılarının Anadolu örnekleriyle beraber tip proje olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Çalışma, Karaman ilinde kamu yapısı olarak inşa edilen veya kullanılan yapıların ortaya çıkışını bütüncül olarak değerlendirerek sanat tarihi, mimarlık tarihi, kent tarihi ve mimari koruma alanlarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yapıları, Karaman, Geç Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi.

Historical Public Buildings in the City Center of Karaman (1891-1947)

Abstract

In this study, the architectural features of the historical public buildings built in the city center of Karaman between 1891-1947 were discussed, and they were evaluated by comparing them with similar buildings in Anatolia. Public buildings, supported by archival documents, drawings, and photographs, were examined and discussed in two groups: those that have survived to the present day and those that have not. The ones that can survive today are municipalities, redif barracks, stations, and school buildings. Those who cannot reach today are government mansion, redif warehouse, military branch, school, bank, and hospital buildings. Among the structures that have survived to the present day, only the station building continues to serve its original function. The school building is not used today. Redif barracks and municipal buildings serve a different purpose than their original uses. In conclusion, it has been determined that the public buildings constructed in Karaman exhibit similarities in terms of their architectural plans and facades with the public buildings constructed in other Sanjaks of Anatolia. It is understood that especially military, educational, and station buildings were constructed as prototype projects, along with examples from Anatolia. The study aims to contribute to the fields of art history, architectural history, urban history, and architectural conservation by comprehensively evaluating the emergence of public buildings constructed or used in the province of Karaman.

Keywords: Public Buildings, Karaman, Late Ottoman Period, Republican Period.

¹Öğr. Gör. Dr. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksek Okulu, El Sanatları Bölümü, Karaman/Türkiye E-posta: alitekin@kmu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9190-347X.

*Atıf/ Citation: Tekin, A. (2023). Karaman kent merkezindeki tarihi kamu yapıları (1891-1947). *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 1-22.

1. Giriş

Büyük bölümü İç Anadolu Bölgesi'nin Konya Bölümü'nde yer alan, bir bölümü de Akdeniz Bölgesi'nin Adana Bölümü sınırları içindeki Karaman, kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğusunda Konya, güneydoğusunda Mersin ve güneybatısında Antalya'yla komşudur (Tapur, 2019, s. 26).

Eskiçağlarda Laranda (Lârende) adıyla bilinen şehir önce Hititler, ardından sırasıyla milâttan önce 7. yüzyılda Frigyalılar, 6. yüzyılda Lidyalılar, 5. yüzyıl sonlarında Perslerin hâkimiyeti altına girdi. Daha sonra Anadolu'da Pers hâkimiyetine son veren İskender ve haleflerinin, Roma ve 395'ten itibaren de Bizans İmparatorluğu'nun topraklarına katıldı. Kentin, Bizans döneminde Hıristiyanlığın önemli bir merkezi haline geldiği bilinmektedir (Tuncel, 2001, s. 444). Karaman ve çevresi, 1075 dolaylarında Anadolu Selçukluları hâkimiyeti altına girmiştir. I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220) döneminde ise bölgede kesintisiz Türk hâkimiyeti başlamıştır (Günler, 2019, s. 326-328). 1256 yılında, Karamanoğulları tarafından bölgede beyliğin temelleri atılmıştır (Sümer, 2001, s. 455). Karaman, 1483 yılında ise kesin olarak Osmanlı idaresine geçmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s. 108). 16. yüzyılda Lârende'nin Konya'nın bir kazası durumunda olduğu görülmektedir (Gümüştü, 1997, s. 22). Osmanlı idaresi altında bölgeye eyalet statüsü verilmiş, bölgenin idarecisi olarak tayin edilen beylerbeyinin ikamet merkezi olarak Konya seçilmiş, eyaletin adı Karaman olmasına rağmen, Karaman şehrine sancak beyi dahi tayin edilmemiştir (Jennings, 2020, s. 1146-1147). Bu durum 18. yüzyılda da devam etmiştir (Cengiz, 2014, s. 128). 1867 yılındaki vilayet nizamnamesiyle birlikte, Konya vilayeti kurulmuş (Karal, 2003, s. 156) ve Lârende bu vilayet içinde yer almıştır. Cumhuriyet döneminde Konya iline bağlı bir ilçe olan Karaman, 1989'da Konya ilinden ayrılarak il olmuştur (Arslan, 2019, s. 237).

2. Türk Mimarisinde Kamu Yapılarının Gelişimi

Klasik Osmanlı şehirlerinin yapısal özelliklerine bakıldığında merkezde bir cami, saray, lonca binası ve bedestenle birlikte bu çekirdek bölgenin hemen etrafında zanaatçıların ve esnafın olduğu bir çarşı bulunmaktadır (Ortaylı, 2008, s. 280-281).

Sultan III. Selim'in saltanatına rastlayan 19. yüzyıl sonu, batılılaşma tarihinde önemli reform girişimlerinin başlatıldığı bir evre olarak bilinmektedir. Osmanlı modernizasyonunun bütünlüğü ihtiva eden ve Nizam-ı Cedid olarak adlandırılan dönem, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın bilim, sanat, tarım, sanayi, ticaret ve genel olarak uygarlık alanındaki ilerlemelerine katılabilmesi için girişilen yenilikçi düzenlemelerin bütünüdür. Nizam-ı Cedid döneminin yapım programı tipolojik açıdan çeşitlidir; kışlalar, çoğu askerî amaçlı fabrikalar, yönetim binaları, okullar, cami ve çeşmeler, bendler ve nihayet köşk ve saraylar. Tanzimat dönemi ise, Nizam-ı Cedid dönemi ıslahatlarının neticesidir. Tanzimat her alanda olduğu gibi, mimarlık alanında da yeni örgütlenme modelleri ve yasal düzenlemeler getirmiştir. Bayındırlık işlerinin geleneksel saray teşkilatından çıkarılıp devlet mekanizması içindeki konumuna geçirilmesi için ilk girişimler Tanzimat öncesinde II. Mahmud döneminde başlatılmıştı (Batur, 1985, s. 1045-1047). Tanzimat Dönemi'nde, ekonomik sıkıntılara rağmen, inşa faaliyetleri etkin bir şekilde devam etmiştir. Bir yandan klasik dönemde inşa edilen yapılar, Tanzimat döneminde de yapılmaya devam ederken, diğer yandan da ihtiyaçtan doğan yeni yapı tipleri de inşa edilmeye başlanmıştır. Bu yapılar Osmanlı mimari dağarcığına ilk defa dâhil edilen başta resmi daireler olmak üzere okul, hastane, tiyatro, sergi binası, otel, pasaj, elçilik, karakol, postane ve banka binalarıdır. (Yazıcı, 2007, s. 115-117). Sultan Abdülmecid (1839-1861) döneminde ise yenilik hareketleri bir devlet programı haline getirilmiştir. Batılı anlamda ilk, orta ve yüksek eğitimin yerleşmesi için rüsdyeler ve idadiler bu dönemde kurulmuştur (Renda, 2002, s. 274). Sultan Abdülaziz (1861-1876) döneminde kent düzeyinde yapı etkinliği yoğunlaşmıştır. Adliye, Posta Telgraf nezaretleri oluşturulmuş, İstanbul-Edirne demiryolu yapılmış ve en önemlisi ilk Sanayi Mektebi, (1867) Mekteb-i Tibbiye-i Mülkiye (1868), Galatasaray Sultanisi (1868), Darüşşafaka (1873) gibi kurumlar açılmıştır. Sultan Abdülhamid dönemi (1876-1909)

gerek ulusal ve uluslararası siyaset gerekse de kültür ortamı bakımından önemli gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde demiryolu ağı yapımı hızlandırılmış, 1888'de İstanbul-Edirne bağlantısıyla Avrupa'ya ulaşılmış ve Hicaz Demiryolu 1908'de Medine'ye ulaşmıştır. II. Abdülhamid döneminde gerek başkentte gerekse eyaletlerde yaptırılan kamu yapılarının sayısı oldukça fazladır. Sirkeci Garı bu dönemin önemli yapıları arasındadır (Renda, 2002, s. 276-277).

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile iktidar Jön Türk hareketinin askeri ve siyasi örgütü olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin elinde toplandı. 1908 ile 1918 yılları arasında, yıkılmak üzere olan imparatorluğun değişim çabalarıyla birlikte yeni bir mimari üslup ortaya çıktı (Bozdoğan, 2012, s. 31). 1910 yılında başlayan ve 1930'lara kadar süren bu dönem Birinci Ulusal Mimarlık dönemi olarak adlandırılmaktadır (Aslanoğlu, 2010, s. 30). 1908-1922 arasında üretilen yapılar arasında geleneksel yapıların (cami, türbe vs.) da sürdürüldüğü görülürken, okul yapıları ve hastane gibi yapıların yapımına da önem verilmiştir (Sıkıçakar, 1991, s. 40). Cumhuriyetin ilk yıllarında da bayındırlık faaliyetleri önemle üzerinde durulan konulardandı. Özellikle başkent Ankara'da bakanlıklar, banka binaları, okullar, istasyon binası, adliye sarayı ve postane gibi yapılar uygulanmıştır (Sıkıçakar, 1991, s. 44-45).

3. Günümüzde Mevcut Olan Yapılar

3.1. Belediye Binası

3.1.1. Yeri: Tahsin Ünal Mahallesi'nde, İsmet Paşa Caddesi üzerinde yer almaktadır. Tahsin Ünal Mahallesi'nin eski ismi Çarşı Mahallesi'dir (İncekara, 2005, s. 287).

3.1.2. Tarihçesi: Belediye binası kitabesine göre müteahhit Hacızade Ali Ağa tarafından 1891 yılında yaptırılmış olup, mimarı Usta Molla'dır.

3.1.3. Onarımlar: Yapının bilinen son onarımı, 2011 yılında Karaman Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nün girişimiyle yapılmıştır (Kolay, 2018, s. 189).

3.1.4. Plan ve Mimari Özellikleri: Doğu-batı doğrultusunda düz bir arazi üzerinde uzanan dikdörtgen bir kütleyle sahip yapı, zemin kat üzerine tek katlı bir kuruluş sergilemektedir. Binanın zemin katı dükkânlardan, üst katı ise belediye dairesinden oluşmaktadır. Zemin kat, kapı, pencere, kemerli kuruluşlar ve konsollarla oldukça hareketli bir görüntüye sahiptir. Kuzey cephenin ortasındaki düz lentolu iki kapı, yapının ana girişini oluşturmaktadır. Fakat eski fotoğraflarına bakıldığında, ana girişin meydana bakan doğu cephe üzerinde olduğu görülmektedir. Batı yöndeki kapının lentosu iki yandan profilli bir taşa oturmaktadır. Girişin üzerinde iki adet yuvarlak formulu pencere görülmektedir. Bu kapıların iki yanında yine düz lentolu toplam yedi adet dükkân girişi bulunmaktadır. Cephenin doğu köşesinde iki adet dikdörtgen çerçeveli pencere vardır. Pencereilerin üzerinde sivri kemerli silmeler dikkati çekmektedir. Zemin ile birinci katı ise kaval silme ayırmaktadır. Kuzey cephedeki ana girişler bizi üst kata ulaştıran merdivenlere götürmektedir. Birinci katta ise ahşap konsollara oturan iki çıkma bulunmaktadır. Cephenin bu bölümü toplam yirmi bir adet pencereyle aydınlatılmaktadır. Doğu cephede basık kemerli üç adet kapı ve dikdörtgen çerçeveli dört adet pencere yer almaktadır. Bu cephede de kuzey cephede olduğu gibi pencerelerin üzerinde sivri kemerli silmeler bulunurken, ortadaki kapının üzerinde ise üçgen kemerli bir uygulama göze çarpmaktadır. Bu üçgen kemerin üstünde yapının kitabesi bulunmaktadır. Kitabe metni şu şekildedir:

Maşallahu mâkâne

Emâne Ali Ağa Hacızade Boynukalın

Usta Molla Mimarı

Karaman Daire-i Belediye Rüsümü 1309 Sene Hicri 1307 Rumi

1891 Miladi.

Silmelerin aralarında bir adet yuvarlak formulu, bir adet oval formulu ve bir adette etrafı volüt yapan bir süslemeyle çerçevelenmiş bir pencere bulunmaktadır. Birinci katta taş konsollara oturan iki çıkmayla

birlikte bu bölümde de toplam dokuz adet dikdörtgen çerçeveli pencere yer almaktadır. Güney cephenin zemin katında yedi adet dükkân bulunmakla birlikte iki tanesi kapatılmıştır. Cephenin doğu köşesinde ise iki adet dikdörtgen çerçeveli pencere, kuzey cephedeki pencerelerle benzerlik göstermektedir. Birinci katta toplam on yedi adet dikdörtgen çerçeveli pencere bulunmaktadır. Batı cephesi tek basık kemerli kapısı, ikisi küçük ikisi büyük olmak üzere dört adet dikdörtgen çerçeveli pencereyle aydınlatılmaktadır. Bu büyük pencerelerin sonradan pencereye dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Birinci katta taş konsollara oturan iki çıkma bulunur ve bu bölüm de dokuz adet dikdörtgen çerçeveli pencereyle aydınlatılmaktadır. Çıkmaların köşelerinde bulunan sütun başlıkları ve cepheden ileri taşan kesme taşlar, plaster etkisi yaratarak cepheye hareket katmaktadır. Binanın eski fotoğraflarına bakıldığında yapının üzerinin düz dam şeklinde olduğu görülmekle birlikte, günümüzde kiremit kaplı kırma çatılı bir örtüye sahiptir.

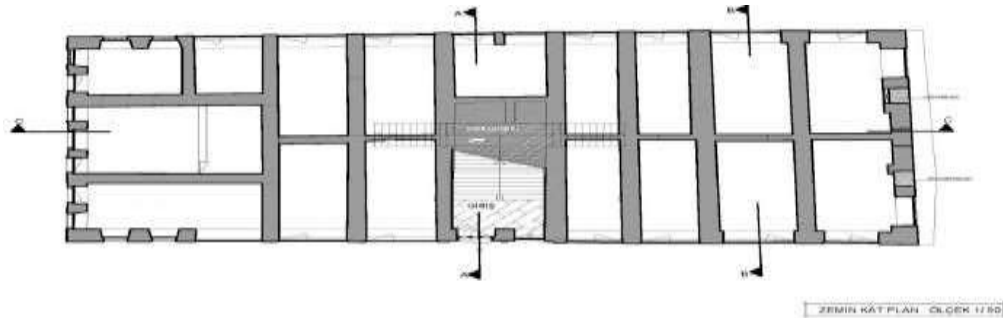
Zemin kat planında farklı ölçülerde dikdörtgen formlu ve tonoz örtülü on yedi oda bulunmaktadır. Dükkân girişlerinin ve ana giriş kapılarının üzerinde görülen yarım daire ve sivri kemerler içerideki tonozların dışa yansımaları olarak görülmektedir. Merdivenin yer aldığı koridorun çevresine yerleştirilmiş dikdörtgen planlı farklı boyutlara sahip odalardan meydana gelen üst katta, koridoru aydınlatan ve doğal ışığı çatıdan alan iki ışıklık bulunmaktadır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan koridorun her iki ucu sivri kemerlerle belirgin kılınmıştır. Üst katta yer alan odalar da boyutları itibarıyla farklılık göstermektedir (Kolay, 2018, s. 187).

3.1.5. Malzeme: Binanın inşasında kesme taş kullanılmış ve bu taşların büyük çoğunluğu Karadağ Binbir Kilise Ören Yeri'nden getirilmiştir (Topal, 2009, s. 268). İç ve dış mekândaki kapı ve pencere doğramaları ile çatı saçak ve kaplaması ahşap malzemeden yapılmıştır. Çatıda marsilya tipi kiremit kullanılmıştır.

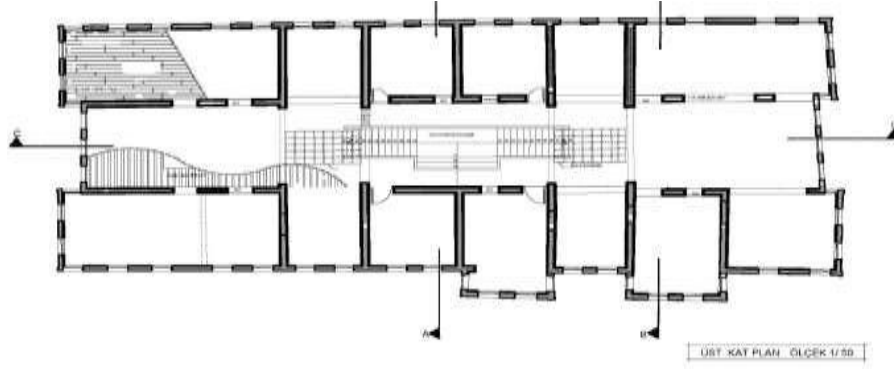
3.1.6. Süsleme: Zemin kattaki farklı tip ve boyuttaki kemerler, katları ayıran kaval silme ve özellikle doğu cephedeki sivri kemerli silmeler cepheyi hareketlendirmektedir. Doğu cephenin köşesindeki pencere açıklığı dört yandan volütlü bir çerçeveye süslenmiştir. Birinci kattaki çıkmaların köşelerinde ise plaster etkisi yaratan kesme taşlar dikkat çekicidir.

3.1.7. Üslup: Belediye binasında Neoklasik üslup özellikleri görülmektedir.

3.1.8. Tescil Durumu ve Kullanım Amacı: Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1993 yılında tescillenen bina (Karpuz, 2009, s. 308), Bina günümüzde Karaman Tanıtım Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 1. Belediye binasının zemin kat planı (Konya KVKBKM Arşivi)

Şekil 2. Belediye binasının 1. kat planı (Konya KVKBKM Arşivi)

Şekil 3. Belediye binasının kuzeydoğu cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

Şekil 4. Belediye binasının doğu cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

Şekil 5. Belediye binasının kitabesi (Kolay, 2018, s. 196)

Şekil 6. Belediye binasının birinci katında yer alan koridor (Kolay, 2018, s. 197)

3.2. Redif Kışla

3.2.1. Yeri: Koçakdede Mahallesi'nde, Adnan Özdağ Parkı içerisinde.

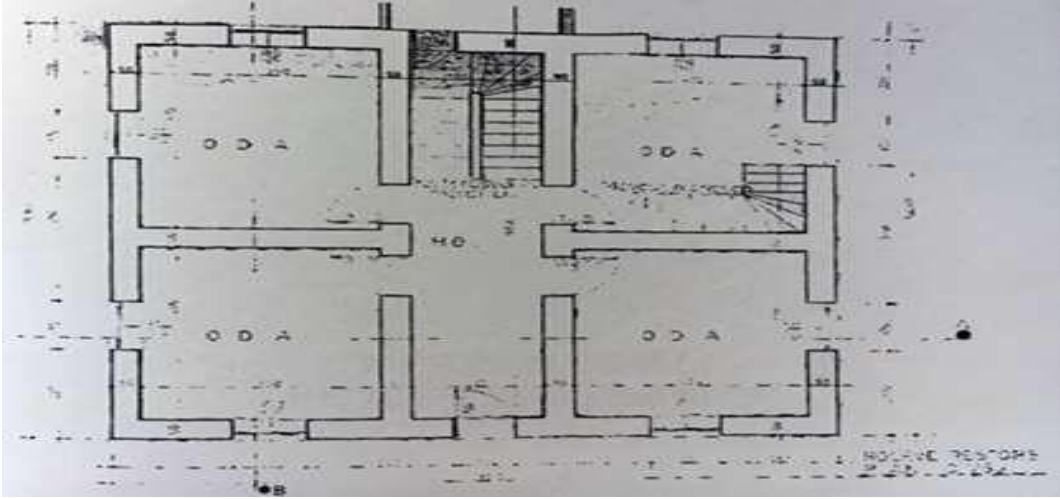
3.2.2. Tarihçesi: Yapının kitabesi yoktur. Mevcut yapının, yıkılan kışlanın günümüze ulaşan birimlerinden biri olduğu belirtilmektedir (Topal, 2009, s. 271). Yapı, 19. yüzyıla tarihlendirilmekle (Karpuz, 2009, s. 314) birlikte tek özgün yerinin giriş cephesi olduğu anlaşılmaktadır.

3.2.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir kuruluş sergileyen yapı, zemin kat üzerine tek katlı olup üst örtüsü kiremit kaplı kırma çatıyla kaplıdır. Batı cephesinde altta ve üstte ikişer adet dikdörtgen çerçeveli pencere bulunmaktadır. Kuzey cephenin ortasındaki eklenti, yapının doğalgaz tesisatının bulunduğu bölümdür. Yanlarında ise bir adet dikdörtgen çerçeveli pencere, bir adet de küçük boyutlu pencere yer almaktadır. Üst katta ise dikdörtgen çerçeveli üç adet pencere vardır. Doğu cephenin zemin kat pencereleri bir adet dikdörtgen çerçeveli pencere ve iki küçük pencereyle aydınlatılmaktadır. Üstte ise iki pencere vardır. Güney cephenin zemin katında ise iki adet dikdörtgen çerçeveli, üst katta ise üç adet dikdörtgen çerçeveli pencereye yer verilmiştir. Güney cephedeki giriş kapısı basık kemerli bir açıklık şeklindedir. Bu açıklık, dıştan içe doğru kademelenerek daralan iki silmeyle sınırlandırılmıştır. Kemerin alçıdan kilit taşı, vurgulanarak dışa taşırılmıştır. Yapı, plan itibarıyla bir koridorun doğu ve batısına yerleştirilmiş ikişer odadan oluşmaktadır.

3.2.4. Malzeme: Dış cephesi tamamen sıvalı yapının inşa malzemesi anlaşılamamaktadır. Çatı kaplaması ise ahşaptır.

3.2.5. Süsleme: Basık kemerli giriş açıklığının alçıdan kilit taşı ve kapıyı sınırlandıran silmeler cepheyi hareketlendiren tek unsur olarak göze çarpmaktadır.

3.2.6. Tescil Durumu ve Kullanım Amacı: Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1993 yılında tescillenen (Karpuz, 2009, s. 314) yapı günümüzde, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi olarak kullanılmaktadır.

Şekil 7. Redif Kışlası'nın planı (Karpuz, 2009, s. 315)

Şekil 8. Redif Kışlası'nın güney cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

3.3. İstasyon Binası

3.3.1. Yeri: Nefise Sultan Mahallesi'nde 100. Yıl Bulvarı üzerindedir.

3.3.2. Tarihçesi: Yapının kitabesi yoktur. Osmanlı arşivinde 18 Aralık 1903 tarihli bir belge bulunmaktadır. Bu belgede Bağdat demiryolunun bir parçası olarak gösterilen Karaman İstasyonu'nun vaziyet planı yer almaktadır (BOA., PLK.p., 3084). Bu belgeye göre istasyon 20. yüzyılın başında inşa edilmiş olmalıdır. Karaman envanterine göre Konya-Ereğli-Bulgurlu Demiryolları İnşaat Şirketi tarafından 1904 yılında yaptırıldığı yazılıdır.

3.3.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen bir kuruluş sergileyen istasyon binası, bodrum katı üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Binanın doğu ve batı cephesine bitişik beşik çatılı, tek katlı birer yan mekân yer almaktadır. Doğudaki yan mekân polis noktası, koruma ve güvenlik şefliği; batıdaki yan mekân ise mutfak ve TTG (Tren Teşkil Görevlisi) odasıdır. Binanın güney ve kuzey cephesinde altta, dört adet basık kemerli kapı ve dikdörtgen çerçeveli iki adet pencere vardır. Üstte ise altı adet dikdörtgen çerçeveli pencere bulunmaktadır. Güney cephede pencerenin hemen altından başlayan kat silmesi, kuzey cephede kapıların üstünden devam etmektedir. Doğu ve batıdaki yan mekânların da güneyinde birer pencere vardır. Batı cephede iki adet basık kemerli kapı ile üzerinde yine basık kemerli bir pencere yer almaktadır. Ana mekânın bu cephesinde ise iki adet dikdörtgen çerçeveli pencere bulunmaktadır. Binanın doğu cephesinde de bu düzen tekrar edilmiştir. Binadaki tüm kapıların

kemer ve kilit taşları dışa taşkın olarak yapılmıştır. Pencere kenarları ise silmelerle çerçevenmiştir. Kuzey cephedeki iki pencerenin kilit taşları da vurgulanmıştır. Özgün halinde bekleme salonları ve bürolar (Öcal 2019, s. 49) gibi bölümleri ihtiva eden birinci katı, günümüzde sadece idari büro, müdür odası, VİP salonu ve hareket memurluğu gibi bölümlerden oluşmaktadır. İkinci kat ise lojman dairesidir. Binanın üzeri kiremit kaplı beşik çatıyla sonlanmaktadır.

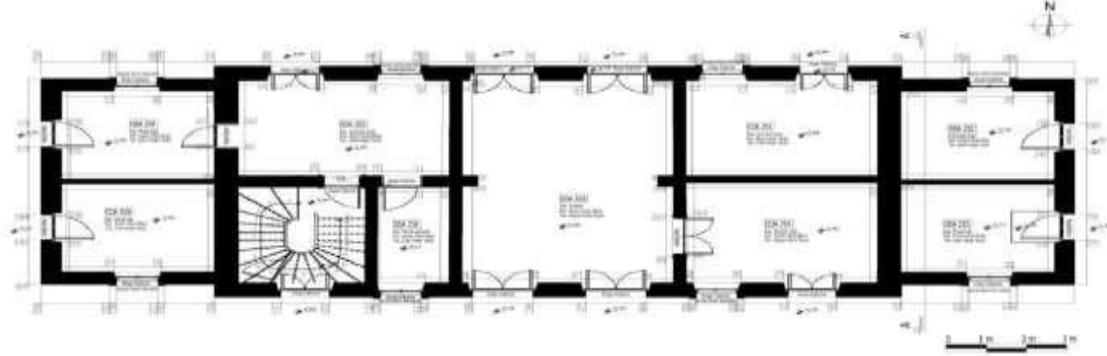
İstasyon binası dışında ambar binası, lojmanlar, su deposu, işçi barakası, lokomotif deposu, kısım şefliği ve hela gibi bölümler yer almaktadır (Öcal, 2019).

3.3.4. Malzeme: Kagir olarak inşa edilen yapının köşelerinde ve kapı kemerlerinde kesme taş malzeme kullanılmıştır. Ahşap malzeme, kapı ve pencere doğramaları ile çatı kaplamasında tercih edilmiştir.

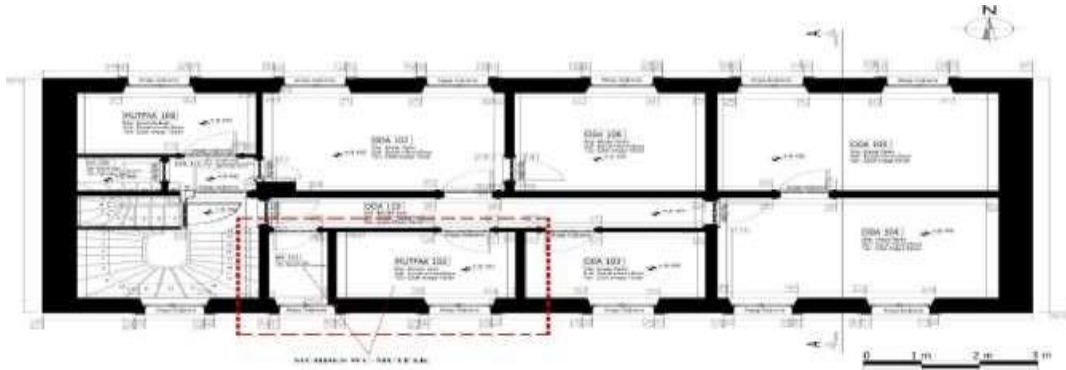
3.3.5. Süsleme: Kapıların kemer ve kilit taşlarının dışa taşkın olarak yapılması, pencerelerin kenarlarının silmelerle çerçevenmesi ve katları ayıran silme kuşağı, yapıdaki süsleme unsuru olarak görülmektedir.

3.3.6. Üslup: İstasyon binasında, Neoklasik üslup özellikleri görülmektedir.

3.3.7. Tescil Durumu ve Kullanım Amacı: Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1993 yılında tescillenen (Karpuz, 2009, s. 312) kompleks asıl işlevini sürdürmektedir.

Şekil 9. İstasyon binasının zemin kat planı (Öcal, 2019, s. 48)

Şekil 10. İstasyon binasının 1. Kat planı (Öcal, 2019, s. 50)

Şekil 11. İstasyon binasının güney cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

Şekil 12. İstasyon binasının kuzey cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

3.4. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu

3.4.1. Yeri: Alishahane Mahallesi'nde, İsmet Paşa Caddesi ile Kemal Kaynaş Caddesi'nin kesişimi üzerinde yer almaktadır.

3.4.2. Tarihçesi: Yapının inşa kitabesi yoktur. İ. H. Konyalı, Emir Musa Medresesi'ni anlatırken 1927 yılına kadar medresenin ayakta olduğunu ve bu tarihte medresenin yıkılarak taşlarının okul inşaatında kullanıldığını söylemektedir. Ayrıca okulun Alman bir şirket tarafından yaptırıldığını belirtmektedir (1967, s. 457-458). Yapının plan ve cephe özelliklerine bakıldığında Alman Lenc (Leno) Şirketine yaptırılan Konya İsmet Paşa İlkokulu (1927), Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (1926-1927), Konya Hakimiyet-i Milliye İlkokulu (1926-1927) (Eroğlu, 2001, s. 214-215), Akşehir Cumhuriyet İlköğretim

Okulu (1927) (Karpuz, 2009, s. 1314) ve Kadınhanı İlköğretim Okulu (1928) (Karpuz, 2009, s. 2012) ile benzerlik taşımaktadır. Bu sebeple bu yapının da aynı şirket tarafından 1927 yılı civarında yaptırıldığı söylenebilir.

3.4.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen bir kuruluş sergileyen yapı, H tipi plan şemasına sahip olup, bodrum katı üzerinde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Bu dikdörtgen blok, köşelerde doğu-batı doğrultusunda dışa taşıntı yapmaktadır. Bodrum kat pencereleri dikdörtgen çerçevelidir. Yapının doğu-batı cephelerindeki iki girişi orta aks üzerine yerleştirilmiştir. Doğu cephede ana giriş kapısı bulunmaktadır. Doğu cephenin ortasında merdivenle ulaşılan kapı, taçkapı hüviyeti taşımaktadır. Cephe yüzeyinden dışarı taşan, düşey dikdörtgen prizmal bir kütlede ibaret kapı, farklı profil ve genişlikte üç bordürle yanlardan ve üstten sınırlandırılmıştır. Giriş açıklığı basık kemerli bir kuruluş sergilemektedir. Kapı çerçevesinin hemen üzerinden başlayan sivri kemerli pencere, kıvrım şeklinde bir silmeyle kuşatılmıştır. Girişin iki yanında altta basık kemerli altı, üstte sivri kemerli altı adet pencere bulunmaktadır. Yan kanatlarda da aynı şekilde pencere düzenlemelerine yer verilerek bu cephede toplam yirmi beş adet pencereye yer verilmiştir. Yan kanatlarda alt ve üst pencerelerin arasına üçer adet dikdörtgen kartuş yerleştirilmiştir. Yapının batı cephesi, basık kemerli giriş kapısı ve silme dışında doğu cephesini tekrar etmektedir. Buradaki giriş kapısı, dikdörtgen çerçeveli basit bir giriş şeklinde ele alınmıştır. Girişin üzerindeki pencere, katları ayıran silmenin altından başlayıp saçağa doğru uzanmaktadır. Saçak altında ise dikdörtgen bordürler yapıyı aynı hat boyunca kuşatmaktadır. Kuzey cephe altta basık kemerli beş, üstte ise sivri kemerli beş adet pencereyle aydınlatılmaktadır. Kat arasına pencere adedince köşeleri pahlanmış dikdörtgen kartuşlar yerleştirilmiştir. Binanın üst örtüsü yan kanatlarda kiremit kaplı kırma çatı, orta aksta ise beşik çatı şeklindedir.

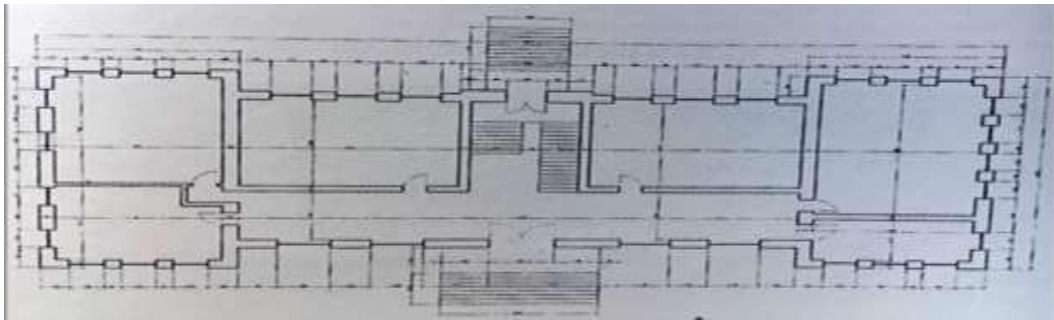
Doğu cepheden içeriye girildiğinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan koridorun kuzey, güney ve batısında sıralanmış altı adet mekân bulunmaktadır. Yapının diğer katlarındaki mekân organizasyonu da zemin katla aynıdır.

3.4.4. Malzeme: Kagir olarak inşa edilen yapının, pencere doğramalarında ve çatı kaplamasında ahşap malzeme kullanılmıştır.

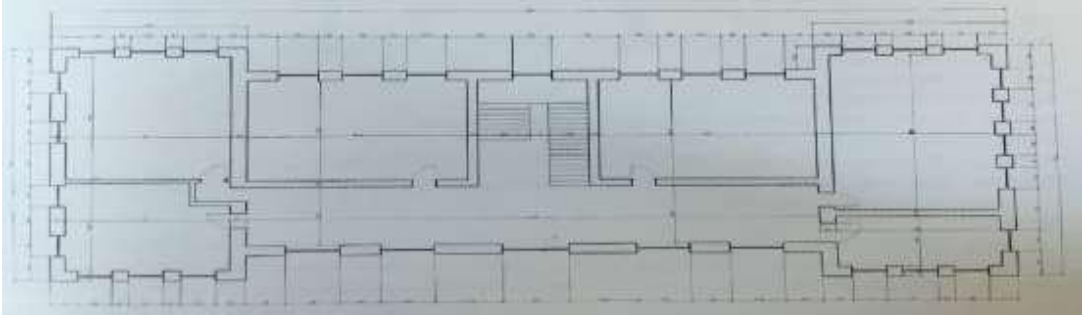
3.4.5. Süsleme: Yapının doğu cephesindeki giriş kapısı profilli silmelerle kuşatılmıştır. Saçak altında dikdörtgen formlu bordürler ile kat arasındaki köşeleri pahlanmış dikdörtgen kartuşlar süsleme unsuru olarak verilebilir.

3.4.6. Üslup: Okul, I. Ulusal Mimari dönemi özellikleri göstermektedir.

3.4.7. Tescil Durumu ve Kullanım Amacı: Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 1993 yılında tescillenen (Karpuz, 2009, s. 310) yapı günümüzde kullanılmamaktadır. Bu yüzden içeriden fotoğraf çekilememiştir.

Şekil 13. Okulun zemin kat planı (Karpuz, 2009, s. 311)

Şekil 14. Okulun 1. kat planı (Karpuz, 2009, s. 311)

Şekil 15. Okulun doğu cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

Şekil 16. Okulun batı cephesi (Yazar Arşivi, 2023)

4. Günümüzde Mevcut Olmayan Yapılar

4.1. Hükümet Konağı

4.1.1. Yeri: Sekiçeşme Mahallesi'ndeydi (Sapancalı H. Hüseyin, 1993, s. 78). Konağın bugünkü Yunus Emre Ortaokulu'nun bulunduğu yerde olduğu bilinmektedir (URL-1). 1917 tarihli haritada hükümet konağının güneybatısında yer alan cami-i şerifin (Uca & Ülker, 2012, s. 55) de Zeynel Ağa Cami olduğu söylenebilir.

4.1.2. Tarihçe: Karaman İdadisi Riyaziye Muallimi Sapancalı H. Hüseyin'in, 1922 yılında yazdığı "Karaman Ahval-i İctimaiye Coğrafiye ve Tarihiyesi" adlı eserde hükümet konağının H. 1187 (M. 1773/1774) tarihinde inşa edildiğini belirtmektedir (1993, 78).

4.1.3. Onarımlar: 1886 yılında hükümet konağının içinde bulunan Zaptiye Koğuşu ile ahırının tamir edilmesi gerekli görülmüş; yapılan teftiş ve çalışmalar neticesinde tamirat için gerekli olan meblağın jandarma bütçesinden karşılanması istenilmiştir (BOA., DH.MKT., 1356/68). Ancak söz konusu tamirin yapıp yapılmadığı hakkında bir bilgi elde edilememiştir (Muşmal & Benli, 2019, s. 433).

1915 yılında hükümet konağının damı ve evrak mahzeninin tamirine ihtiyaç olduğu, Karaman Belediye Kalfası Silleli Mina Usta tarafından da tamir keşfinin yapıldığı anlaşılmaktadır (BOA., ML.EEM., 1193/17). Ancak bu tamirat 1920 yılında yapılmıştır. Tamirat için kiremit, pencereler, sıva toprağı ve döşeme tahtası gibi ihtiyaçlar için otuz bir bin kuruş harcanmıştır (BOA., ML.EEM., 1323/42).

4.1.4. Plan ve Mimari Özellikleri: Sapancalı Hüseyin'e göre konağın alt katında 9 oda bir salon, üst katında 10 oda ve bir salondan ibaretti. Önünde bir avlusu ile kurumuş havuzu, bir iki göz jandarma koğuşları ve bitişiğinde kadın hapisanesi mevcuttu. Düyun-ı Umumiye ve Tekel İdaresi'den başka Adliye, Mülkiye, Maliye daireleri hep aynı bina içindeydi (1993, 78).

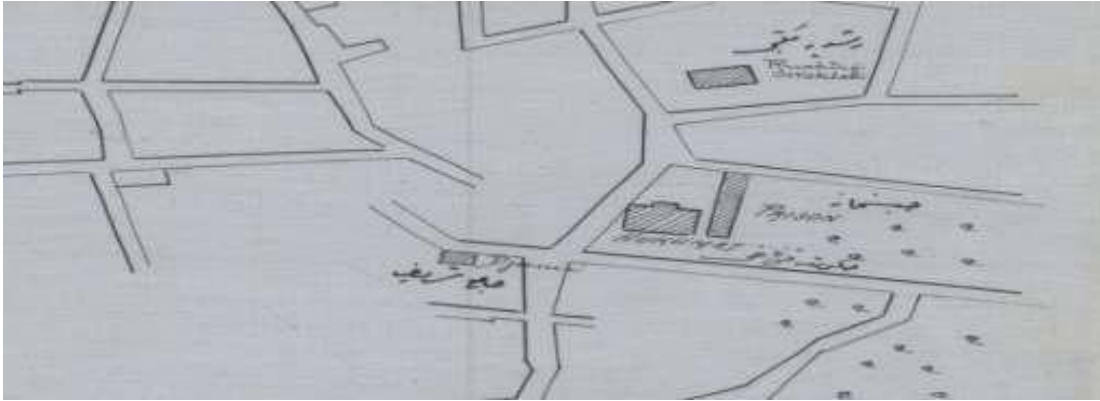
Eski fotoğrafından da anlaşıldığı kadarıyla, giriş aksına göre simetrik dikdörtgen plan düzenine sahip ve iki katlı olarak yapılmış yapının girişi öne çıkarılarak, saçak hizasında üçgen bir alınlıkla tamamlanmıştır. Giriş cephesinde, dört ahşap dikmenin taşıdığı çıkma yer almaktadır. Giriş açıklığı

basık kemer formundadır. Alt katta dikdörtgen çerçevesi, üst katta köşelerde dikdörtgen çerçevesi, çıkma üzerinde ise yarım daire kemerli pencereler bulunmaktadır.

4.1.5. Malzeme: Sapançalı Hüseyin'e göre yapının ahşap olduğu aktarılmaktadır (1993, 78).

Şekil 17. Hükümet konağının giriş cephesi (Sapançalı H. Hüseyin, 1993)

Şekil 18. Hükümet konağı, hapishane, Zeynel Ağa Cami ve rüşdiye mektebinin 1917'deki konumunu gösteren harita (BCA., 42E/230-0-0-0/138-8-1)

4.2. Redif Deposu

4.2.1. Yeri: Sapançalı H. Hüseyin'e göre hükümet konağının beş yüz metre kuzeybatısında (1993, 78). Redif kışla olarak bilinen yapının yaklaşık 150 m güneybatısında, Kenzi Caddesi ile Bekir Sıtkı Erdoğan Caddesi'nin kesişme noktasında (Yıldırım, 2023, s. 299) yer almaktaydı.

4.2.2. Tarihçe: Kışla binasının 19. yüzyılda varlığı bilinmektedir (Çataltepe, 1999, s. 242-246).

4.2.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Sapançalı Hüseyin'e göre alt ve üst katı sekiz odadan oluşmaktadır. Bitişğinde iki odası ile büyük bir koğuşu ve avlusunda bir silah deposuyla birlikte inşa edilmiş üç gözlü kerpiç bina vardır (1993, 78).

4.2.4. Malzeme: Sapançalı Hüseyin'e göre yarı kargir binadır (1993, 78).

4.3. Askerlik Şubesi

4.3.1. Yeri: Yeri tespit edilememiştir.

4.3.2. Tarihçe: Mimari özelliklerine bakıldığı zaman yapının 19. yüzyılın sonlarında yapılmış olabileceği düşünülebilir.

4.3.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Eski fotoğrafından anlaşıldığı kadarıyla bodrum katı üzerine tek katlı olarak inşa edilmiştir. Dikdörtgen kuruluşlu yapının köşeleri öne doğru taşıntı yapmaktadır. Girişe yelpaze biçimli bir merdivenle ulaşılmaktadır. Cepheden dışa taşan ve çatı kotunu da aşarak yükselen

taçkapı, dalgalı bir saçakla son bulmaktadır. Giriş açıklığı ve iki yanındaki pencereler basık kemerlidir. Köşelerdeki mekânların pencereleri ise sivri kemerlidir.

4.3.4. Malzeme: Yapım malzemesi anlaşılamamaktadır.

4.3.5. Üslup: Yapıda eklektik üslup özellikleri görülmektedir.

Şekil 19. Askerlik Şubesi'nin giriş cephesi (M. Vehbi Uysal Arşivi)

4.4. Rüşdiye Mektebi

4.4.1. Yeri: 1917 tarihi haritaya göre hükümet konağının yakınlarında (Uca & Ülker, 2012, s. 56) yer almaktadır.

4.4.2. Tarihçe: Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte kaynaklarda Karaman Rüşdiye Mektebi'nin açılışıyla ilgili farklı bilgiler bulunmaktadır. Mehmet Alkan, mektebin 1860 yılında açıldığı söylemektedir (2000, 76). Hamdi Doğan ise 1913 tarihli Konya Vilayet Salnamesine dayanarak mektebin açılış tarihinin 1871 olduğunu belirtmektedir (2017, 834). Yusuf Yıldırım da yine Konya Vilayet Salnamelerine dayanarak (1872-1873) 1872 yılında yeni bir rüşdiye mektebinin açıldığını ve 1882 yılından itibaren adının Karaman Mekteb-i Rüşdiyesi olduğunu söylemektedir (2018, 153).

4.4.3. Onarımlar: II. Abdülhamid döneminde, 1906 yılında yapıyla ilgili bir tamir keşfinin yapıldığı anlaşılmaktadır. Bunun için kerpiç, kiremit, taş, araba ve sıva toprağı gibi malzemelerin temini için altı bin kuruş maliyet çıkarılsa da bu tamiratın gerçekleşmediği bilinmektedir (Muşmal & Benli, 2019, s. 433).

4.4.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Rüşdiye Mektebi'nin iki katlı (Duru, 2010, s. 243) bir kuruluş sergilediği bilinmektedir.

4.5. Milli Banka

4.5.1. Yeri: Banka, Cambaz Kadı Abdurrahman Efendi Türbesi'nin altmış metre kadar çaprazında, Tartanlara ait üç katlı binada hizmet vermiştir (Yıldırım, 2017, s. 75).

3.5.2. Tarihçe: Özel teşebbüs olarak 1915 yılında kurulan (Balcı & Sırma 2012, s. 233) bankanın yirmi kurucu ortağı vardır (BOA., A.DVN.MKL., 60/28). 1941 yılında tasfiye edilmiştir (Boynukalın, 1990, s. 45).

4.6. Hastane

4.6.1. Yeri: Hastane bugünkü Millet Parkı içerisinde yer almaktaydı.

4.6.2. Tarihçe: Temeli 1945 yılında atılmış, 1947 yılında tamamlanmış olan yapı (Duru, 2001), 2015 yılında yıktırılmıştır (URL-2).

4.6.3. Plan ve Mimari Özellikleri: Eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla bodrum katı üzerine iki katlı inşa edilen yapının, üst örtüsü kırma çatılıyla kapatılmıştır. Dikdörtgen planlı yapının ana girişi ve orta aksı çıkma şeklinde öne doğru kademelendirilmiştir. Düz lentolu giriş kapısı, üç yönde üç sıra düz silmeyle çerçevelenmiştir. Giriş kapısının iki yanında birer dairevi pencere vardır. Cephelerde ise farklı boyutta dikdörtgen çerçeveli pencereler bulunmaktadır (Duru, 2001).

4.6.4. Malzeme: Ana yapı malzemesinin kagir olduğu sanılmaktadır.

4.6.5. Süsleme: Giriş kapısındaki düz silmeli bölüm cephedeki tek süsleme olarak unsuru olarak verilebilir.

4.6.6. Üslup: Hastane binasının İkinci Milli Mimarlık özellikleri gösterdiğini söyleyebiliriz.

Şekil 20. Hastane inşaatı (1945) (Foto Renk Arşivi)

Şekil 21. Hastanenin genel görünüşü (1947) (Foto Renk Arşivi)

5. Değerlendirme ve Karşılaştırma

Karaman kent merkezindeki kamu yapılarının ilk örneği günümüze ulaşamamış, yapım yılı kesin olmayan ve 18. yüzyılda yapıldığı belirtilen hükümet konağıdır. Karaman'da hükümet konağı ve kışla kalenin doğusuna yapılmıştır. Hükümet konağı ve bu yapının etrafında toplanan diğer kamu yapıları birlikte bir kamu sitesi oluşturmaktadır. Ankara'da hükümet konağının çevresinde hapishane ve telgrafhane, Trabzon'da hükümet konağı ve hapishane, Diyarbakır'da hükümet konağı, kışla ve hapishane, Edirne'de hükümet konağı, hapishane, jandarma dairesi birlikte bulunuyordu (Kaynar, 2000, s. 149-150). III. Selim döneminde, Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması için çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. 19. yüzyıl başlarında Karaman'da Nizam-ı Cedit için herhangi bir kışlanın yapılıp yapılmadığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 1806 yılına gelindiğinde Karaman ortasının asker sayısı 1300 kişiye vardığı bilinmektedir (Çataltepe, 1999, s. 242-246). Bu da muhtemelen bu yıllarda Karaman'da bir kışla yapısının varlığını ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti'nde ilk belediye teşkilatı, Sultan Abdülmecid döneminde Altıncı Dâire-i Belediye Nizamnâmesi (1857) ve Nizamnâme-i Umûmiyesi'yle (1858) kuruldu. Osmanlı taşra şehirlerinde modern belediye teşkilatlanmaya, Sultan Abdülaziz döneminde 1864 tarihli vilâyet nizamnâmesiyle başlandı. II. Abdülhamid döneminde ise 1880 yılından itibaren belediye idarelerinin şehir ve kasabalarda mevcudiyetlerini hissettirmeye başladığı söylenebilir (Ortaylı, 1992, s. 400-401). Karaman Belediye Binası da II. Abdülhamid döneminde inşa edilen yapılardan bir tanesidir. Karaman Belediye Binası ticari bölgenin içine veya yakınına inşa edilmesiyle Edirne, Bursa, İzmir, Bitlis, Samsun, Karahisar-ı Sahib, Kastamonu ve Beyoğlu gibi kentlerle benzerlik taşımaktadır (Kolay, 2018, s. 399). Yapı, cephe tasarımı olarak Neoklâsik üslup özellikleri göstermektedir. Bu üslup simetrik cephe kurgusu, plasterler, kat silmeleri, yatay ve düşey düzlemde ayrıştırılan cephe bölümleriyle bilinmektedir (Kolay, 2020, s. 634). Beyoğlu Belediye Binası, Edirne Belediye Binası (1898), Kırklareli Belediye Binası (1900), Tekirdağ Belediye Binası ve Çorlu Belediye Binası (1900-1901) da aynı üslup özelliklerini taşımaktadır (Kolay, 2018, s. 385).

Osmanlı coğrafyasında bayındırlık alanında yapılan en önemli atılımlardan bir tanesi de demiryollarıdır. Sultan Abdülmecid döneminde başlayan girişimler, II. Abdülhamid döneminde zirveye ulaşmıştır (Duymaz, 2003, s. 50). Bu dönemde Bağdat Demiryolu projesi Almanlara verilmişti (Ortaylı, 1981, s. 73-103). Konya-Karaman-Ereğli Demiryolu hattı da bu projenin bir parçasıydı (Uca & Ülker, 2013, s. 444). Plan olarak giriş bölümü iki katlı, yan bölümleri tek katlı istasyon tipolojisine giren bu yapıların kat hizaları birbirlerinden silme kuşağıyla ayrılmıştır. Üst kat pencereleri genellikle altı adet ve çift kanatlı, kapılar ise yine çift kanatlı olarak tasarlanmış ve etrafını çerçeveleyen, ortalarında kilit taşı bulunan taş kemerlerle sınırlandırılmıştır (Emin & Erdoğan, 2009, s. 39). Akşehir İstasyon Binası (1892-1895) (Karpuz, 2009, s. 1318), Kadınhanı İstasyon Binası (1895) (Karpuz, 2009, s. 2014), Çumra İstasyon Binası (1904) (Karpuz, 2009, s. 1593), Erenköy İstasyon Binası (1900-1918) (Emin & Erdoğan, 2009, s. 40), Arıkören İstasyon Binası, Ayrancı İstasyon Binası (1904), Demiryurt İstasyon Binası, Kaşınhanı İstasyon Binası ve Sudurağı İstasyon Binası (Sezginalp, 2020, s. 158-160) Karaman İstasyon Binası'yla plan ve cephe tasarımı açısından benzemektedir. Ilgın İstasyon Binası (1896-1897) (Bozkurt, 2012, s. 291), Karaköy İstasyon Binası (Sezginalp, 2020, s. 67), Kayabaşı İstasyon Binası (Sezginalp, 2020, s. 73), Gökçekısık İstasyon Binası (Sezginalp, 2020, s. 76) ve Pınarbaşı İstasyon Binası (Sezginalp, 2020, s. 78) bu plan tipinin daha küçük ölçekli tekrarlarıdır.

1930'lara kadar egemen olan I. Ulusal Mimarlık dönemi (Bozdoğan, 2012, s. 31) yapıları arasında yer alan okullar, yeni rejimin ideallerini temsil eden önemli bina tipleridir. Bu okullar 1920'lerde Nafia Vekâletinin ürettiği Osmanlı canlandırması niteliğindeki prototip tasarıma göre inşa edilmişlerdir. Girişleri merkez eksen üzerinde olan ve her uçta üç pencere bölmeyle cepheye çıkma yapan simetrik ve iki katlı bir tasarım; pencerelerin üzerinde sivri kemerler ve geniş çıkmalı bir çatı bu plan tipinin ortak özellikleridir (Bozdoğan, 2012, s. 54). Ankara Gazi ve Latife Ortaokulları (1924-1926) (Özcan,

2002, s. 22-23), Uşak Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (1925) (Gürsoy, 2019, s. 36), Konya İsmet Paşa İlköğretim Okulu (1926) (Karpuz, 2009, s. 790), Konya Hakimiyet-i Milliye İlköğretim Okulu (1926) (Karpuz, 2009, s. 782), Konya Gazi Mustafa Kemal İlkokulu (1926-1927) (Özden, 2019, s. 889), Malatya Gazi İlkokulu (1927) (Çelemoğlu & Atıcı, 2021, s. 141-142), Konya Akşehir Cumhuriyet İlköğretim Okulu (1927) (Karpuz, 2009, s. 1314), Konya Kadınhanı İlköğretim Okulu (1927) (Karpuz, 2009, s. 2012), Konya Doğanhisar Cumhuriyet İlkokulu (1927) (Özden, 2019, s. 893), Yozgat Cumhuriyet İlkokulu (1927-1930) (Acer, 2016, s. 381), Pamukkale Gazi İlkokulu (Yıldız, 2022, s. 983), Denizli Sarayköy Gazi İlkokulu (1932) (Yıldız, 2022, s. 985), Malatya Gazi İlköğretim Okulu (1933) (Sarı & Umar, 2023, s. 441) ve Denizli Tavas Gazi İlköğretim Okulu (1938) (Yıldız, 2022, s. 988) plan kuruluşu ve cephe tasarımı açısından Karaman Gazi Mustafa Kemal İlkokulu'yla benzerlik taşımaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu koşullar ve diğer dış etmenlerin de katkılarıyla 1940-1950 yılları arasında İkinci Milli Mimarlık akımının doğduğunu görüyoruz. Dönem yapılarında cephe çıkmaları, kirişlemeli saçaklar, kemerler, Osmanlı-Türk tipi sütun başlıkları ve geleneksel Türk evi pencere oranları kullanılmıştır (Aslanoğlu, 1984, s. 43-45). Bu dönemin merkezdeki tek örneği Karaman Hastanesi'dir (1945-1947). 1940'lı yıllarda yapılan hastanelere bakıldığı zaman plan olarak basit şekilde tasarlandıkları, kare veya dikdörtgen pencerelerin bulunduğu kübik yapılar oldukları görülmektedir (Altan, 2003, s. 28-29). Benzer özellikleri Karaman Hastanesi'nde de görmekteyiz. Elâzığ Memleket Hastanesi (1945) (Sarı & Ümit, 2009, s. 66) ve Maraş Memleket Hastanesi (1948) (Sarı & Ümit, 2009, s. 56) bu tipten kübik yapılardır.

6. Sonuç

Karaman'ın Konya şehir merkezine olan coğrafi yakınlığı, Cumhuriyet döneminin başlarına kadar bu şehrin gölgesinde kalmasına neden olmakla birlikte, şehre demiryolunun yapılması ve Konya'yı Akdeniz'e bağlayan önemli bir yol üzerinde bulunuyor olması Karaman'ın sonraki yıllarda büyüüp gelişmesine ve sonunda da ayrı bir il statüsü kazanmasını sağlamıştır (Kumaş, 2019, s. 616). Özellikle Haydarpaşa'dan başlayan demir yolunun Karaman'a ulaşmış olması şehre canlılık kazandırdığı gibi çevresinin tarım ürünlerinin pazarlandığı bir merkez durumuna getirmiştir. İstasyon Caddesi, 20. yüzyıl başında Karaman'ın en önemli yollarından biridir (Eravcı, 2020, s. 52-53).

Karaman'da inşa edilen kamu yapılarının, Anadolu'nun diğer sancaklarında inşa edilen kamu yapılarıyla plan ve cephe tasarımı açısından benzerlik taşıdığı tespit edilmiştir. Özellikle askeri, eğitim ve istasyon yapılarının Anadolu örnekleriyle beraber tip proje olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu yapılardan günümüze ulaşmış yapılardan belediye ve istasyon binaları Neoklasik üslup özellikleri gösterirken okul yapısı da I. Ulusal Mimarlık dönemi özelliği göstermektedir. Kamu yapılarının kent merkezindeki dağılımına bakıldığı zaman hükümet konağının kalenin doğusuna konumlandırıldığı görülmektedir. Belediye binası ise hükümet konağının kuzeyinde konumlandırılmıştır. Daha sonra ise demiryolunun kente gelmesiyle birlikte Karaman kentinin kuzeye doğru genişlemesi devam etmiştir.

7. Kaynakça

Acer, Ö. (2016). Tarihi-millî yapılar ulusal mimarlık akımına Yozgat'tan örnek bir yapı: Cumhuriyet mektebi/ilkokulu binası. *I. Uluslararası Bozok Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Yozgat, Türkiye.

Altan, A. (2003). Hastane yapıları. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Balıkesir Üniversitesi.

Arslan, M. (2019). Karaman'ın il statüsüne kavuşması ve TBMM'de yapılan düzenlemeler. İçinde Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kapar (Ed.), *Karaman Araştırmaları -I Arkeoloji. Sanat Tarihi*, Tarih. Palet Yayınları. 237-246.

- Aslanoğlu, İ. (1984). *Birinci ve ikinci milli mimarlık akımları üzerine düşünceler*. Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler Genel Müdürlüğü.
- Aslanoğlu, İ. (2010). *Erken cumhuriyet dönemi mimarlığı 1923-1938*. Bilge Kültür Sanat.
- Bâb-ı Âsâfi Divan-ı Hümayun Mukavele Kısım (A.DVN.MKL.). No:60, Gömlek No:28.
- Balcı, R. & Sırma, İ. (2012). *Ticaret ve ziraat nezareti memalik-i Osmaniye'de Osmanlı anonim şirketleri*. Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları.
- Batur, A. (1985). Batılılaşma döneminde Osmanlı mimarlığı. *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi* (C.4, ss.1038-1066). İletişim Yayınları.
- Boynukalın, İ. R. (1990). *Bütün yönleriyle Karaman ili Ermenek-Kâzım Karabekir-Ayrancı*. Özel Baskı.
- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve ulusun inşası erken cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür*. Metis Yayınları.
- Bozkurt, T. (2012). İlgin istasyon binası. *Konya Ansiklopedisi*. (C. 4, ss.290-291). Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Cengiz, A. (2014). *Karaman tarihi (XVIII. yüzyıl)*. Çizgi Kitabevi.
- Çataltepe, S. (1999). III. Selim devri askeri ıslahatı nizam-ı cedit ordusu. *Osmanlı*. (C.7. ss. 241-249), TTK Basımevi.
- Çelemoğlu, Ş. & Atıcı, A. (2021). Erken cumhuriyet dönemi ilkokul yapılarına bir örnek: Malatya Gazi İlkokulu. *Anasay*, 15, 125-144.
- Doğan, H. (2017). Karaman Kazası'nda eğitim faaliyetleri (1898-1940). *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(1). 823-864.
- Duru, T. (2001). *Geçmişten günümüze fotoğraflarla Karaman*. Duru Sarrafiye'nin Kültür Hizmetidir.
- Duru, T. (2010). *Karaman tarihi*. Anadolu Manşet-Gazetecilik-Matbaacılık.
- Duymaz, A. Ş. (2003). *II. Abdülhamid dönemi imar faaliyetleri* (Türkiye örnekleri). [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Emin, M. B. & Erdoğan, H. A. (2009). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de tren garları. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 24(3), 29-44.
- Eravcı, H. M. (2020). Cumhuriyet dönemine kadar Karaman şehirselleşmesinin değişim ve dönüşüm süreci. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5, 39-56.
- Eroğlu, B. (2001). Konya'da cumhuriyetin ilk yıllarındaki eğitim yapılarından birkaç örnek. *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, IV, 213-224.
- Eski Devlet Hastanesinin Yıkımına Başlandı. (2023, Nisan 24). (URL-2: <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/karaman/eski-devlet-hastanesinin-yikimina-baslandi-10727060/>)
- Gümüşçü, O. (1997). *XVI. yüzyıl Larende (Karaman) kazasında yerleşme ve nüfus*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Günler, M. (2019). Selçuklular zamanında karaman (Lârende). İçinde Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kapar (Ed.) *Karaman Araştırmaları -I Arkeoloji, Sanat Tarihi, Tarih*. Palet Yayınları, 325-329.

- Gürsoy, E. (2019). Uşak'ta erken cumhuriyet dönemi ilkokul mimari yapısı: Gazi Mustafa kemal İlkokulu örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(69), 32-40.
- İncekara, H. İ. (2005). *Karaman mahalleleri. Karaman Tarihi ve Kültürü*, (C. VI, ss. 225-318). Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Jennings, R. C. (2020). On altıncı yüzyılda Anadolu'nun kent nüfusu: Kayseri, Karaman, Amasya, Trabzon ve Erzurum üzerine bir inceleme. (Çev. Kamil Yavuz). *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5, 1126-1182.
- Karal, E. Z. (2003). *Osmanlı tarihi*. (C. 7). TTK Basımevi.
- Karpuz, H. (2009). *Türk kültür varlıkları envanteri Karaman*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu-TTK Yayınları.
- Karpuz, H. (2009). *Türk kültür varlıkları envanteri Konya 1-2-3*, TTK Yayınları.
- Kaynar, H. (2000). Siyasal iktidar ve şehir: 19. yüzyıl Osmanlı şehirlerindeki mekânsal değişimler üzerine. *Kebikeç*, 10, 141-158.
- Kolay, E. (2018). *Osmanlı yerel yönetim sisteminin mimari alana yansımaları: Tanzimat'tan Cumhuriyet'e belediye binaları*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Kolay, E. (2020). Sultan II. Abdülhamid döneminde Doğu Trakya'da inşa edilen belediye binaları. *DTCF Dergisi*, 60(2), 599-637.
- Konyalı, İ. H. (1967). *Âbideleri ve kitâbeleri ile karaman tarihi Ermenek ve Mut âbideleri*. Baha Matbaası.
- Kumaş, N. (2019). Cumhuriyet dönemi'nde Karaman'ın idari ve demografik yapısı (1927-1950), İçinde Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kapor (Ed.), *Karaman Araştırmaları -I Arkeoloji, Sanat Tarihi, Tarih*, Palet Yayınları, 603-618.
- Maliye Nezareti Emlak-i Emiriyye Müdüriyeti (ML.EEM.), No:1193, Gömlek No:17, No: 1323, Gömlek No:42.
- Muşmal, H. & Benli, K. (2019). Sultan II. Abdülhamit dönemi'nde Karaman'da tamir, bakım ve eski eser korumacılığı faaliyetleri. İçinde Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kapor (Ed.), *Karaman Araştırmaları-I Arkeoloji Sanat Tarihi Tarih*, Palet Yayınları, 427-442.
- Nafia Vekâleti, 42E/230-0-0/138-8-1.
- Ortaylı, İ. (1981). *İkinci Abdülhamit döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ortaylı, İ. (1992). Belediye. (C. 5, ss. 400-401). *TDV İslâm Ansiklopedisi*.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye teşkilât ve idare tarihi*. Cedit Neşriyat.
- Öcal, R. (2019). *Karaman tren garının tarihi süreç içerisinde değerlendirilmesi*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi], Konya Teknik Üniversitesi.
- Özcan, B. (2002). *Ankara anaftalar caddesi ve çevresindeki birinci ulusal mimarlık dönemi yapıları*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ege Üniversitesi.

- Özden, Ö. G. (2019). Konya merkez ve ilçelerinde erken cumhuriyet dönemi eğitim yapıları. *Turkish Studies*, 14(3), 881-903.
- Plan, Proje ve Krokiler (PLK.p.), 3084.
- Renda, G. (2002). Yenileşme döneminde kültür ve sanat, *Türkler Ansiklopedisi*, (C.15, ss.265-283), Yeni Türkiye Yayınları.
- Sapancalı H. H. (1993). *Karaman idadisi riyaziyye muallimi Sapancalı h. Hüseyin'in Karaman ahval-i ictimaiyye coğrafiyye ve tarihiyyesi 1338 r. /1341 h.* (Birinci Kitab), TTK Basımevi.
- Sarı, F. Z. & Umar, N. (2023). Geç Osmanlı ve erken cumhuriyet dönemi kamu yapıları: Malatya kenti örneği. *Art-Sanat*, 19, 415-445.
- Sarı, N. & Kurt, Ü. E. (2009). Memleket için memleket ve örnek olarak numune hastaneleri. İçinde Mustafa Mutluer, Eren Akçiçek (Ed.) *Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938) Bildiriler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1-72.
- Sezginalp, Ş. (2020). *Station buildings in the history of turkish railways: Catalogue of buildings constructed between 1850s-1950s.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Sıkıçakar, A. (1991). *Birinci ulusal mimarlık dönemi giriş cepheleri analizi*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Sümer, F. (2001). Karamanoğulları. *TDV İslam Ansiklopedisi* (C. 24, ss.454-460), Diyanet Vakfı Yayınları.
- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e modernleşme sürecinde eğitim istatistikleri 1839-1924, (2000). Haz. Mehmet Ö. Alkan, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları.
- Tapur, T. & Aladağ, C. & Duran, Y. (2019). Karaman ilinin idari coğrafya analizi. İçinde Hüseyin Muşmal, Erol Yüksel, Mehmet Ali Kapar (Ed.), *Karaman Araştırmaları -II, Coğrafya, Dil ve Edebiyat, Gastronomi, Güzel Sanatlar ve İletişim, İlahiyat – Felsefe – Sosyoloji, İktisat – İşletme, Kamu Yönetimi– Siyaset Bilimi – Uluslararası İlişkiler*, Palet Yayınları, 25-37.
- Taş bina ile zamanda yolculuk. (2023, Mayıs 10). (URL-1: <https://www.karamandauyanis.com/yazarlar/yusuf-yildirim/tas-bina-ile-zamanda-yolculuk/233/>)
- Topal, C. (2009). *Karaman kültür envanteri*. Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Tuncel, M. (2001). Karaman. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (C.24, ss.444-447), Diyanet Vakfı Yayınları.
- Uca, A. & Ülker, A. (2012). 1917 tarihli Karaman haritası ve düşündürdükleri. *Karaman Ulusal Kültür ve İnanç Turizmi Sempozyum Bildirisi, 23-25 Mart 2012*, Karaman Ticaret ve Sanayi Odası, 36-80.
- Uca, A. & Ülker, A. (2013). 1917 tarihli Karaman-Konya-Ereğli haritası ve değerlendirilmesi. *History Studies*, 5(2), 443-470.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı tarihi. II*, TTK yayınları.
- Yazıcı, N. (2007). *Osmanlılarda mimarlık kurumunun evrimi ve Tanzimat dönemi mimarlık ortamı*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Yıldırım, Y. (10 Mayıs 2023). *Sapancalı'nın 1922 tarihli karaman krokisi*. (Erişim tarihi: 25.03.2023), <<https://www.merhabahaber.com/d/file/cilt-22-sayi-19-10-mayis-2023.pdf>>.

Yıldırım, Y. (2017). *Karaman milli bankası*. Anı Bisküvi Kültür Yayınları.

Yıldırım, Y. (2018). *Karaman 150 yıl öncesine bir bakış*, Anı Bisküvi Kültür Yayınları.

Yıldız, M. (2022). Denizli'deki erken cumhuriyet dönemi okul yapılarının mimari özelliklerine genel bir bakış. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9(3), 964-996.

Nermin Yıldırım'ın Saklı Bahçeler Haritası Adlı Romanının Yapı ve Tema Bakımdan İncelenmesi

Gülperi DEMİRKIRAN¹ Adem GÜRBÜZ²

Öz

Özellikle romanlarında işlediği psikolojik temalarla ön plana çıkan Nermin Yıldırım, gazeteden romana, dergi yazarlığından editörlüğe kadar birçok alanda faaliyet göstermiş bir yazardır. Yazarın romanlarında çoğunlukla bireyin yalnızlığı ve davranış kalıplarının arka planı, toplumsal yaşamdaki sosyal zamanın karakteristik özellikleriyle birlikte verilir. Bu çalışmada Nermin Yıldırım'ın *Saklı Bahçeler Haritası* romanı yapı ve tema bakımından irdelenecek, romanın hem yapısal özellikleri hem de ön plana çıkan temalar üzerinde durulacaktır. Çalışma sonucunda romanda çoğul bir bakış açısının kullanıldığı, roman kahramanlarının davranış kalıpları ile geçmiş yaşantıları arasında sıkı bağların kurulduğu ve psikolojik rahatsızlıklar yaşayan kahramanların işlendiği tespit edildi. Yine eserde roman kişileri, yaşadıkları toplumdaki bağımsız bir profil çizmemiş, toplumsal yaşamdaki aksaklıklardan çeşitli şekillerde etkilenmişlerdir. Eserde ayrıca kadın ve savaşla ilgili çeşitli mesajlar verilmiş; kadının Doğu ile Batı arasında sıkışıp kaldığı ve her koşulda değiştirilmeye/dönüştürülmeye çalışılan bir obje olarak görülmesi eleştirilmiştir. Yine romanda hem Türkiye'den hem de Avrupa'dan çeşitli mekânlar işlenmiş ve böylece okurun çeşitli karşılaştırmalar yapmasına imkân sağlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nermin Yıldırım, Saklı Bahçeler Haritası, Roman, Psikoloji, Yapı ve Tema.

An Analysis of Nermin Yıldırım's Novel Saklı Bahçeler Haritası in Terms of Structure and Theme

Abstract

Nermin Yıldırım, who stands out especially with the psychological themes in his novels, is a writer who has been active in many fields from newspaper to novel, from magazine writing to editorial. In the author's novels, the loneliness of the individual and the background of his behavior patterns are often given together with the characteristic features of the social time in social life. In this study, Nermin Yıldırım's *Saklı Bahçeler Haritası* novel will be examined in terms of structure and theme, and both the structural features of the novel and the themes it brings to the fore will be emphasized. As a result of the study, it has been determined that a plural point of view is used in the novel, close ties are established between the behavior patterns of the heroes of the novel and their past lives, and the heroes who experience some psychological disorders are processed. Again, in the work, the characters of the novel did not draw an independent profile from the society they lived in, and were affected by the disruptions in social life in various ways. Various messages about women and war are also given in the work; It has been criticized that woman is seen as an object that is stuck between East and West and is tried to be changed/transformed under all circumstances. Again, in the novel, various places from both Turkey and Europe were handled, thus allowing the readers to make various comparisons.

Keywords: Nermin Yıldırım, Saklı Bahçeler Haritası, Novel, Psychology, Structure and Theme.

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Bingöl/Türkiye, silademirkiran.34@gmail.com, ORCID: 0009-0003-6499-3945

²Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl/Türkiye, ademgurbuz@bingol.edu.tr ORCID: 0000-0001-6212-1500.

*Atıf/ Citation: Demirkiran, G. & Gürbüz, A. (2023). Nermin Yıldırım'ın saklı bahçeler haritası adlı romanının yapı ve tema bakımından incelenmesi. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 23-39.

1. Giriş

Çağdaş Türk romancılığının son dönemde öne çıkan romancılarından biri olan Nermin Yıldırım; aynı zamanda çeşitli gazete ve dergilerde muhabir, köşe yazarı ve editör olarak çalışmış, reklam ajanslarında da metin yazarlığı yapmıştır. 2011 yılında ilk romanı olan *Unutma Beni* ile roman yazma serüvenine başlayan Yıldırım'ın, bugüne dek yazmış olduğu toplam yedi romanı bulunmaktadır. Romanlarının tümünde psikolojik öğelerin beslediği kişi dünyasının yansıması olan “bellek” kavramını birey ve toplum merkezinde ele alan yazar, geçmiş ve gelecek arasında meydana gelen olay ve olguların yekpare yansımaları okuyucuya sunmuştur. Yazarın romanlarının ortak özelliği özellikle roman başkişisi olarak yer verdiği kadın kahramanlar ile birey ve toplum belleğinin birbirinden kopuk olmaması ve birbirini besleyen öğeler olmasıdır.

Bu çalışma Nermin Yıldırım'ın *Saklı Bahçeler Haritası* adlı eserini tema ve yapı bakımından irdelemeyi amaçlamaktadır. Bu unsurlar sırasıyla şu başlıklar altında verilecektir: 1) İsim-İçerik İlişkisi, 2) Olay, 3) Bakış Açısı ve Anlatıcı, 4) Zaman, 5) Mekân, 6) Kişiler Dünyası ve son olarak 7) Tema şeklinde yapı unsurlarına yer verilerek bu unsurları eserden alınan metin örnekleri ve alıntılarla desteklenmiştir.

2. İsim-İçerik İlişkisi

Eser başlığı, metnin oluşma esnasındaki anlayışı ve eserin muhtevasını yansıtmaları açısından okuyucuya eser hakkında ipuçları vermektedir. Yazarın bu tercihi belirleyen faktörler “Konu ve mesaj merkezli, ironik, sembolik, imgesel tercihinin sonucudur.” (Eliuz, 2014, s. 176). Bu açıdan Nermin Yıldırım'ın romanına başlık olarak verdiği *Saklı Bahçeler Haritası*, roman içeriği ve okuyucuya vermek istediği mesaj ile örtüşen bir adlandırmadır.

Yazıldığı tarihten elli üç yıl sonra bir yayınevi genel yönetmeni olan Rıdvan'a mektupların ulaştırılmasıyla başlayan roman, bireylerin iç huzursuzlukları, paramparça olunan geçmiş üzerine kurulmaya çalışılan hayatlar, varoluşsal sancı ile benliğini kaybetmiş ve kendisine atfedilmiş bir yaşamı kabul görmeyip kendisinin yapamadıklarını bir başkasında hayal eden ve yaşatan benliklerin anlatıldığı saklı düşüncelerin bir fotoğrafı olarak okur karşısına çıkar. Eserde, bireysel yaşam ile toplumsal yaşamın bir noktada kesiştiği mesajı verilir. Bireysel ve toplumsal ruhun gizlerde kalan onarılmamış, marazi ve değişime uğramamış sancuları roman kahramanlarının olayları-olguları algılamalarıyla oluşmuş saklı kalan harita ile okuyucuya sunulmuştur.

Romanda, Suad ve Behiye kardeşlerin yıllar sonra mektuplaşmasıyla açığa çıkan gerçeklerin aslında bireyin menfi yaşanmışlıklarından doğan varoluşsal sancuların toplumun da sancuları olduğu, savaşların insanoğlu üzerindeki yıkımı, ötekileştirilen insanların çaresizliği yakın dönem tarihi ile ilişkilendirilip okuyucuya sunulur. Bu sunuluş birey ve toplumun hafızasında yer edinen ve paramparça bir benlik yaratan olgu ve olaylarla işlenir.

Eserde, pek çok kahramanın geçmişi ayrıntılı tasvir edilmiş ve onların şimdiki zaman hallerinin müsebbibi olarak geçmişlerindeki giz'lerin etkisinin kaçılmaz olduğu vurgusu yapılmıştır. Suad'ın yetişmesinde büyük emeği olan Kalfa'nın konağa gelmeden önceki hayatını yine yazar gizlerde kalmış mektuplar yoluyla okuyucuya romanda şu şekilde sunmuştur:

Kalfa dokuz yaşındayken annesinin vefatından üç gün evvel kendini odunluğa kapamış. Yemeyip içmeyip, hıçkırığa hıçkırığa ağladığı üç karanlık günün sonunda, dışarı çıkıp hasta annesinin başucuna varmış. Ona sıkı sıkı sarılmasıyla kadıncağızın hık deyip son nefesini vermesi bir olmuş. Küçük kalfa, annesinin vedasını önceden görüp yasını peşin peşin tuttuğundan, bu ölüme hiç şaşmamış.(...)O günden sonra babası kızıyla tek kelime konuşmamış. Konuşmak ne kelime, yüzüne bile bakmamış. Zira evladının yüzünde, karasevdaya düşüp evlendiği karısının nefesini solduran bir iblis, evin bereketini kaçıran bir uğursuz görmeye başlamış. İki sene sonra büyük kızı evlenip İstanbul'a gelin giderken,

damada, 'Ev işlerinde size yardım eder. Yaşı gelince evlendirirseniz, başlık parası sizin eve girer' deyip, artık görmeye katlanamadığı küçük kızını da çeyiz gibi onun yanına katmış (Yıldırım, 2021, s. 126).

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi roman kahramanı, kendi ruhsal dünyasına kapanmış ve kendi içinde saklı bir dünya oluşturmuştur. Böylece yazar, eser ismi ile roman kahramanı arasında ilişki kurmuştur. Eserde bir başka giz, Suad ve Behiye kardeşlerin mektuplarının Rıdvan'a farklı mekânlarda gizemli bir şekilde yollanmasıyla şekillenir. Rıdvan, mektupların kurgu olup olmadığı noktasında şüpheye düşer ve evhamlanmaya başlar. Fakat aynı zamanda Rıdvan'ın da kendisini Suad karakterine yakın bulması onun ruh dünyasındaki giz'lerin ortaya çıkmasını sağlar. Yazar, Rıdvan'ın iç dünyasındaki saklı dünyayı şu sözlerle ifade eder:

Kimdi bu kadınlar? Kendisiyle nasıl bir bağları vardı? Akraba filan olamazlardı herhalde, isimleri bile tanıdık değildi. Belli ki has İstanbulluydular. Oysa Rıdvan hem anne hem de baba tarafından Vanlıydı. Zaten 76'daki büyük depreme kadar da orada yaşamıştı. Babası erken bırakmıştı elini. Annesiyle kardeşini de depremde kaybedince hepten yalnız kalmıştı. İstanbul'a hatırlamayı hiç sevmediği o olaydan sonra gelmişti zaten. Aslında tam olarak böyle denemezdi. Çünkü Van'daki adamla İstanbul'a gelen adam aynı kişi sayılmazdı. Annesiyle kardeşini yutan o korkunç depremden sonra Rıdvan çok değişmişti. Kafayı depremlerle bozmuş, başka şey düşünemez olmuş, nihayetinde de beynini kemiren kurtçukları zapt edebilmek için tarihteki depremlerle ilgili hiç bitmeyecek bir kitap yazmaya koyulmuştu (Yıldırım, 2021, s. 107).

Eserde, pek çok kahramanın geçmişi ayrıntılı tasvir edilmiş ve onların şimdiki zaman hallerinin müsebbibi olarak geçmişlerindeki giz'lerin etkisinin kaçılmaz olduğu vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda eser ismi ile içeriği arasında doğrudan bir ilişki bulunmakta, eserin başlığı hem içerik ile hem de roman kahramanlarının çizdiği profille örtüşmektedir.

3. Olay Örgüsü

Sözlük anlamı itibariyle 'olup geçen şey' demek olan vak'a, romanda gerçekleşmiş veya gerçekleşmesi mümkün olan olayları ifade eder. "Romancı, kaleme alacağı romanın 'epik' yapısını bu 'olup geçen şey'le (hatta 'olması mümkün şeylerle') kurar. Bu durumda vak'a, roman denilen edebî türün vazgeçilmez ögesi olmaktadır. Aslında vak'a, romana değil, hayata ait bir parçadır ve hayatta rastladığımız, yaşadığımız, yaşayabileceğimiz bir şeydir." (Tekin, 2019, s. 65). Bu açıdan *Saklı Bahçeler Haritası* romanında olaylar, romanın başkişileri olan Suad ve Behiye'nin bireysel dünyalarının toplumsal düzlemde meydana getirdiği değişimleri işler. Eserde XX. yüzyılda Türkiye ve Avrupa'da meydana gelmiş yakın tarihi olaylar kahramanların anlatımıyla okura sunulur. Eserin olay örgüsü üç bölüm halinde şu şekilde tespit edilebilir:

1. Bölüm: İleriye dönüş tekniği içerisinde, Rıdvan'ın kendisine meçhul mektupları gönderen kişiyi evinin salonunda yakalamasıyla eserin birinci bölümünde meydana gelecek olayların başlangıcı aktarılır. Rıdvan'ın çeşitli mekânlarda kendisine gönderilen mektupları okumasıyla Suad ve Behiye kardeşlerin yaşamları okura aktarılır. Bu bölümde Suad'ın Türkiye'den, Behiye'nin ise Avrupa'dan birbirlerine mektuplar gönderen iki kardeş oldukları ortaya çıkar. Behiye, kardeşinin de âşık olduğu Franz adındaki bir Alman için ailesini terk edip Avrupa'ya yerleşmesinden sonra kardeşi Suad'ın psikolojik sorunlar yaşayarak kliniğe yatacak kadar kötüleştiğini aktarır. İlk bölümdeki olaylar kardeşlerin sadece bireysel hesaplaşmaları gibi görülse de kahramanların bakış açısından, dönemin önemli toplumsal dinamikleri okura aktarılır. Suad'ın aktarımıyla eserin giriş bölümünde Cumhuriyet'in X. yılının kutlandığı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki coşkusu; Behiye'nin aktarımıyla da Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamak üzere olduğu aktarılır. Behiye, eşi Franz'ın evinde bulunduğu ve onu derinden etkileyen kırmızı kaplı kitabın yazarı olan meçhul A.I'yı bulabilmek adına eşiyle birlikte İspanya ve Polonya gibi ülkelere gider. İspanya ve Polonya'ya Nazi Almanya'sının saldırdığını aktaran

Behiye, aynı zamanda Türkiye’de 1937 senesinde meydana gelmiş Dersim Olayı’nın da Avrupa’da duyulduğunu aktarır ve savaşın birey ve toplum üzerindeki yıkım gücünü kendi bakış açısıyla okura aktarır.

2. Bölüm: Romanın ikinci bölümünde Suad’ın ailesinin münasip gördüğü ve tüccar bir aileden gelen Sermet Bey ile kendi rızası olmadan evlendirildiği aktarılırken bu evliliğin onun ruhsal hastalığını daha da olumsuz bir hâle çevirdiği aktarılır. Suad, Türkiye’de meydana gelen 6-7 Eylül Olayları’nı aktarırken Rum ve Ermenilerin yaşadığı olumsuzlukları ve aynı zamanda II. Dünya Savaşı’yla birlikte Türkiye’de ekonominin hayli bozulduğunu ve garabet bir yasa olan Varlık Vergisi’nin çıkarıldığını aktarır. Varlık Vergisi’nin çıkarılmasıyla beraber özellikle gayrimüslimlerin hedef seçildiği kahraman bakış açısıyla verilir. Behiye bu bölümde de yakın tarihe kendi dünya algısıyla ışık tutmaya devam eder. Harp halindeki Avrupa’nın hâli aktarılırken toplumda meydana gelecek bir insani yok oluş Nazi Almanya’sının Yahudilere karşı takındığı soykırım ile birlikte verilir.

3. Bölüm: Romanın üçüncü bölümünde ise Behiye’nin Türkiye’ye dönmek istemesiyle gerçekler açığa çıkar. Suad, Behiye’nin Türkiye’ye dönmesini istemez ve bu istemeyişi sırasında kurduğu cümlelerle aslında Behiye adında bir kardeşi olmadığı aksine Suad’ın Fuad adında bir erkek kardeşi olduğu ortaya çıkar. Suad, henüz beş yaşındayken kardeşi Fuad’ı kuyuya itivermiş ve ölümüne sebep olmuştur. Bu olaydan ötürü ruhsal sağlığını yitiren Suad, kliniğe yatırıldığı ilk günden itibaren dertleşebileceği ve cesaret edip yapamadığı fakat hayalinde kurduğu ben’ini yaşatacak birini yani Behiye’yi zihninde yaratmıştır. Romanın son bölümü olan bu kısımda ruhsal rahatsızlığının artmasıyla Suad intihar edeceğini dolaylı olarak dile getirir. Olayların çözüme ulaştığı bu bölümde, mektupları Rıdvan’a yayınevinde çalışan Kevrok’un getirdiği ortaya çıkar. Kevrok, Suad’ın yakın arkadaşı olan Ermeni kızı Eliz’in torunudur. İntihar etmeden önce mektupları Eliz’in eşi Fikret Bey’e gönderen Suad, mektupların saklanması ister. Yıllar sonra mektupları bulan Kevrok, bu mektupların yayımlanabilmesi için esrarengiz bir şekilde mektupların dikkat çekiciliğini artırarak Rıdvan’a göndermiştir. Böylece eserin sonunda tüm gizler açığa çıkar ve okurun merakı giderilmiş olur.

4. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Anlatma esasına bağlı eserlerde önemli bir işlevi olan bakış açısı, özellikle modern romanda anlatı unsurlarının anlaşılır sunulması açısından elzemdir. Şerif Aktaş, bakış açısının anlatma esasına bağlı metinlerdeki mekân, zaman, olay ve şahıs kadrosu gibi anlatı unsurlarının aktarılmasında kullanıldığını belirtir (Aktaş, 1984, s. 84).

Saklı Bahçeler Haritası romanında yazar, çoklu bakış açısını kullanmıştır. Suad ve Behiye kardeşlerin mektuplaşması kısmında kahraman bakış açısı kullanılır, mektupları okuyan Rıdvan’ın geçmiş yaşamı aktarılırken ise ilahi bakış açısından yararlanılır. Kahraman bakış açısı ve ilahi bakış açısının romandaki kullanım yerlerini şu şekilde açabiliriz:

Roman birinci tekil ağzından, roman başkahramanlarından Suad ve Behiye aracılığıyla aktarılmıştır. Anlatıda yer alan kişi, zaman ve mekân unsurları birinci şahsın ağzından yani Suad ve Behiye’nin dünyayı algılayışı ile aktarılır. Bu durum her ne kadar dar ve sınırlı imkânlarla roman unsurlarını sunsa da eserin samimi ve gerçekçi olabilme özelliği yakalaması bakımından önemlidir. Örneğin roman karakterlerinden Suad’ın Behiye’ye yolladığı mektupta kahraman bakış açısı şu şekilde ortaya çıkar:

Beş yaşından beri yakamı bırakmayan mendebur baş ağrılarım büsbütün artmış, kafamın içinde beynimi yiyen farecikler cirit atmaya başlamıştı. Düşünmek canımı acıtıyor, hatırlamak yaralarımı kanatıyordu. Ne günüşiğine bakabiliyor ne insan sesine katlanabiliyordum (Yıldırım, 2021, s. 26).

Yukarıda anlatılan bölüm roman kahramanı Suad’ın aktarımıdır. Kahraman bakış açısıyla oluşturulan cümleler, kahramanın ruhsal dünyasını bizlere sunar.

Romanda yer alan bir diğer bakış açısı da ilahi bakış açısıdır. Rıdvan'ın geçmişine yolculuk yaptırın yazar, kahramanın şimdiki halinin nedenlerini geçmiş yaşamını anlatarak sunmak ister. İlahi bakış açısının genel bir tanımı şu şekilde yapılabilir: “Roman sanatında ‘Tanrısal bakış açısı’ nitelemesiyle yer alan bakış açısı, bir anlamda destandan romana intikal etmiş bir yöntemdir. Temel karakteri itibarıyla ‘her şeyi bilme’ esasına dayanan bu bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunmaktadır. Böylelikle bir imkânla donatılmış olan anlatıcı figür, adeta ‘Tanrı gibi’, her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir.” (Tekin, 2019, s. 54). Bu tanımdan yola çıkarak Rıdvan'ın mektupları okuduktan sonra zihin ve ruhsal dünyasında olup bitenler ilahi bakış açısıyla şu şekilde verilmiştir:

Eve girdikten sonra, vücudunu salondaki koltuğa ağır bir taş gibi bırakıp zarfı açmış, mektupları okurken, bir duygudan öbürüne yuvarlanmıştı. Eliz'in yaşadıkları soluğunu kesmiş, Kornelia'nın yok oluşu yeni yeni duymaya başladığı kuşkuları perçinlemişti. Bu arada içinde bir ses sorup durmuştu: Bütün bunlar gerçek mi, hakikaten yaşandı mı hepsi? Ve yine başka bir ses cevap vermişti: Ne fark eder ki (Yıldırım, 2021, s. 320).

Görüldüğü gibi romanda tek bir bakış açısı ve anlatıcı tercih edilmemiş, bunun yerine kahramanların kimliklerine bağlı olarak kahraman ve ilahi bakış açısı tercih edilmiştir. Bu tür bir yöntem hem eseri yeknesaklıktan kurtarmış hem de eserde farklı anlatım tekniklerinin avantajlarından yararlanılmasına imkân sağlamıştır. Örneğin ilahi bakış açısıyla roman kahramanının geçmişi, geleceği vb. anlatılırken; kahraman bakış açısıyla roman kişinin iç dünyası çok daha net bir şekilde ortaya konmuştur.

5. Zaman

Romanda zaman unsuru, art zamanlı olarak 1933'lü yıllardan 1960'lı yıllara kadar Türkiye ve Avrupa'da meydana gelmiş olan olaylardan oluşur. Aynı zamanda mektupların okunma zamanına bağlı olarak da mektupları okuyan Rıdvan kahramanı üzerinden şimdiki zaman ve geçmiş zaman işlenir. Türkiye'deki olaylar Suad'ın gözünden, Avrupa'daki olaylar ise Behiye'nin anlatımlarıyla verilir. Aşağıda metinden alınan cümlelerle, sırasıyla Türkiye'de ve Avrupa'da meydana gelen olayların zamanı verilerek daha sonra geriye dönüş tekniğiyle Rıdvan'ın geçmiş yaşamı verilecektir:

Eserde roman başkışisi Suad'ın kardeşi Behiye'ye gönderdiği mektuptan yola çıkılarak Cumhuriyet'in ilk zamanları şu şekilde aktarılır:

1933 senesiydi. Aylardan turuncu bir ekim, ekimin son günleri... Cumhuriyetin onuncu yılını kutluyor, anayurdu en baştan demir ağlarla ördüğümüz için gururlanıyorduk. Benim de göğsüm kabarıyordu, halimi gören tren raylarını tek tek ellerimle döşemişim sanırdın (Yıldırım, 2021, s. 25).

Eserde Türkiye'de meydana gelmiş pek çok toplumsal değişim ve bunların sonuçları Suad'ın dünyayı algılayış biçimiyle okura aktarılır. İkinci Cihan Harbi'nin başlamasıyla Türkiye'nin içinde bulunduğu hâli anlatan Suad, Varlık Vergisi'nin özellikle Müslüman olmayan insanları düşürdüğü olumsuz durumu ve kocası Sermet Bey üzerinden Demokrat Parti'nin kurulma aşamasını da zaman unsuru ile okuyucuya şu şekilde sunar:

Her şey 42 senesinin Kasım ayında Varlık Vergisi diye garabet bir yasanın çıkmasıyla başladı. Güya böylece harp sayesinde palazlananlardan, kazandıklarının vergisi alınacaktı. Sonradan kazın ayağının öyle olmadığı anlaşıldıysa da, kafaları ticaretin her haline tıkr tıkr çalışan Nevzat Bey ve babam bile olan bitene vakitlice uyanamadı (...) Oysa o yaz gazetecilerin çarşaf çarşaf basılan karaborsacı Yahudi karikatürlerinin estirdiği bulanık havayı solumuşlardı. Maliye Bakanlığının harp süresince yüksek kazanç sağlayanların listesini çıkarttığını da duymuşlardı. Ama hazırlanan cetvellerde Müslümanların M, gayrimüslimlerin G diye işaretlendiğini henüz bilmiyordun (Yıldırım, 2021, s. 177-178).

Türkiye'nin yakın tarihine Suad'ın anlatımıyla ışık tutan anlatıcı, resmi tarihin de kayıt altına aldığı 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi'nin toplum üzerindeki yıkım gücünü aktarırken özellikle gayrimüslimlerin bu çıkarılan kanundan olumsuz etkilendiğini aktarır.

Suad ile Türkiye'nin yakın tarihini okuyucu hafızasında gezdiren yazar, Suad'ın Behiye'ye yazmış olduğu mektuptaki olaylarla zamanı belirgin kılar. Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalanması ile 6-7 Eylül olaylarında yaşananlar da tarihi bir resim olarak okuyucuya şu şekilde aktarılır:

Bombalama haberi yayılınca, binlerce eli sopalı bir araya gelip sokaklara dökülmüş, Rumların evlerine saldırmaya, dükkânlarını yağmalamaya yağmalaya başlamıştı. İlk aklıma gelen Eliz oldu. Onun bu gözü dönmüş ifritlerin arasında kalmış olabileceği. Sonra 'Ama o Ermeni' deyip rahatlatmaya çalıştım kendimi. Hiç ayıplama, böyle zamanlarda insan önce sevdiğini düşünüyor (Yıldırım, 2021, s. 295).

Suad yakın tarihe giderek İstanbul'da meydana gelmiş olan 6-7 Eylül Olayları'ndan bahseder. Resmi kaynaklarda bu olay şu şekilde aktarılır: "İstanbul Ekspres Gazetesi'nin saat 16.00'da haberi büyük puntolarla ve detaylandırarak, 'Atamızın Evi Bomba ve Hasara Uğradı' manşetini atması siyasi tarihimizde 6-7 Eylül 1955 olayları olarak geçen hareketin kıvılcımı olmuştur." (Demir, 2007, s. 12).

Eserde roman karakterlerinden Behiye üzerinden Avrupa'nın 1933'ten 1960'a kadar olan toplumsal ve siyasal görüntüsü şu şekilde resmedilir:

37 senesinin Nisan ayında, kuzeyde, Bask bölgesindeki bir kasabanın Alman uçaklarınca bombalandığı haberi geldi. Günlerden pazartesiydi. Medyanın en kalabalık olduğu saatlerde, Franco'nun emri, Hitler ve Mussolini'nin desteğiyle yola çıkan bombardıman uçakları, göğü kara bulutlar gibi kaplayıverdi. Guernica üç gün üç gece boyunca alev alev yandı, ülkenin her yanına kesif bir kan ve yanık kokusu yayıldı... İspanyolların meşhur ressamı Picasso da uykusuzluktan olacak ki sonraki on beş gün içinde, Guernica'da yaşananları dünya âleme duyuracak devasa bir resim yaptı. Belki de sizin orada Sabiha Hanım, Dersim'in mavi göğünü bombalarla karartırken- haberi buralara kadar geldi, sen duymadın mı?- Picasso'nun fırçası insanlığın sonunu dipsiz bir karanlığa boyamaktaydı (Yıldırım, 2021, s. 100).

Behiye eşi Franz ile birlikte meçhul yazarını bulmak için bu sefer de Barcelona'dan Varşova'ya geçer. Bu kısımda Nazilerin Polonya'ya saldırısıyla beraber 39 senesinin Avrupa'daki harp hali ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması Behiye'nin yazdıklarıyla okuyucuya şu şekilde aktarılır:

39 senesinin Eylül ayında beklediğim işaret fişeği yandı ve kapı aralandı. Gelecek; karanlık, çürük ve safralıydı. Eylül başında Almanya komşusu Polonya'ya saldırmış, bunun üzerine İngiltere ve Fransa Almanya'ya savaş açmış ve sonradan İkinci Cihan Harbi diyeceğimiz o kanlı dönem başlamıştı (Yıldırım, 2021, s. 137). Avrupa'da bulunan Behiye, Nazi Almanya'sının Polonya'ya saldırısını aktarır. Tarihi kaynaklarda bu olay şu şekilde geçer: "1 Eylül 1939 tarihinde Nazi Almanya'sının Polonya işgali ile İkinci Dünya Savaşı başlamıştı." (Macksey, 2012, s. 19).

Polonya'dan Almanya'ya dönen Behiye, Nazi Almanya'sının Yahudilere uyguladığı vahşeti işler ve Yahudilerin toplama kamplarında yaşamak ve ölmek için mücadele verdiklerine değinir. Nazilerin, İkinci Cihan Harbi'ni kaybettiği ve Berlin'in dört parçaya ayrıldığı zaman unsuru ise Behiye'nin Suad'a yazmış olduğu şu cümlelerden öğrenilir: "Berlin dört parçaya ayrılmıştı. Doğuyu Sovyetler almış, batı İngiltere, Fransa ve Amerika arasında paylaştırılmıştı. Biz de batılıların sahasında, Fransızların insafında, bundan sonra olacakları bekliyor, gidenler geri gelsin diye adaklar adasak da dönmeyeceklerini biliyorduk." (Yıldırım, 2021, s. 235). Avrupa'nın yakın tarihine aktarımıyla ışık tutan Behiye, Nazilerin savaşı kaybetmesiyle beraber Berlin Duvar'ın dört parçaya ayrıldığını zaman perspektifi içerisinde aktarmıştır. 13 Ağustos 1961 senesinde meydana gelen bu olay kaynaklarda şu şekilde geçer: "Sosyalist Birlik Partisinin kontrolünde olan 'Alman Demokratik Cumhuriyeti' kuruldu. Bundan böyle, artık iki Almanya vardı ve ikisini bölen demir bir perde boyunca artık soğuk bir savaş sürecekti." (Roberts, 2003, s. 418).

Romanda geriye dönüş tekniğiyle Rıdvan'ın geçmiş yaşam zamanı aktarılır. 1976 senesinde Van'da meydana gelen büyük depremde Rıdvan'ın annesi ve kız kardeşini kaybedişi ve bu hazine olaydan ötürü kendi benliğini kaybetmesi şu cümlelerle aktarılır:

Oysa Rıdvan hem anne hem de baba tarafından doğma büyüme Vanlıydı. Zaten 76'daki büyük depreme kadar da orada yaşamıştı. Babası erken bırakmıştı elini. Annesiyle kardeşini de depremde kaybedince hepten yalnız kalmıştı. İstanbul'a da hatırlamayı hiç sevmediği o olaydan sonra gelmişti (Yıldırım, 2021, s. 107).

Anlatıcı, Rıdvan'ın geçmişinde yaşadığı kayıpların onun kişiliğini inşa etmesinde belirleyici olduğunu aktarır. *Saklı Bahçeler Haritası*'nda zaman unsuru 1933'ten 1960 yılına kadar olan süreyi ele alır, bu süre içerisinde Türkiye'de ve Avrupa'da meydana gelmiş olayları işler. Eserin başkışısı olan Suad ile Türkiye'de meydana gelmiş olaylar, Behiye ile de Avrupa'da meydana gelmiş olaylar aktarılır. Aynı zamanda mektupları okuyan Rıdvan'ın geçmiş yaşamı da zaman unsuru içerisinde verilir.

6. Mekân

Özellikle modern romanlarda ön plana çıkan mekân unsuru, eserde geçen olayların aktarılmasında elzem konumda yer alır. Bu nedenle, “mekân, vaka zincirinde ifade edilen hadiselerin sahnesi durumundadır.” (Aktaş, 1991, s. 141). Aynı zamanda okuyucunun roman kahramanlarını daha iyi anlayabilmesi ve tanıyabilmesi açısından da mekân tasviri önem arz etmektedir. “Olayların geçtiği çevrenin tasvir edilmesi sadece anlatı sisteminin ‘inşa’ edilmesi açısından değil, okuyucu açısından da gereklidir. Böyle bir imkânla okuyucu, olayların mahiyetini anlamakta zorlanmaz.” (Tekin, 2019, s. 138). Bu vesileyle okur eserin vaka unsuru ve kişiler dünyasını daha iyi anlayabilmektedir. *Saklı Bahçeler Haritası* romanında kapalı mekân ve açık mekânlar ile kahramanların içinde bulunduğu psikolojik hâl iç içe verilmiştir. Roman, bireyin ruh bunalımını ve savaşın getirdiği olumsuz atmosferin aktarımı şeklinde olduğu için mekânlar çoğunlukla kapalı bir işlev üstlenir.

Roman kahramanının algılayışına yahut bakış açısına göre çeşitlilik arz eden mekân, kahramanın psikolojik olarak kendisini iyi hissetmediği durumlarda kapalı bir görüntüye dönüşür. “Mekânın darlığı fiziksel anlamda küçüklüğünden değil, karakterin imkânsızlığından ve kendini orada sıkıştırılmış duyumsamasından kaynaklanır.” (Korkmaz, 2007, s. 403). *Saklı Bahçeler Haritası* romanı, 1933 ile 1960 yılları arasında gerek Türkiye'de gerekse Avrupa'da geçen olaylardan bahsettiği için romanda pek çok mekândan bahsedilir ve bu mekânların karakteristik özellikleri çoğunlukla kapalı ve karamsar bir yapı arz etmektedir. Romandaki mekânlar şu şekilde tanımlanabilir:

Suad'ın Aile Konağı: Romanın ana kahramanlarından Suad'ın aile yaşamını sunduğu konak, Suad'ın psikolojik altyapısının bir sonucu olarak çoğu zaman kapalı mekân olarak karşımıza çıkar. Suad, yaşamının büyük bir bölümünü kendi ruh dünyasına çekilerek aile konağında geçirmiştir. Konak; kahramanın korkularının bir sığınağı, geçmişinden kurtulamayan dimağının resmi, geleceğini bıraktığı bir mahzendir. Anlatıcı, konağın Suad için taşıdığı değeri şu şekilde ifade eder:

Çıktığın kapı... Yıllarca içinde beraber olduğumuz evimizin kapısı... Heybetle, kudretle ve kuvvetle dikilirdi; bizse çocuklara has manasız bir saadetle içinden geçerdik. İçinden içimize geçerdik. Eşiğinde kaybolur, kendimizde uyanırdık. Bilirdik ki o kapı sadece ikimiz için yaratılan oyunların, esrarlı ülkemizin güneşli hudududur. Sınır boyunda bekleyen yürekli asker, yabancılara karşı dikilmiş devasa sur... Ama sen gidince oyun bozuldu. Evimizin ve kalbimizin içindeki küçümen ülke yerle bir oldu. İçeri yabancılar doluştu Tanımadığım insanlar, türlü çeşit tuhafıklar (Yıldırım, 2021, s. 59-60).

Romanda Suad, ruh hâlinin travmatik emarelerini mekânla bütünleşik olarak ortaya koyar. Yaşadığı konak onun penceresinden kurtulamadığı geçmişinin mahzeni konumundadır.

Eserde bir diğer dikkat çeken mekân, Berlin'dir. Roman norm karakterlerinden olan Behiye'nin Berlin'e gitmesiyle karşımıza çıkan şehir, Behiye için ilk zamanlar aşkı için yerleştiği bir şehir olmasından ötürü açık mekân iken daha sonra savaş ortamının getirdiği yıkımla beraber kapalı bir mekâna dönüşür. Behiye'nin ruh dünyasının ve düşüncesinin değişmesinin çeşitli nedenleri vardır. Çok sevdiği adamın onu terk edip gitmesi, Avrupa'yı kuşatan savaş ve savaşın getirdiği yoksulluk, kıyım, yıkıntı ve ölüm kahramanı içinden çıkamayacağı bir ruha sürükler: "Hikâyem bitti, ben tükendim. Ne söyleyecek başka bir şeyim ne de gidecek yerim var artık. Sana yolun sonundan sesleniyorum; yardım et bana." (Yıldırım, 2021, s. 318). Romandan alıntılanan yukarıdaki cümlelerde Behiye, Suad'dan yardım istemekte ve Berlin onun için yaşanmaz bir alana dönüşerek kapalı bir mekâna evrilmiştir.

Romanda Barselona ve Varşova'dan da bahsedilir. Arayış içerisinde olan Behiye Berlin'den Barselona'ya gider. Nazi askerlerinin bombardımanı altında olan şehirde gazetecilik yapıp esrarengiz yazarı bulmaya çalışır ve emperyalist güçlere karşı mücadele veren milislerle tanışır. Şehrin savaş hâlinde olması ve şehirdeki insanların yaşadıkları vahşet, roman kahramanların zihninde mekân algısının kapalı hâle dönmesine sebep olur. Varşova ise yine arayışın bir sonucu olarak kurguda yer alır. A.I adlı yazarın Polonya'da oldukları duyumunu alan Behiye ve Franz'ın diğer uğrak noktası Polonya olur. Nazi Almanyası'nın haberlerini olumlayarak gazetecilik yapmaları koşuluyla Polonya'ya gönderilen ikili, insanların savaş karşısındaki çaresizliklerine tanık olur. Behiye kaldıkları apartmanda Kornelia adındaki komşusuyla arkadaş olur. Nazilerin insanları taşıdıkları gettolardan Kornelia'nın bakış açısıyla da haberdar olur. Polonya da savaşın getirdiği olumsuzluklar nedeniyle kahramanlar için kapalı mekândır.

7. Kişiler Dünyası

Anlatı unsurlarının önemli yapı unsurlarından biri olan kişiler dünyası, "Entrik kurguyu oluşturan güçlerin en görünür yüzüdür; iyiliğin ve kötülüğün, cesaretin ve ihanetin, inancın ve tereddüdün okuyucuyla doğrudan konuştuğu, yaratıcı ruhun ete-kemiğe bürünmüş biçimleridir." (Korkmaz, 2018, s. 11). Eserde yer alan kişilerin işlevlerini anlayabilmek ve onları kategorize edebilmek için kişiler dünyası; başkişi, norm karakter, kart karakter ve fon karakter olmak üzere dört kategoriye ayrılarak incelenecektir.

7.1. Başkişi

Romanın varoluş sebebi ve romanın kişilere hayat verebilmek adına oluşturulmasına vesile olan kişiler dünyasının en önemli unsuru olan başkişi, "(...)Romanda en ilgi çekici soruların ortaya atılmasına hizmet eden araçlardır; bizde inanç, sempati ve ani duygusal değişiklikler yaratır, bütün romanda ifade edilen ahlâk felsefesinin somutlaştırılmasında hizmet ederler(...) her roman başkişisi, bir birey olarak varlığını sürdürür ve özel bir ilgi ile incelenmesi gerekir." (Stevick, 2021, s. 179-180).

Saklı Bahçeler Haritası romanında başkişi olarak öne çıkan kahraman Suad'dır. Suad, mektupları yazan kişi olarak bireylerin psikolojik alt yapıları ile toplumda meydana gelen değişimin, yıkımın aktarıcısıdır. Eserde roman başkişisi Suad'ın bakış açısıyla bireyin ruh dünyası ve toplumun değişim ve yıkım dinamikleri okura aktarılır. Bu sebeple romandaki diğer unsurları da hâkimiyeti altına alan Suad'ı, kardeşi Behiye'ye yazdığı mektuplarda ve Behiye'nin Suad'ı kendi nazarından anlatmasıyla tanımış oluruz. Suad, beş yaşında erkek kardeşi Fuad'ı bir kuyuya itmiş ve bu hazine olay Suad'ın karakterini biçimlendirmiştir. Hayattan bir beklentisi olmayan pasif bir karakter olan Suad, zihinsel ve ruhsal kayboluşunun çıkış yolunu çoğu zaman hayalinde var ettiği Behiye'de bulmuştur. Romanın sonunda ise Suad'ın Behiye diye bir kardeşi olmadığı anlaşılır:

İçimi sinsi bir kurt gibi kemiren insafsız acı senin eserin değil, hatta ikimiz de biliyoruz ki esas sen onun eserisin. Sebep değil, sadece müteredit bir neticesin. Yoksa ben çok eskiden almıştım yarayı, daha sen

çıkıp gelmeden önce... Fuad'la beraber, onu itiverdiğim kuyunun önünde. Sonra sen geldin. Ondan kalan boşluğa yerleşecektin. Yoksa bendeki boşluğa mı? Bilmem (Yıldırım, 2021, s. 336).

Yukarıda alıntılanan metin, Suad'ın Behiye'ye yolladığı son mektuptan alınmıştır. Yaşadığı acıyı ve kaygıyı yenemeyen Suad, yaşamının pek çok anını çocukken yaşadığı travmatik olayın etkisinde sürdürmüştür. Nevroz halinde olan Suad, kayboluşunun emaresini okuduğu Garp ve Şark eserlerinde yeniden yaşar. Kendisini tarihin aşına olduğu roman kahramanlarının ta kendisi gibi hissederek. Bir nevi umutsuz ve mutsuz ruhunu bu şekilde canlandırmaya çalışır:

Bir başka seferinde Hazarfen'e takıldım. Kendim olmaktan sıkıldığımda, kameriyenin altındaki sedire oturup, tatlı hülyalara daldım. Gündüz vakti açık gözle gördüğüm bu düşlerde Hazarfen'dim, bin fenliydim, yani çok şey bilendim. Cevheri okuyor, kuşların uçuşunu seyrediyor, kafamın içinde türlü çeşit kanatlar tasarlıyordum. Üstelik tüm bunları yaparken bir gıdım zahmete girmiyor, yerimden bile kalkmıyordum (Yıldırım, 2021, s. 63).

Yaşadığı olumsuz olayın yükünü yaşamının son anına dek boynunda bir madalyon gibi taşıyan Suad, insanlarla kısıtlı iletişim kurar. Evlilik kurumuna da mesafeli olan kahraman, babasının isteği ile mutsuz bir evliliğe adım atar ve bu süreçte beş yaşında olduğu gibi ruh sağlığını kaybeder ve kliniğe kapatılır: “Tabii beceremedim. Akıldan geçenleri anlayınca, kendimi morfin denizinde boğmamam fırsat vermeden, kimseler duymasın diye sessiz sedasız beni bir kliniğe kapadılar.” (Yıldırım, 2021, s. 228).

Suad, Türkiye’de 1933 ile 1960 yılları arasında meydana gelmiş pek çok toplumsal ve siyasal gelişmeleri kendi penceresinden okuyucuya aktaran bir karakterdir. Eserde Varlık Vergisi, Dersim Olayı, 6-7 Eylül olayları, Demokrat Parti’nin hazırlık aşaması, Köy Enstitülerinin kapatılması gibi durum ve olaylara da değinir. Bu açıdan Suad’ın umutsuz ve mutsuz karakterini belirleyen durumların içerisinde toplumsal olayların da etkili olduğu değerlendirilebilir.

7.2. Norm Karakterler

Anlatı eserlerinde başkişiden sonra en elzem olan kahramanlardan biri olan norm karakter, başkişinin anlaşılması ve olayların aktarılmasında rol oynar. “Herhangi bir fon karakterden daha boyutlu ve kimlik kazanmış bir karakterdir, romanda belli bir fonksiyonu icra eder. Roman başkişisinin aksine, norm karakter, romanda amaç olmaktan çok bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır.” (Stevick, 2021, s. 181). Romanda işlenen olayların anlaşılabilir olmasında önemli göreve sahip olan norm karakterler, “pek çok şekilde ve özellikle derinliği olan perspektiflerle, roman başkişisinin kusurlarını yansıtan bir ayna gibi kullanılır. Bazen derinlemesine anladığı gerçekleri yansıtarak, bazen de sağduyunun ve aklı başında gerçeğin sözcüsü olarak roman başkişisinin moral körlüğünü ve hatalarını aydınlığa çıkarabilir.” (Stevick, 2021, s. 186).

Saklı Bahçeler Haritası’nda norm karakterler olarak öne çıkan kahramanlar, Behiye ve Rıdvan’dır. Behiye, roman başkişisi olan Suad’ın ruh dünyasını ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasını sağlarken aynı zamanda kahramanın toplumda meydana gelen olaylar karşısındaki yaklaşımının ve fikrinin de aktarılmasında yardımcı olmuş olur. Şüphesiz bu tavır norm karakterin, “başkişinin yaşadığı tecrübenin derinliklerine dalmamızı sağlayan bir sıçrama tahtası.” (Stevick, 2021, s. 186) olmasının bir tezahürüdür. Behiye, Franz adındaki sevdiği erkek için ailesini terk ederek Türkiye’den Berlin’e gider. Behiye’nin ailesini ve kardeşi Suad’ı bu şekilde terk edişi özellikle Suad’da travmatik sonuçlara neden olur. Behiye ailesini ve ülkesini terk edişinden yıllar sonra Berlin’den Suad’a mektup yollayarak af diler. Eser her ne kadar iki kardeşin hesaplaşma kurgusu üzerine kurulsun da dönemin dünyasında meydana gelen toplumsal olaylarla da yakından ilgilidir. Çünkü yazar, bireyin psikolojik alt yapısının oluşmasında toplumun soyutlanamayacağını vurgular. Roman boyunca yaşayan bir karakter gibi görünen Behiye’nin aslında sadece hayali bir karakter olduğu anlaşılır. Buna göre Behiye, Suad’ın zihin dünyasında yer edinen bir karakterdir. Anlatıcı, bu durumu şu sözlerle açığa vurur:

Belli ki Suad küçük kardeşinin ölümüne sebep olduktan sonra yaptığını yok sayamamıştı. Kendini suçlayıp durmuştu. Sınırları harap olunca, silesi onu hastanelere, doktorlara taşımıştı. Oysa küçük kızın doktorlardan çok, halini anlayabilecek birine, bir arkadaşına, hatta gidenin yerine koyacağı bir kardeşe ihtiyacı vardı. Kendisine suçlu olmadığını söyleyecek, içini rahatlatacak, acısını azaltacak birine. İşte bu ihtiyaçları karşılamak için, tam da o hastanedeyken gelmişti ilk kez Behiye (Yıldırım, 2021, s. 340).

Anlatıya göre Suad, yapamadıklarını/ulaşamadıklarını hayali kardeşi Behiye üzerinden ortaya koymaya çalışmakta ve bu şekilde hayata tutunmaktadır. Suad, Behiye'yi kendisinin tam zıddı olarak tasavvur eder. Buna göre Behiye; alımlı, girişken ve cesurdur. Behiye'nin bu kişilik özellikleri eserde şu şekilde aktarılır: "İlk kez Behiye, her anlamda Suad'ın tam zıddıydı. Yapamadığı, olamadığı her şeydi. Güzeldi, alımlıydı, girişkendi, cesurdu ve her şeyden önce masumdu." (Yıldırım, 2021, s. 340).

Kurguya göre Behiye, Avrupa'da bulunduğu süre içinde 1933 ile 1960 yılları arasındaki savaşlara ve savaşların doğurduğu toplumsal acı ve değişimlere şahit olmuştur. Almanya'nın Yahudilere yaptığı zulümlere, İspanya'daki iç savaşa, Polonya'nın Almanya tarafından işgaline, II. Dünya Savaşı'na ve Berlin Duvarı'na atıfta bulunarak okuyucuya gayri resmi bir tarih sunmuştur. Roman başkişisinin ruh dünyasının anlaşılmasında önemli işlevler üstlenen Behiye karakteri, başkişi tarafından üretilmiş hayali bir kahraman olması hasebiyle de önem taşır.

Romanın bir diğer norm karakteri olan Rıdvan, roman başkişisi Suad'ın mektuplarını okuyarak onun zihin dünyasının daha anlaşılır ve somut hale kavuşmasını sağlar. Van'da meydana gelen büyük deprem sırasında annesini ve kardeşini kaybeden Rıdvan'ın hayata bakış açısı ve yaşamını geçmişte yaşadığı bu travmatik olay etkilemiştir. İstanbul'a geldikten sonra Süreyya adlı bir yazar ile tanışmış ve Süreyya'nın yardımıyla bir yayınevinde genel yayın yönetmeni olmuştur. Meçhul mektupların kendisine neden gönderildiğini anlamaya ve mektuplardaki olayları çözümlenmeye çalışır. Rıdvan zamanla kendisinden de izler bulabildiği mektuplarda Suad'ın zihin dünyasındaki kayboluşunu ve içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulabilmek adına hayal dünyasındaki yaşayışını anlamaya başlar: "Rıdvan artık o mektuplarda kalbine değip içini titretenin ne olduğunu gayet iyi biliyordu. Okuduğu her satırla birlikte yaralarının kabukları biraz daha soyulmuştu. Çünkü bu onun da hikâyesiydi; orada kendini ve kendine benzeyenleri bulmuştu." (Yıldırım, 2021, s. 342).

Romanda norm karakter özellikleriyle okur karşısına çıkan Behiye ve Rıdvan, okura Suad'ın zihin dünyasını, ruh hâlini, hayat karşısındaki güçsüzlüğünü ve o dönemde meydana gelmiş toplumsal olaylara bakış açısını sunar. Suad'ın ruh halinin belirginleşmesine hizmet eden bu karakterler, romanda işlenen sosyolojik olaylara da kaynaklık eder.

7.3. Kart Karakterler

Anlatıya dayalı eserlerde başkişi ile fon karakter arasında yer alan kart karakterler, "tek bir özelliğin sembolü olan kart-karakterdir. Bu karakter tek bir karakteristiğin vücut bulmuş şeklidir." (Stevick, 2021, s. 181). Eser boyunca hiç değişmeyen kart karakterler, "garip bir çeşit esnekliğe sahip olduğu halde, nispi anlamda statik oluşudur; oyun kâğıtları arasında Jokey, her zaman sürprizlidir. Kart- karakter de, her zaman kendisidir; dibinde kurşun olan bir oyuncak gibi, nereye fırlatsanız fırlatınız, hep ayağının üstüne düşer." (Stevick, 2021, s. 184). Kart karakterler roman boyunca statik bir görüntü içerisinde değişmezken eserdeki dramatik unsurların da yansıtıcısı olur.

Saklı Bahçeler Haritası romanında anlatı boyunca değişmeden eserin dramatik unsurunun biçimlenmesinde yer alan kişiler, Suad'ın arkadaşları olan Nevzat Bey ve Eliz, Suad'ın babası Avni Bey ve annesi Cavidan Hanım, evin kalfası, Behiye'nin eşi Franz şeklinde sıralanabilir.

Anlatı boyunca fikri bir değişim yaşamayarak kart karakter özelliğini gösteren Nevzat Bey, Suad'ın iletişime geçtiği birkaç kişiden biridir. Mülkiye Mektebi hocalarından İbrahim Şecereli'nin oğlu olan

Nevzat Bey, Viyana'daki tahsilini yarım bırakıp İstanbul'a dönmüştür. Konağa gelen gidenler arasında yer alır. Her türlü heyecana müptela olan Nevzat Bey, kazançsız bir hürriyetin işe yaramayacağını düşünenlerdendir. Suad, Nevzat Bey'i şöyle anlatır: "Ağzından sigarası eksik olmazdı. Sanırsın koca Cibali Tütün Fabrikası ona çalışırdı. Sigarasının dumanını burun deliklerinden usulca salarken, tatlı hayaller kurmaya bayılırdı. Nevzat Bey hayattaki emellerinden bahsederken açık davranır, sözünü sakınmazdı." (Yıldırım, 2021, s. 33).

Açık sözlü bir karakter olan Nevzat Bey, Avrupa yaşamını anlatmasıyla Suad'ın dikkatini çeker. Garp ile Şark'ı karşılaştırır. Kendi kültürünü reddetmez; fakat öz eleştiri yapmaktan da çekinmez ve Doğu ile Batı'yı şu şekilde karşılaştırır:

Nevzat Bey, her defasında konuşmasının sonunda gözlerini kısıp sesini toklaştırmakla, 'Avni Bey, Avrupalı bizden daha mı akıllıdır?' diye sorardı. Sonra cevabı yine kendi verirdi. Hayır, elbette akıllı değildi. Ancak bizden daha hızlı ve daha akıllı başında bir sistemde çalışırdı. Erken kalkan biz olsak bile, bizden evvel yol alırdı. Yoksa bugün garbın sahiplendiği nice fikir ve keşiflerin kökü Müslüman âlimlere aitti. Ama kibrine düşkün Avrupalı, tıbbî İbn-i Sina'dan öğrendiğine bakmadan, bugün hekimlerimize burun kıvrıyordu (Yıldırım, 2021, s. 61).

Nevzat Bey, Eliz'e âşık olur ve onunla evlenmek için mücadele eder. Şişli'de Eliz'in sessizliği ve naifliğine ithafen "Asude Apartmanı"nı yaptırır. Anlatı boyunca kişiliğinin karakteristik özelliklerinden ayrılmayarak kart karakter sınıflamasında yer alır.

Romanın bir diğer kart karakteri olan Eliz, Dikran Amca ile Dudu Teyze'nin sağır ve dilsiz kızıdır. Suad'ın yaşadığı konağa gelip gidenler arasındadır. Suad, Eliz'i yalnızlığının ortağı olarak görür. Suad, ondan şöyle bahseder:

Eliz'den bahsetmek isterim. Onu sana uzun uzun anlatmam lazım. Ne var ki bildiğim kelimeler tasvirine yetmez. Zaten Eliz de kelimelerle pek geçinmez. Malum, insan dediğin topraktan ve çamurdan, karanlıktan ve riyadan, hırstan ve kıskançlıktan yoğrulmuştur. İşte bu yüzden bence Eliz insan değildi. Olsa olsa bir masal perisiydi belki (Yıldırım, 2021, s. 71).

Eliz, manevi abisi Fikret Bey'in vefatı üzerine çok sarsılır. Nevzat Bey'in izdivaç teklifini kabul eder. Fakat Nevzat Bey'in babası, Eliz'in Ermeni olması dolayısıyla bu evliliği onaylamaz. Eliz'in Nevzat Bey ile evliliğinden Karin adında bir kızı dünyaya gelir. Eliz, 6-7 Eylül'de İstanbul'da meydana gelen olaylarda babasının vefatı üzerine bu acıya dayanamaz ve canına kıyar. Eserde Eliz karakteri üzerinden toplumda meydana gelen menfî olayların bireyleri nasıl etkilediği somut olarak ortaya konur.

Eserin bir diğer kart karakteri olan evin kalfası, romanın başkişisi olan Suad'a annesinden daha yakın olan biridir. Kalfa'nın geçmişi esrarengiz olaylarla okuyucuya verilir. Kalfa'nın Zınlay ve Zisesmik adında iki cini olduğu ve onlar aracılığıyla gelecekte olabilecek olayları hissettiği okuyucuya aktarılır.

Romandaki kart karakterlerden Avni Bey, Suad'ın babasıdır, tüccardır ve kazanç elde edebilmek adına memleketin yüzünün garba dönmesi gerektiğine inanır. İçindeki cumhuriyet aşkını cemiyete ispat telaşıyla çırpınarak, nerede bir cumhuriyet balosu veya inkılapların alkışlandığı toplantı salonu varsa birinden çıkıp öbürüne koşuşturur. Böylece sadece menfaatini düşünen bir karakter profili çizmiş olur. Roman boyunca Batılılaşmanın emarelerini gösteren Avni Bey, Suad'ı Batı düşüncesine göre büyütmeyle çalışır.

Suad'ın annesi Cavidan Hanım da roman kart karakterlerindedir. Cavidan Hanım, geleneksel bir yaşam tarzına ve fikrine sahiptir. Ona göre bir kadının vazifesi eşine her daim güzel görünmek ve çocuklarını bir emanet gibi koruyup kollamaktır. Avni Bey'in onu sevebilmesi için elinden geleni yapmış ve eşine küçük zaferler kazandırmaya çalışır. Küçük çocuğu Fuad'ın ölümü ve Suad'ın psikolojik sorunlar yaşamasında kendisini sorumlu tutar ve kocasına kendisini affettirebilmek için garip bir eş, eksik bir ana, kayıp bir insan gibi davranır.

Suad'ın âşık olduğu bir Alman gazeteci olan Franz, anlatı boyunca değişmeyen özellikleriyle kart karakter özelliği taşır. Behiye ile Türkiye'den ayrılarak Berlin'e yerleşen Franz'ın karakterini belirleyen en önemli özellik, belli bir dönem babasız büyümesidir. Babasını yıllarca bekleyen Franz, çocukluğunun travmasını ileriki yaşamında da yaşayacaktır. Bu yansıyış Franz'ı sürekli bir arayış içerisine sürükler. A.I adlı meçhul yazarı bulmak adına eşi Behiye ile birlikte savaş içerisinde olan Avrupa'nın pek şehrini gezip kendisini ve eşini tehlikelere sürükler. Franz, bu kayboluş hikâyesinde çok sevdiği eşini bırakıp arayışını tamamlamaya devam etmiştir. Franz eserde Avrupa'da meydana gelmiş II. Cihan Harbi'ni Behiye ile okuyucuya sunan karakter olarak var olur.

7.4. Fon Karakterler

Kişiler dünyasında romanın başkışisi üzerinde derin etkiler bırakmayan fon karakterler, “sadece, romanda yapıyı işleyen çarkların dişleri gibidirler. Bu karakterler, önce söylendiği gibi, bir an için ilgi merkezi yapılabilir ve derinlik kazanabilirler, fakat bireysel anlamda önem ve durum kazanmaksızın tamamen isimsiz birer ses olarak kalırlar.” (Steivick, 2021, s. 180). Derinliği olmayan ve romanın seyrini değiştirmeyen bir unsur olarak fon karakter *Saklı Bahçeler Haritası*'nda konağa alınan Halide, yayınevinin sekteri olan Birsen ve Rıdvan'ın arkadaşı olan Süreyya ile verilir.

8. Tema

8.1. Geçmişle Hesaplaşma

Romanda en belirgin olan temalardan biri bireyin geçmişinin ileriki yaşamını da etkisi altına alabileceğidir. Suad'ın beş yaşındayken kardeşi Fuad'ı kuyuya itivermesinden doğan suçluluk psikolojisi onu varoluşsal sancıya ve yalnızlığa sürüklemiştir. Geçmişin izleri onu ilerleyen yaşında dahi bırakmamış ve ruh sağlığını kaybetmesine neden olmuştur. Gerçeklerle olan ilişkilerin büyük ölçüde azalması, düşünce, duygu ve davranış alanlarında önemli bozulmaların ortaya çıkması vb. belirtiler gösteren bir ruh hastalığı olan şizofreni, eserde Suad'ın kliniğe götürüldüğü ilk günden itibaren zihninde içini dökebileceği bir kardeş tasavvur etmesiyle ortaya çıkar. “Genel bir çöküntülük duyma (depresyon), günlük etkinliklerden artık zevk almama, toplumdan uzaklaşmaya başlama, sıklıkla okuduğuna odaklanamamaya başlama, sayısal becerilerin düşmesi, unutkanlığın başlaması, mantıksal ilişkiler kuramamaya başlama gibi zihinsel işlev bozuklukları.” (Köroğlu, 2016, s.16) da yaşayan Suad, tam bir kişilik bozukluğu yaşamaktadır:

Beş yaşından beri yakamı bırakmayan mendebur baş ağrılarım büsbütün artmış, kafamın içinde beynimi yiyen farecikler cirit atmaya başlamıştı. Düşünmek canımı acıtıyor, hatırlamak yaralarımı kanatıyordu. Ne gün ışığına bakabiliyor ne insan sesine katlanabiliyordum. Perdelerin güneşe karşı zırh gibi gerildiği karanlık odamda, yorganı gözlerimin üzerine kadar çekiyor, yemeden, içmeden ve konuşmadan öylece yatıyordum. Üzerime sinen halsizlik ve moralsizlik sağlığımı etkiliyor, çocukluk hastalıklarım birer ikişer nüksediyordu(...) Nihayetinde, konağın yolunu iyice belleyen hekimler öyle münasip görünce, bir süreliğine kliniğe yatırılmama karar verildi (Yıldırım, 2021, s. 26-27).

Suad'ın çocukluğunda yaşadığı travmatik olay, onun zihin dünyasında dertleşebileceği ve cesaret edip yaşayamadıklarını onda yaşattığı Behiye'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. “Toplumda şizofreni tanısı konmuş hastalarda görülen en önemli ve karakteristik belirti ise, varsanılardır. Olmayan bir dış uyarının var gibi algılanması durumu olan varsanı, çoğu şizofreni hastasında görülen ortak bir durumdur.” (Arieti, 2008, s. 79). Şizofreni hastalığının önemli belirtilerinden olan varsanı ve intihar meyli Suad'ı hayatının sonuna değin sarmıştır. Bu sarılış örneği, metinden alınan şu örnekle somutlaştırılabilir:

Ne var ki ben uzun boylu beklemeden, koşup gitmek istiyorum. Eliz gibi, kalfa gibi çoktan uyumuşların ülkesine. Orada artık sana ihtiyacım da olmayacak. Sen beş yaşımdan sonra girdin hayatıma; bana elini uzattığım o hastane odasında. Bense beş yaşımdan öncesine dönmek istiyorum, hatta çok daha öncesine. Suretinin de, ona duyduğum ihtiyacım da uğramayacağı biriyle (Yıldırım, 2021,s. 336).

Eserde, geçmiş izlerin bireyin geleceğine etkisi sadece Suad karakteriyle verilmez. Meçhul mektupların ulaştığı Rıdvan'ın anlatı zamanındaki ruh hâlinin müsebbibi olarak gençliğinde ailesini trajik bir şekilde depremde kaybetmesi gösterilir. Anlatıcı, Rıdvan'ı yalnızlaştıran ve insanlardan kendisini soyutlamasına neden olan “geçmişini” şu sözlerle aktarır:

Van'daki adamla İstanbul'a gelen adam aynı kişi sayılmazdı. Annesiyle kardeşini yutan o korkunç depremden sonra Rıdvan çok değişmişti. Kafayı depremlerle ilgili hiç bitmeyecek bir kitap yazmaya bozmuş, başka bir şey düşünemez olmuş, nihayetinde de beynini kemiren kurtçukları zapt edebilmek için tarihteki depremlerle ilgili hiç bitmeyecek bir kitap yazmaya koyulmuştu. Bu da yetmemiş enkazın altından kendi kaybettiklerini çıkarabilmiş gibi nereden bir deprem haberi gelse oraya koşmaya başlamıştı. Bunu neden yaptığını bilmiyordu ama gidip de toprağı elleriyle kazmazsa nefesi daralıyordu. Kazdığında da nefesi açılıyor sayılmazdı aslında. Enkazın altından çıkardığı her yönüyle birlikte yaşayanlardan biraz daha uzaklaşıyordu. Nihayetinde günün birinde yine bir deprem bölgesine yardıma gitmiş ama aklına doluşan şeytanların marifetiyle, gittiği yerden geri dönmeyi beceremeyip kimseye tek kelime etmeden ortadan yok oluvermişti. Sonrası tek kişilik yepyeni bir depremdi (Yıldırım, 2021, s. 107).

Saklı Bahçeler Haritası'nda bireylerin gelecek yaşamlarının şekillenmesinde geçmişin göz ardı edilemeyeceği temi ön plandadır. Roman başkışisi Suad'ın içinde bulunduğu psikolojik buhrandan sıyrılamamasının nedeni onun geçmişidir. Suad'ın kardeşinin ölümünden sorumlu olduğu duygusunun bir şekilde kırılmamasından doğan marazi ruh, anlatının temel izleği hâline gelmiştir. Geçmiş yaşamın izinden sıyrılamayacağı fikri eserin diğer bir kahramanı olan Rıdvan ile de devam ettirilmiştir. Rıdvan, depremden dolayı annesini ve kız kardeşini kaybetmiştir. Bu kaybediş Rıdvan'ı içinden çıkamayacağı sancılı bir geleceğe hazırlamıştır. Bu bağlamda eserde geçmiş, insanı sarıp sarmalayan ve etkisi altına alan ağır bir yük konumundadır.

8.2. Savaşın Bireye Yansımaları

Toplumsal bir olgu olan savaş, birey ve toplum üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran bir unsurdur. *Saklı Bahçeler Haritası* romanı bireysel bir izlek üzerine kurulmuş olsa da güçlü bir şekilde savaşın bireyi ve toplumu umutsuzluğa, yılgınlığa, acılara sürüklediği mesajı kuvvetle işlenir. Romanda 1933-1960 yılları arasında Türkiye ve Avrupa'da meydana gelen, insan hayatını basite indirgeyen sistemin eleştirisi kahramanların bakış açısıyla sunulur. Suad karakteriyle Türkiye'de meydana gelen toplumsal çözümler aktarılır. Behiye karakteri ile de Avrupa'da Nazi Almanya'sı ve emperyalist güçlerin yaptığı kıyımlar ve insanları ötekileştiren yaptırımlar okuyucuya aktarılır. Savaş çığırtkanlığının özellikle toplum içerisinde beraber yaşayan farklı unsurları etkileyip bir noktadan sonra bu farklılıklara sahip grupların birbirlerine karşı haksız tutum içerisine büründükleri verilir:

37 senesinin Nisan ayında, kuzeyde, Bask bölgesindeki bir kasabasının Alman uçaklarınca bombalandığı haberi geldi. Günlerden pazartesiydi ve her pazartesi olduğu gibi kasaba sakinleri merkezdeki pazaryerindeydi. Meydanın en kalabalık olduğu saatlerde, Franco'nun emri, Hitler ve Mussolini'nin desteğiyle yola çıkan bombardıman uçakları, göğü kara bulutlar gibi kaplayıverdi. Guercina üç gün üç gece boyunca alev alev yandı; ülkenin her yanına kesif bir kan ve yanık kokusu yayıldı. Koku, bütün tatlı uykuları zehretti. İspanyolların meşhur ressamı Picasso da uykusuzlardan olacak ki sonraki beş gün içinde, Guernica'da yaşayanları dünya âleme duyuracak devasa bir resim yaptı Belki de sizin orada Sabiha Hanım, Dersim'in mavi göğünü bombalarla karartırken ,-haberi buralara

kadar geldi, sen duymadın mı? Picassonun fırçası insanlığın sonunu dipsiz karanlığa boyamaktaydı(...)Artık bir an evvel İspanya'dan uzaklaşmak istiyordum. Franz'ın cephe röportajlarına ara verip, hastaneleri gezmeye karar vermesiyle biraz soluklanacağımı ummuştum ama olmadı. Hastane yatakları kolunu, bacağını, gözünü kaybetmiş on beş yaşında çocuklarla doluydu (Yıldırım, 2021, s. 100).

Behiye, eşi Franz ile İspanya'da gazetecilik faaliyeti yaparken Nazi Almanya'sının meydana getirdiği yıkım gücüyle karşılaşır. Romanda aynı zamanda o yıl içerisinde Türkiye'de meydana gelen Dersim Olayı da aktarılır. Nazi Almanya'sının özellikle Yahudilere ve kendisinden olmayanlara uyguladığı insanlık dışı dram Behiye'nin Suad'a gönderdiği mektupta şu şekilde aktarılır:

Şehirdeki yaşam büsbütün zorlamış, özellikle Yahudilerin yaşadığı şeyin adı hayat olmaktan çıkmıştı. Tramvaya binmeleri zaten nicedir yasaktı ama artık sokakta bile gönül rahatlığıyla yürüyemiyordu. Gestapo, sokağın dört bir yanını kuşatıp ortada kalanları kısıtıyor, boncuk gibi tek sıra dizdiği insanlara bir bir belge soruyor, Yahudi olmadığı konusunda kendi ikna edemeyen erkeklerin pantolonunu hemen oracıkta indirip sünnet kontrolü yapıyordu. Yahudiler ve sünnetliler yaka paça götürülüyor, gidenlerden bir daha haber alınamıyordu. Birbirimize onların çalışma kampına gönderildiğini ve savaş bitince geri geleceklerini söylüyor, içimizde sakladığımız öbür ihtimalin ağılı ismini zikretmemeye gayret ediyorduk (Yıldırım, 2021, s. 144).

Avrupa'da meydana gelen savaşın olumsuz sonuçları Türkiye'nin toplumsal dinamiklerini de etkilemiştir. Suad, Behiye'ye yazdığı mektupta Türkiye'de meydana gelen 6-7 Eylül olaylarına şu şekilde değinir:

Öğle saatlerinde babam, radyodaki ajanstan duyduğu bir haberi salona getirdi. Denilene göre Kemal Paşa'nın Selanik'teki evi bombalanmıştı. Kötü şeyler olacağını hissettik ama bunu neye yoracağımızı bilemedik (...) Bombalama haberi yayılınca, binlerce eli sopalı bir araya gelip sokaklara dökülmüş, Rumların evlerine saldırmaya, dükkânlarını yağmalamaya başlamıştı (Yıldırım, 2021, s. 295).

Anlatıya göre savaşın olumsuz tezahürleri sadece bulunduğu coğrafyayı etkilememiş evrensel bazda ülkelerin ekonomilerini de olumsuz etkilemiştir. Türkiye'de bozulmuş ekonominin faturası olan Varlık Vergisi'nin özellikle gayrimüslimlere kesildiği eserde şu şekilde verilir:

Her şey 42 senesinin Kasım ayında Varlık Vergisi diye garabet bir yasanın çıkmasıyla başladı. Güya böylece harp sayesinde palazlananlardan, kazandıklarının vergisi alınacaktı. Sonradan kazın ayağının öyle olmadığı anlaşıldıysa da, kafaları ticaretin her haline tıkr tıkr çalışan Nevzat Bey ve babam bile ondan bitene vakitlice uyanamadı (...) Ama hazırlanan cetvellerde Müslümanların M, gayrimüslimlerin G diye işaretlediğini henüz bilmiyor, bu işin sonunun nereye varacağını göremiyorlardı. Çevrilen dümeni ancak servet komisyonlarının hazırladığı borçlu listelerini görünce anladılar. Küçük bir kısmı hariç, borcun nerdeyse tamamı gayrimüslimlere yüklenmişti ve uzun listede alt alta yazan bahtsız isimlerden biri de Dikran Amca'nıkiydi(...)Sonra bir sabah, polis nezaretinde alınıp Erzurum'da giden bir trene bindirildi ve devlete borcunu ödemek üzere, zamanında kendisi gibi G'lenmişlerle birlikte çalışma kampına gönderildi (Yıldırım, 2021, s. 178).

Saklı Bahçeler Haritası'nda birey ile toplum yekpare olarak işlenir, bireyi şekillendiren en önemli unsurun toplum olduğu mesajı hakim bir fikir olarak sunulur. Eserde yaşadığı toplumda meydana gelen yıkımları, ölümleri, yok sayılmayı, çaresizliği görüp yaşayan bir bireyin ruh dünyası üzerinde durulur. Bireysel konular toplumsal bir düzlemde ve sosyolojik olgularla birlikte işlenir.

8.3. Kadın Olma Sorunsalı

İnsanlığın yaradılış serüveni içerisinde önemli bir 'özne' olarak yerini alan kadın, çok eski çağlardan bu yana tarih sahnesinde varlığını sürdürügelmiştir. Denilebilir ki kadının tarihi en az insanlık tarihi kadar

eskidir. Hayat adı verilen sahne içerisinde şahıs kadrosunu oluşturan kahramanlardan biri olan kadın, eski çağlardan beri erkeğin yanı başında, onunla el ele, rolünün hakkını veren bir oyuncu edasıyla bazen tutku dolu bir aşkla bazen çatışma hâlinde ama her zaman yan yana varlığını sürdürülmüştür (Arslan, 2010, s. 14). Nitekim kadın toplumun bir öznesi olarak yer alsın da toplumun ekonomik, kültürel ve siyasal değişimlerine paralel olarak da yeni adlandırmalara maruz kalmıştır. Eserde, kadının gelenek içerisindeki yeri ile modern anlayıştaki yeri bireyler üzerinden aktarılmıştır.

Roman başkışisi Suad, her ne kadar geleneği temsil eden bir konakta dünyaya gelmiş olsa da Batılılaşmanın tezahürleri olan kadının modernleşme sürecini zihninde yarattığı Behiye karakteriyle yansıtır. Suad, kurguladığı Behiye karakterini cesur, kararlarını özgürce verebilen ve etkin bir kadın olarak çizer. Romandaki kurguya göre Batılılaşmanın sonuçları toplumda pek çok konuda olduğu gibi kadının değişim sürecini de sancılı bir anlayışa dönüştürmüştür. Kadın sorunsalı sadece hemcinslerinin ilgilendiği bir konu değil, aynı zamanda eşlerin yorumuna da açık hâle gelmiştir. Nitekim Suad'ın babası Avni Bey, geleneksel anlayışla yaşayan eşinin ve çocuklarının modern bir yaşam sürdürmesini arzulamaktadır:

Babam merasim için Ankara'ya gitmeyi münasip görmüş, beni de çabucak toparlanıveren bir bavul gibi yanında götürmüştü. Dediğine göre bu yeni düzene intibak göstermenin en sarıh şekli, asri hayata uyumlu, garp âdetlerine yatkın bir kız evlat yetiştirmektir. Eski zamanların aksine, erkek çocuktan bile kıymetliydi böylesi; devlet büyüklerinin bilhassa hoşuna giderdi.(...) Babamın yeterince cumhuriyet kızı yetiştirememesi endişesiyle hırçınlaşması bile Alman mektebine döndüremedi beni. Fransızca'yı madamdan, Almancayı mektepten zaten öğrenmiştim. Piyano çalabiliyor, yüzebiliyor ve salon danslarından birkaçını kimsenin ayağını incitmeyecek ölçüde beceriyordum (Yıldırım, 2021, s. 25-29).

Romanda kadın üzerinden Doğu-Batı karşılaştırması da yapılır. Batılı modern kadın tipinin karşısına Doğulu kadını temsilen Suad'ın annesi karşılar. Suad'ın annesi, geleneksel kadın rolüne bürünen, yaşamını eşine ve çocuklarına adanmış bir kadın rolündedir. Bununla birlikte kocası tarafından modernleştirilmeye/eğitilmeye çalışılan bir figür konumundadır. Anlatıcı, Avni Bey'in eşini dönüştürme isteğini şu sözlerle aktarır:

Kızının tahsili yarım bırakmasından çok karısının hâlâ yeni yazıyı sökmemesine takmıştı kafayı. Bu durumu ailemiz için bir kara leke olarak görmeye meyilliydi. Koskoca Avni Bey'in hanımı muasır medeniyete erişme yolunda atılmış en büyük adımı nasıl geri tepirdi? Nasıl olur da bilmezdi Latin alfabesinin zarif, intizamlı ve her biri garnizon kapsından çıkmış gibi parıldayan tıraşlı temiz alfabesini? Babama sorarsan, bu anlaşılacak şey değildi (Yıldırım, 2021, s. 29).

Eserde kadının Doğu-Batı denklemi içerisinde yaşadığı ikilemlere de dikkat çekilir. Örneğin Cumhuriyet kadını olma iddiasında olan Halide, evlendikten sonra tüm ideallerinden vazgeçerek rahat bir yaşam sürdürme gayreti içerisinde olur. Roman başkışisi Suad, bu durumu bir tür çelişki olarak değerlendirir ve şu sözlerle eleştirir:

Benim düşüncesine bile tahammül edemediğim evlilik, Halide'yi mutlu etmekle kalmayıp baştan aşağı değiştirmişti. Evimizde kaldığı dönemde her fırsatta Alman mektebine dönmemi nasihat eden "Devir annelerimizin devri değil. Şimdi kadın ve erkek bir. Hepimiz çalışmak ve bu vatana borcumuzu ödemekle mükellefiz. Evde oturmak olmaz" diye dersler veren idealler kumkuması, mezuniyetinden bir sene sonra hemen kocaya vardığı yetmezmiş gibi bir de bundan böyle çalışmayıp, evinin hanımı olacağını ilan etmişti. Üstelik pişkin pişkin, 'Aile, müesseselerinin en kutsaldır Suadcıgım. Gerçek bir cumhuriyet kadını, düzgün bir aile kurup cumhuriyet evlatları yetiştirmekle mükelleftir' demişti. Demek, ya Halide'nin hayattan ya da cumhuriyetin kızlarından beklediği mütemadiyen değişecekti (Yıldırım, 2021, s. 69).

Görüldüğü gibi *Saklı Bahçeler Haritası* romanında kadın, Doğu-Batı karşıtlığı üzerinde somutlaştırılan bir obje olmanın yanında geleneksel rolleriyle de işlenmiştir. Romanda bir yandan Batılı modern kadın tipler idealleştirilirken öbür yandan yanlış Batılılaşmış tiplere dönük eleştirilere de yer verilir.

9. Sonuç

Çağdaş romancılarımızdan olan Nermin Yıldırım, yazmış olduğu eserleri birey ve toplum eksenli ortak bir hafıza zemininde ele alır. Ona göre birey ve toplum kodları birbirinden bağımsız bir şekilde ilerlemez. Yazar, özellikle modernleşmeyle beraber kadının çeşitli tanımlara maruz kalmasının eleştirisini, oluşturduğu karakterler üzerinden verir. Kadının her dönem farklı adlandırma ve tanımlarla kategorize edilmesini toplumun sistem içerisindeki dönüşüm ve değişimine bağlar. Kadın temini eserlerinde başat konumda tutan yazar, pespaye anlayışların meydana getirdiği savaşların, yoksulluğun, ötekileştirmenin bireyi ve toplumu ne hâle sokabileceğinin somut örneklerini verir.

Nermin Yıldırım, *Saklı Bahçeler Haritası* adlı romanında bireyden aileye, aileden topluma sirayet eden menfi olayların sosyal eleştirisini yapar. Bireyin gelecek yaşamının şekillenmesinde geçmiş yaşamının büyük önem arz ettiği düşüncesini vurgulayan yazar, bu düşünceden hareketle kahramanların psikolojik alt yapısını ortaya koyar. Eserde roman başkişisi Suad, nevroz hâlinde gösterilir ve kahramanın bu hâlde olmasının müsebbibi; geçmiş yaşamı, ailesi ve içinde yaşadığı toplum olarak gösterilir. Bireysel izlek içerisinde pek çok toplumsal konuya değinen sanatçı yakın tarihî olayları ve güncel olayları aktarırken evrensel bir üslup takınır. Savaşın, yıkımın, ölümün, yoksulluğun ve ötekileştirmenin sadece bir coğrafyanın kaderi olamayacağı ve her coğrafyada aynı olumsuz sonuçlara neden olabileceği vurgusunu yapar.

Mektup tekniği üzerine kurulu yazılan eser, 1933-1960 yılları arasında Türkiye ve Avrupa’da meydana gelmiş toplumsal olayların aktarımına dayanır ve roman başkişisi Suad’ın bakış açısıyla okura sunulur. Türkiye’de bahsedilen yıllar içerisinde meydana gelmiş Dersim Olayı, 6-7 Eylül Olayları ve Varlık Vergisi’nin getirilmesiyle toplumdaki farklı kimliklerin yaşadığı olumsuzluklar ve çatışma hâlleri nakledilirken; Avrupa’da ise II. Cihan Harbi’nin başlamasıyla Nazi Almanyası’nın kendisinden olmayana ve özellikle Yahudilere karşı takındığı olumsuz tavır yazar tarafından resmedilir.

Saklı Bahçeler Haritası’nda yazar, bütün meselelerin birey ve toplum belleğinin bir yelpaze içerisinde ele alınabilmesiyle değerlendirilebileceğini aktarır. Bireyin zihinsel sürecini belirleyen kavramların toplumda meydana gelmiş olaylardan bağımsız olarak oluşamayacağını savunur. Aynı zamanda yazar, bireyi ve toplumu sarsan savaş olgusunun ve savaş çığırkanlığının eleştirisini roman boyunca sunduğu olaylar ve yaşamlarla ortaya koyar.

10. Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman sanatı ve roman incelemesine giriş*. Akçağ Yayınları.
- Arıeti, S. (2008). *Bir şizofreni anlamak* (Çev. Aylin Eti). Doruk Yayıncılık.
- Arslan Özdarıcı, Ö. (2020). *Türk romanında kadın (1872-1900)*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Kırıkkale Üniversitesi.
- Çalışlar, İ. (2010). *Dersim raporu*. İletişim Yayınları.
- Demir, Ş. (2007). Adnan Menderes ve 6/7 Olayları. *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*.12, 37-63.
- Eliuz, Ü. (2004). *Metin tahlillerine giriş-2*. Akçağ Yayınları.

- Korkmaz, V. (2007). *Romanda kişiler dünyası: roman karakterlerinin doğası üzerine incelemeler*. Akçağ Yayınları.
- Koroğlu, E. (2016). *Şizofreni nedir? nasıl baş edilir?*, Hyb Basın Yayın.
- Macksey, K. J. (2017). *II. Dünya savaşında askeri hatalar* (Çev. Mehmet Tanju Akad), Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Mazower, M. (2014). *Hitler imparatorluğu: işgal Avrupa'sındaki Nazi yönetimi* (Çev. Yavuz Alıgan). Alfa Yayınları.
- Öztürk, M. (2020). Savaşın değişen doğası ve Clausewitz: savaş üzerine eleştiriler. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (6), 1743-1752.
- Roberts, J. M. (2003). *Yirminci yüzyıl tarihi* (Çev. Sinem Gül). Dost Kitapevi.
- Stevick, P. (2021). *Roman teorisi* (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Akçağ Yayınları.
- Tekin, M. (2019). *Roman sanatı: Roman Unsurları-I*. Ötüken Neşriyat.

Evrensel Yorumbilimin Kurucusu Gadamer'in Felsefi Tefsiri: Hakikat ve Yöntem

Arif AKBAŞ¹

Öz

Hans-Georg Gadamer, şaheser niteliğindeki Wahrheit und Methode “Hakikat ve Yöntem” yapıtıyla tanınan yirminci yüzyılın önemli filozof ve sosyologlarından birisidir. Gadamer'in bu kitabı felsefi hermenötiğin temelini atmıştır. Gadamer'in felsefi projesi, Hakikat ve Yöntem'de açıklandığı gibi, Heidegger'in başlattığı ama hiçbir zaman uzun uzadıya ele almadığı “felsefi hermenötik” kavramını detaylandırmaktır. Gadamer'in asıl amacı, insan anlayışının doğasını ortaya çıkarmaktır. Bu kitabında filozof, “gerçek” ve “yöntem”in birbiriyle çeliştiğini savunmaktaydı. Gadamer'e göre, sanat deneyimi bilimsel yöntemlerle erişilemeyen gerçekleri sağlamada örnek teşkil eder ve bu deneyim, insan bilimlerinin tüm alanına yansıtılmaktadır. Gadamer insan bilimlerine yönelik iki yaklaşımı eleştirmektedir. Geisteswissenschaften [Beşeri Bilimler] kavramıyla bir yandan metinleri ve sanatı basitçe “nesnel olarak” gözlemlemeyi ve analiz etmeyi amaçlayan doğa bilimlerini model alan beşeri bilimlere yönelik modern yaklaşımları eleştirmektedir. Öte yandan, örneğin Friedrich Schleiermacher ve Wilhelm Dilthey tarafından temsil edilen ve anlamın bir nesne olarak bir metinde belirli bir süreç aracılığıyla bulunabileceğine inanan beşeri bilimlere geleneksel Alman yaklaşımlarına itiraz etmekteydi. Yazarın bir metnin oluşmasına yol açan düşünceleriyle bağlantısına inanan (Schleiermacher) veya insanın iç yaşamının ifade edilmesine yol açan durum (Dilthey) fikirlerine karşıydı. Gadamer, anlam ve anlamamanın belirli yöntemlerle bulunabilecek nesnelere değil, kaçınılmaz fenomenler olduğunu savunmaktaydı. Hermenötik, bir yorumcunun belirli bir anlam bulduğu bir süreç değil, anlamayı insanın ontolojik süreci olarak açıklamaya yönelik felsefi bir çabaydı. Bu nedenle, Gadamer nasıl anlaşılacağına dair kuralcı bir yöntem vermiyor, bunun yerine metinler, sanat eserleri veya deneyim olsun, anlamamanın nasıl mümkün olduğunu incelemek için çalışmaktaydı. Bu makalede Gadamer'in eserleri minvalinde felsefi tefsir geleneği ile yorum bilime katkıları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Gadamer, Hermenötik, Felsefi yorumbilim, Derrida ve Gadamer, Anlamak.

Gadamer, Founder of Universal Hermeneutics Philosophical Interpretation: Truth and Method

Abstract

Hans-Georg Gadamer was one of the most important philosophers and sociologists of the twentieth century, known for his masterpiece Wahrheit und Methode “Truth and Method”. Gadamer's book laid the foundation for philosophical hermeneutics. Gadamer's philosophical project was to elaborate on the concept of “philosophical hermeneutics” as expounded in Truth and Method, which Heidegger initiated but never discussed at length. Gadamer's main purpose is to reveal the nature of human understanding. In this book, the philosopher argued that “truth” and “method” contradict each other. According to Gadamer, the experience of art is exemplary in providing truths that cannot be accessed by scientific methods, and this experience is reflected in the entire field of human sciences. Gadamer criticizes two approaches to the human sciences. With the concept of Geisteswissenschaften [Humanities], he criticizes modern approaches to the humanities modeled on the natural sciences, which, on the one hand, aim simply to “objectively” observe and analyze texts and art. On the other hand, he objected to traditional German approaches to the humanities as represented, for example, by Friedrich Schleiermacher and Wilhelm Dilthey, who believed that meaning as an object could be found in a text through a certain process. He was against the ideas of the author (Schleiermacher), believing in the connection with the thoughts that led to the formation of a text, or the situation (Dilthey), which led to the expression of one's inner life. Gadamer argued that meaning and understanding are inevitable phenomena, not objects that can be found by certain means. Hermeneutics was a philosophical effort to explain understanding as a human ontological process, not a process in which an interpreter finds a particular meaning. Therefore, Gadamer did not give a prescriptive method of how to understand, but instead sought to examine how understanding is possible, whether in texts, works of art, or experience. In this article, Gadamer's contributions to hermeneutics with the tradition of philosophical interpretation will be discussed in terms of his works.

Keywords: Gadamer, Hermeneutics, Philosophical hermeneutics, Derrida and Gadamer, Understanding.

¹Öğr. Gör., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Yıldızeli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı/ Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, Ortadoğu Sosyolojisi ve Antropolojisi Anabilim Dalı Doktora öğrencisi, İstanbul, Türkiye, arifakbas@marun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8480-4350.

*Atıf/ Citation: Akbaş, A. (2023). Evrensel Yorumbilimin Kurucusu Gadamer'in Felsefi Tefsiri: Hakikat ve Yöntem. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7). 40-55.

1. Giriş

Hermenötik, bir yorumlama teorisi ve metodolojisidir. Bu yöntem özellikle İncil metinlerinin, bilgelik edebiyatının, sosyolojik ve felsefi metinlerin yorumlanmasında sıklıkla kullanılmaktadır (Reese, 1980, s. 221). Gerektiğinde hermenötik, anlama ve iletişim sanatını içerebilir. Modern hermenötik, hem sözlü hem de sözlü olmayan iletişimi, göstergebilimi, varsayımları ve ön anlamaları da kapsamaktadır. Hermenötik, beşeri bilimlerde, özellikle hukuk, tarih ve teolojide geniş bir şekilde uygulanmıştır. Hermenötik başlangıçta kutsal yazıların yorumuna veya tefsirine uygulandı ve daha sonra bu paradigma genel yorumlama sorularına doğru genişlemiştir. Hermenötik ve tefsir terimleri bazen birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Hermenötik, yazılı, sözlü ve sözlü olmayan iletişimi içeren daha geniş bir disiplindir. Tefsir, öncelikle metinlerin kelime ve gramerine odaklanmaktadır (Audi, 1999, s. 978). Hermenötik tekil bir isim olarak bazı özel yorumlama yöntemlerine de atıfta bulunur. Dini geleneklerde yorum bilimi çoğunlukla; Talmudik tefsir, İncil tefsiri, Kur'an tefsiri, Vedik tefsir, Budist tefsir vb. şeklinde sıklıkla uygulanmıştır. Filolojik açıdan hermenötik, Yunanca bir kelime olup tercüme etmek ya da yorumlama anlamına gelmektedir (Grau, 2014, s. 187). Bazı kaynaklarda bu isim Antik Yunan tanrısı *Hermes* [tanrılar ile insanlar arasında arabulucu] ya da dinler tarihindeki İdris Peygamber [terzi olup, ilk yazıyı geliştirdiği söylenir] ile ilişkilendirilmiştir (Nasr, 2018, s. 249).

Alman filozof Friedrich Schleiermacher yalnızca kutsal metinlerin deşifre edilmesi sorunuyla değil, tüm insan metinleri ve iletişim biçimleriyle ilgili olarak anlamının doğasını araştırmıştır. Schleiermacher, yaşamı boyunca hermenötik üzerine kapsamlı bir yayın yapmasa da, bu alanda geniş çapta dersler verdi. Konuyla ilgili yayınlanmış ve yayınlanmamış yazıları, ölümünden sonra bir araya toplandı ve 1838'de *Hermeneutik und Kritik mit besonderer Beziehung auf das Neue Testament* [Yeni Ahit'e özel referansla hermenötik ve eleştiri] adıyla yayınlandı (Schleiermacher, 1838, s. 7-8). Schleiermacher, yorum bilimi belirli yorumlama yöntemlerinden (örneğin, İncil'deki veya klasik metinleri yorumlama yöntemleri) uzaklaştırıp, insanların genel olarak metinleri nasıl anladıklarına odaklanmak istemiştir. Kutsal Yazıları yorumlamakla ilgileniyordu ancak bunun tüm metinlere uygulanabilen bir yorumlama sistemi kurduktan sonra doğru şekilde yapılabileceğini düşünmekteydi. Bu süreç, sistematik ya da tam anlamıyla filolojik bir yaklaşım değil, onun "*anlama sanatı*" dediği şeydi (Schleiermacher, 1978, s. 1).

Schleiermacher metni, bir yazarın metni oluşturmadan önce sahip olduğu düşünceleri iletmek için kullandığı bir araç olarak görmekteydi (Schleiermacher, 1978, s. 2-3). Yazarın metni üretmesine neden olan şey bu düşüncelerdi; metin oluşturma anında bu "içsel düşünceler" dilde "dış ifade" haline gelmekteydi. O halde tercüman bir metni yorumlayabilmek için hem yazarın iç dünyasını hem de metni yazarken kullandığı dili göz önünde bulundurmalıydı. Metinleri yorumlamaya yönelik bu yaklaşım, hem "dilbilgisi yorumlamasını" hem de "psikolojik (veya teknik) yorumlamayı" içermektedir. İlki metnin diliyle ikincisi ise yazarın düşünceleri ve amaçları ile ilgiliydi (Bowie, 1998, s. 229). Bir yazar tarafından kullanılan dil, "söyleyen ile dinleyen arasında duysal ve dıșsal olarak aracılık eden şeydir." (Bowie, 1998, s. 232). Schleiermacher için hermenötiğin nihai hedefi en yüksek anlamda anlamaktır. Yazar metni yazarken deneyimlediği düşüncelerin aynısını yaşamaktır. Anlama, yazarın yazdığı bağlamı ve metnin orijinal okur kitlesinin metnin dilini nasıl anladığını öğrenmesini içeren tarihsel bir süreçtir. Anlamak aynı zamanda sezgiye ve yorumlayıcı ile yazar arasındaki bağlantıya dayanan psikolojik bir süreçtir (Palmer, 1969, s. 87-88).

Okuyucu da yazar da insandır. İnsanlar bir dereceye kadar ortak anlayışa sahiptirler. Bu paylaşılan anlayış, bir okuyucunun bir yazarı anlamasını mümkün kılan şeydir. Bir metnin yorumlanması, içeriğini çalışmanın genel organizasyonu açısından çerçeveleyerek ilerlemelidir. Schleiermacher, gramer yorumu ile psikolojik yorum arasında özel bir ayırım yapmaktadır. Gramer yorumu, eserin genel fikirlerden nasıl oluştuğunu inceler; psikolojik yorum ise çalışmayı bir bütün olarak karakterize eden tuhaf

kombinasyonları inceler. Schleiermacher, her yorumlama sorununun bir anlama sorunu olduğunu söylemiş ve hatta hermenötiği yanlış anlamadan kaçınma sanatı olarak tanımlamıştır. Schleiermacher'ın anlamaya yönelik açıklamalarından sonra yalnızca tam kelimeleri, onların nesnel anlamlarını anlamaktan, yazarın ayırt edici karakterini ve bakış açısını anlamaya doğru temel bir değişim meydana gelmiştir (Ramberg & Gjesdal, 2017, s. 22). Hermenötik - kendini anlama arayışı Antik Yunan'daki başlangıcından itibaren bilgelik adına kendimiz ve yaşadığımız dünya hakkındaki gerçeği keşfetmeyi amaçlamıştır. (Zimmermann, 2015, s. 5).

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıl yorum bilimi, Friedrich Schleiermacher'ın *romantik hermenötik* (Mueller-Vollmer, 1988, s. 72) ve *metodolojik hermenötik* (Echeverria, 1981, s. 221) August Böckh'un *metodolojik hermenötik* (Seebohm, 2007, s. 55) Wilhelm Dilthey'in *epistemolojik hermenötik* (Richardson, 2015, s. 53) Martin Heidegger'in *ontolojik hermenötik* (Heidegger, 2008, s. 92) ve *hermeneutik fenomenolojiye* (Tymieniecka, 2014, s. 246) Hans-Georg Gadamer'in *ontolojik hermenötik* (Malpas & Gande, 2014, s. 259) Leo Strauss'un *Straussçu hermeneutik* (Schröder, 2015, s. 39) Paul Ricœur'un *hermenötik fenomenolojiye* (Ihde, 1971, s. 198) Walter Benjamin'in *Marksist hermenötik* (Kaufmann, 1993, s. 143) Ernst Bloch'un *Marksist hermenötik* (Amacher & Lange, 2015, s. 11) Jacques Derrida *radikal hermenötik yani yapısöküm* (Derrida, 2011, s. 10-15) Richard Kearney ve Fredric Jameson'ın *Marksist yorumbilime* (Mohanty, 1997, s. 93-115) John Thompson'un *eleştirel yorumbilime* (Thompson, 1984, s. 4-6) katkılarıyla şekillenmiştir.

Wilhelm Dilthey, yorumu tarihsel nesnelleştirmeyle ilişkilendirerek yorum bilimi daha da genişletmiştir. Anlayış, insan eyleminin ve üretkenliğinin dışsal tezahürlerinden iç anlamlarının keşfedilmesine doğru ilerler. Dilthey'in en son yazdığı bir makale olan *The Understanding of Other Persons and Their Manifestations of Life*'ta [Diğer Kişileri Anlamak ve Yaşamdaki Tezahürleri] dıştan içe, ifadeden ifade edilene doğru olan bu hareketin empatiye dayanmadığını, doğrudan bir duygu olarak anlaşıldığını açıkça ortaya koymaya çalışmıştır (Dilthey, 1977 s. 121-144). Anlama çoğunlukla bir öteki ile özdeşleşmedir. Yorumlama, hermenötik bir empati anlayışı üzerine yalnızca insan ifadelerini tarihsel bağlamlarına yerleştirerek elde edilebilecek dolaylı veya dolaylı bir anlayışı içerir. Dolayısıyla anlama, yazarın ruh halini yeniden inşa etme süreci değil, eserinde ifade edileni dile getirme sürecidir. Dilthey, zihin bilimlerini (beşeri bilimleri) üç yapısal düzeye ayırmıştır: deneyim, ifade ve kavrama.

Dilthey, düşüncelerinin bir kısmını Friedrich Schleiermacher'ın yeniden canlanmasına yardım ettiği hermenötik üzerine çalışmalarından almıştır. Her iki figür de *Alman Romantizmi* ile bağlantılıdır. Hermenötiğin modern kökenlerinin tarihi, Wilhelm Dilthey'in kendine özgü katkılarına içerir. Schleiermacher'ın yorum bilimi Alman romantizmiyle yakından ilişkiliyken, Dilthey'in düşünceleri tarihselcilikle bağlantılı olarak kavranabilir. "Tarihselcilik", artık insan doğasını, ahlakını, akli mutlak, ebedi ve evrensel olarak ele almayan, bunun yerine bunları göreceli, değişen şeyler olarak kavramaya çalışan on dokuzuncu ve yirminci yüzyılın başlarındaki bir entelektüel hareketi ifade etmektedir. Dilthey, insan bilimlerinin amacını dış deneyimin açıklanmasıyla değil, bunun yerine yaşanmış deneyim anlayışıyla ilişkilendirir. [Erlebnis] Dilthey, "Hermenötiğin Yükselişi" adlı önemli bir makalesinde, beşeri bilimlerde elde edilen anlayışın yorumlamayı içerdiğini onaylar. Ancak bu, yorumun evrensel geçerliliği teorisi olarak kavranan hermenötiğin, başarılı yorum pratiğinin kurallarını ortaya koymaktan daha fazlasını yaptığı anlamına gelir. Hermenötik, beşeri bilimlerde yapılan araştırmaların geçerliliğine açıklık getirir (Grondin, 1994, s. 84-94).

Gerçekten de yorum biliminin ana amacının romantik kaprile şüpheli özelliğinin saldırılarına karşı yorumun genel geçerliliğini korumak ve tarihsel bilginin tüm kesinliğinin dayandığı böyle bir geçerliliğin teorik bir gerekçesini vermek olduğunu iddia eder (Dilthey, 1990, s. 101-115). Schleiermacher ve Dilthey hermenötiğin modern tarihsel kökenlerinin merkezinde yer alırken, hermenötik aynı zamanda Friedrich Ast gibi diğer şahsiyetlerin katkılarıyla da şekillenmiştir. Hermenötik, Johann Gottfried Herder, Wilhelm von Humboldt ve Friedrich Schlegel gibi figürlerin o

dönemde geliştirdiği anlam, tarih ve dil hakkındaki fikirlerden de etkilenmiştir (George, 2021, s. 18). Dilthey, kendi döneminde yaygın olan natüralizmin aksine, artık insan yaşamını ve onun ifade biçimlerini yalnızca doğa yasalarına göre açıklamayan, bunun yerine insanın ruhsal yaşamının özerkliğini anlamaya çalışan bir yaşam felsefesi geliştirmiştir. Dilthey, bu yaklaşımı bilimsel teori açısından genişletmiş ve doğa bilimlerinin aksine, kurucusu sayıldığı bir beşeri bilimler teorisi formüle etmiştir. Dilthey, metafiziğin başarısız olduğuna inandığı sistemler için bir yorum şeması olan *Weltanschauungslehre*'de [dünya görüşü] yöntemlerini ampirik uygulamaya getirmiştir. Dilthey, içinde birbirinden farklı ve birbiriyle çelişen tüm metafizik sistemlerin insan yaşamı bağlamında nasıl ortak bir kökene sahip olduğunu göstermeye çalışmış, aynı zamanda tarihsel yaklaşımları farklı dünya görüşü tiplerine göre kategorize etmiştir.

20. yüzyılda Martin Heidegger, Hans-Georg Gadamer ve Paul Ricoeur özellikle Dilthey'in hermeneutik formülasyonundan yararlanmışlardır. Dilthey'in hermenötik alanında; Beşeri bilimlere giriş: Toplum ve tarih çalışmaları için bir temel oluşturma girişimi/ Rönesans ve Reformasyondan Beri İnsanın Dünya Görüşü ve Analizi/ Alman Akli Tarihi Çalışmaları, Leibniz ve yaşı. Büyük Frederick ve Alman Aydınlanması. On sekizinci yüzyıl ve tarihsel dünya/ Hegel'in gençliğinin tarihi ve Alman idealizmi tarihi üzerine diğer incelemeler/ Manevi dünya. Hayat felsefesine giriş/ Beşeri bilimlerde tarihsel dünyanın yapısı/ *Weltanschauung*. Felsefe felsefesi üzerine denemeler/ Pedagoji. Sistemin tarihçesi ve ana hatları/ Etik Sistemi/ Tarihsel bilincin yükselişi üzerine/ Schleiermacher'ın Hayatı/ 19. yüzyılın entelektüel tarihi üzerine. Portreler ve biyografik eskizler/ İnsan, toplum ve tarih bilimlerinin temelleri/ Felsefi bilimlerin mantığı ve sistemi/ Deneysel bir bilim olarak psikoloji, Birinci Bölüm: Psikoloji ve Antropoloji Üzerine Dersler/ Genel felsefe tarihi/ Mantık ve Değer/ İnsanlığın Kâhini Olarak Şair/ Deneyim ve Şiir/ Hayal ve Delilik/ Felsefenin Özü/ Metafizik sistemlerde dünya görüşü türleri ve oluşumları/ vb. çalışmaları sayılabilir (Bautz, 1975, s. 1307-1310).

Dilthey, 21. yüzyılda bazılarının sosyoloji dediği şeyle de ilgileniyordu ancak zamanının sosyolojisi esas olarak Auguste Comte ve Herbert Spencer'ınki olduğu için, bu şekilde etiketlenmeye şiddetle karşı çıkmıştır. Tüm toplumsal oluşumların geçirmesi gereken değişimler hakkındaki diyalektik/ evrimci varsayımlarına ve dar tabiat-bilimsel metodolojilerine karşı çıkmıştır. Dilthey'e göre Comte'un pozitivism anlayışı tek taraflı ve yanıltıcıydı. Dilthey, anlamayı doğa bilimlerinin aksine beşeri bilimlerin (*Geisteswissenschaften*) anahtarı olarak görmüştür. Doğa bilimleri doğayı gözlemleyerek açıklarken beşeri bilimler; yaşamı ve insanın kendi ifadelerini anlar. Bir bilim yaşam, ifade ve anlayış arasındaki sistematik ilişkiye dayanan bir prosedürle bize erişilebilir olduğu sürece Dilthey, onu beşeri bilimlerin bir parçası olarak görmekteydi (Palmer, 1969, s. 107). *Wahrheit und Methode*'da (Hakikat ve Yöntem, 1960), Heidegger'den etkilenen Hans-Georg Gadamer, Dilthey'in hermeneutik yaklaşımını hem aşırı estetik ve öznel hem de yöntem odaklı ve pozitivist olmakla eleştirmiştir. Gadamer'e göre Dilthey'in yorum bilimi, hakikatin ontolojik olayıyla yeterince ilgilenmez. Yorumcunun yorumlarının geleneğin dışında olmayıp gelenek içinde belirli bir konum işgal ettiğine, yani zamansal bir ufka sahip olduğuna ilişkin imaları yetersiz bir şekilde ele aldığını öne sürer.

Hans-Georg Gadamer'in hermenötüğü, hocası Heidegger'in hermenötüğünün geliştirilmiş halidir. Gadamer, metodik temaşanın deneyim ve derin düşünceye zıt olduğunu ileri sürmüştür. Gerçeğe ancak deneyimlerimizi anlayarak veya ustalaşarak ulaşabiliriz. Gadamer'e göre anlayışımız sabit değil, değişiyor ve her zaman yeni bakış açıları gösteriyor. En önemli şey, bireysel anlayışın doğasını ortaya çıkarmaktır. Gadamer, önyargının anlayışımızın bir unsuru olduğuna ve kendi başına değersiz olmadığına işaret etmiştir. Aslında, anlamak istediğimiz şeye ilişkin ön yargılar kaçınılmazdır. Belirli bir geleneğe yabancı olmak anlayışımızın bir koşuludur. Geleneğimizin dışına asla çıkamayacağımızı, yapabileceğimiz tek şeyin onu anlamaya çalışmak olduğunu vurgular.

2. Bitmemiş Dünyalar: Yorum Bilim, Estetik ve Gadamer

Gadamer'in felsefi projesi, Hakikat ve Yöntem'de açıklandığı gibi, Heidegger'in başlattığı ama hiçbir zaman uzun uzadıya ele almadığı "felsefi hermenötik" kavramını detaylandırmaktı. Hakikat ve Yöntem (1960, Tübingen) Hans-Georg Gadamer'in evrensel bir yorum bilim fikrini formüle ettiği en iyi bilinen eseridir. Gadamer hermenötiği ne bir teori ne de bir yöntem ya da metodoloji olarak anlar. Bunun aksine anlama olgusu ve anlaşılın şeyin doğru yorumlanmasıdır. Eserde Gadamer hakikat, anlam, bilgi ve anlayış kavramlarını geliştirmeye çalışır. Hermenötik, ispat ve açıklama gibi yöntemlerle bilimsel gerçeği bulmakla sınırlı değildir. Çünkü hakikat, Gadamer'in en geniş anlamda beşeri bilimlerle ilişkilendirdiği sanat ve tarih aracılığıyla da açığa çıkarılabilir. Kişi bu gerçeği bir diyalog biçiminde anlayarak deneyimler; bu sayede kişinin bir muhatapla mı, bir metinle mi, bir tabloyla mı yoksa başka bir nesneyle mi uğraştığı hiç fark etmez (Gadamer, 1960, s. 10-20).

Hermenötik, bilimsel metodolojiyi aşan bu gerçeği meşrulaştırmayı amaçlar. Bir tefsir kuralı, bütünü detaydan, detayı da bütünden anlamaktır. Anlama hareketi, birinden diğerine ve tekrar geri, her ikisinin de anlaşılmasını genişletir (hermenötik daire). Bir şeyi anlamak, bir metne, muhataba veya esere somut bir beklentiyle yaklaşmak ve ardından onu sürekli gözden geçirip karşımızdakinin zihnine nüfuz etmek demektir. Bu beklenti, söz konusu konuyla ilgili bir önyargıdır. Karşıdaki kişiyi anlamak için, onların anlamlarını kişinin kendi ön görüşüne entegre etmesi yeterli değildir. Bunun yerine, kendi önyargınızın geçerliliğini ve kökenini kontrol etmeye ve onu diğer kişinin anlamı ile ilişkilendirmeye istekli olmamız gerekir. Buradan, ufukların genişlemesi anlamında, kişinin kendi önceki görüşünü ve diğer kişinin anlamını kapsayan bir gerçek doğar (Gadamer, 1960, s. 27-30). Hakikat ve Yöntem'de Gadamer, nesnellik hedefini ulaşılamaz olarak reddeder ve bunun yerine anlamın öznel arası iletişim yoluyla yaratıldığını öne sürer. Gadamer, insanların tarihsel olarak etkilenmiş bir bilince (wirkungsgeschichtliches Bewusstsein) sahip olduklarını ve onları şekillendiren belirli tarih ve kültüre gömülü olduklarını savunmaktadır (Vallega, 2019, s. 207-227). Bu nedenle, bir metni yorumlamak, bilginin metnin tarihinin kendi arka planıyla eklemlendiği yolları bulduğu bir ufuklar kaynaşmasını (Horizontverschmelzung) içerir. Hakikat ve Yöntem, metinleri yorumlamanın yeni bir 'hermenötik' yöntemi hakkında programatik bir ifade anlamına gelmez (Schneider, 2017, s. 211-238).

Nicholas Davey, *Unfinished Worlds: Hermeneutics, Aesthetics, and Gadamer* [Bitmemiş Dünyalar: Yorum bilim, Estetik ve Gadamer] çalışmasında onun başlattığı yeni yorum bilgisi poetikasının, Avrupa estetik geleneğini tamamen alt üst ettiğini söylemiştir. Bitmemiş dünyalar, anlam deneyimine odaklanmaktadır. Gadamer tüm yorum biliminin uyarlamalarını dikkatli bir pratik kipine dönüştürmüştür. Tüm beşerî bilimlerin, şiirin, sanatın, edebiyatın, tarihin ve teolojinin incelemesi nasıl anlayacağımız konusunda derin bilim etkileri vardır. Katılıma vurgu, estetik ve hermenötik rehberlik rezervasyonu yaratacak bir yaklaşım vaat etmektedir. Hermenötik, estetik eğitim anlayışımızı radikalikleştirmekle kalmama konusunda, aynı zamanda geleceği yeniden tasavvur edebilen eleştirel-yaratıcı uygulamalar olarak, beşeri disiplinleri yeniden düşünmek için sağlam bir temel sağlar. Gadamer, beşerî bilimlerin kültürel üretkenliği ve sosyal meşruiyeti hakkında düşünmemiz için yeni yollar göstermektedir (Davey, 2013, s. 200). Gadamer'in yorum bilim kapsamındaki eserleri toplam on ciltten oluşmaktadır. Bu eserlerin ilk iki cildi yorum bilim üzerine olan "Hakikat ve Yöntemdir." Diğerleri ise; *Modern Felsefe: Hegel, Husserl, Heidegger/ Son Felsefe: Sorunlar, Şekiller/ Yunan Felsefesi (III Cilt)/ Estetik ve Poetika: İfade Olarak Sanat (II Cilt)/ Geçmişe bakıldığında hermenötik'ten oluşmaktadır. Gadamer'in hermenötikten sonra en çok meşgul olduğu konu estetikdir. Filozofun İngiltere'de Hegel'in Diyalektiği: Beş Yorum bilimsel Çalışma/ Teoriye Övgü/ Güzel ve Diğer Denemelerin Alaka Düzeyi/ Gadamer Okumaları: Sonraki Yazılardan Bir Buket/ Bilim Çağında Akıl/ Platon'un "Parmenides"i ve Etkisi/ Felsefi Yorum bilim/ Sağlık Muamması: Bilimsel Bir Çağda Şifa Sanatı/ Felsefi Çıraklık/ Diyalogda Edebiyat ve Felsefe: Alman Edebiyat Teorisinde Denemeler/ Heidegger'in Yolları/ Platonik-*

Aristoteles Felsefesinde İyî Fikri/ Diyalog ve Diyalektik: Platon Üzerine Sekiz Hermeneutik Çalışma vb. eserleri de mevcuttur.

2. Gadamer Hakkındaki Yapıtların Değerlendirilmesi

John Arthos, *The Inner Word in Gadamer's Hermeneutics* [Gadamer'in Hermenötiğinde İç Söz] çalışmasında Hans-Georg Gadamer'in ünlü muğlak teması olan *verbum interius*'un veya "iç söz"ünün entelektüel tarih ve metinsel analiz, hermenötik teori için vazgeçilmez bir rehber ve referans işlevi gördüğünü açıklamaktadır. Arthos, Hakikat ve Yöntem'deki en zorlu fikirlerden biri olan orta çağ içsel söz doktrininin tam bir açıklamasını ve yorumunu vermektedir. Düşünölmüş ama henüz söylenmemiş bir kelimenin skolastik fikri, Augustine'e Teslis alayı için bir analogi olarak hizmet etmektedir. Aquinas'ta ilahi fikirler ile insan ifadeleri arasında aracı olarak tefsir düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Gadamer, insan dilinin somutlaşmış doğasının bir ifadesi olarak dili anlamaya çalışmaktadır. Arthos, antik ve orta çağ düşüncesindeki iç sözcük fikrinin tarihini, bunun Alman felsefesindeki yerini ve hermeneutik anlayışın en derin içerimlerini araştırmaktadır. Ayrıca Gadamer'in iç sözcük doktrini kaynak metinlere ilişkin tefsirinin yakından okunmasını sağlar. Arthos, Gadamer'in analizlerini orijinal metinleriyle karşılaştırarak; bunların Heideggerci ve Hegelci imalarını ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bu yakın okuma sayesinde Arthos, Gadamer'in yalnızca geleneğin otoritesine başvurmakla kalmayan, aynı zamanda dil hakkında klasik Yahudi-Hıristiyan öğretisinin en derin içgörülerinden bazılarını geliştiren düşüncesinin radikal doğasına ilişkin anlayışımızı derinleştirmeye çalışmaktadır (Arthos, 2009, s. 10-20).

P. Della Pelle, *La filosofia di Platone nell'interpretazione di Hans-Georg Gadamer*'de [Hans-Georg Gadamer'in yorumunda Platon'un felsefesi] iki bin yıldan fazla bir süre sonra, Platon'un felsefesinin çağdaş düşünceye hâlâ yeni bir katkı sunabilir mi sorusuna cevap aramaktadır. Uzun bir süre Atina felsefesini inceleyen Gadamer, neo-Kantçılıktan hareket ederek Heidegger'in fenomenolojik yorumlarından geçerek, Atinalı düşüncesiyle temasa geçmeye kadar birçok çalışmasında Atinalı düşüncesini kavramaya çalışmaktadır. Platon'un Tübingen ve Milano Okulları hakkındaki yeni yorumuyla Gadamer, Platoncu düşüncenin gücünü yakalanmış gibi görünmektedir. Pratik manada diyalog, başkalarına karşı açıklık, anlama gücü hala son derece önemlidir. Bu kitap, felsefe tarihine organik bir okuma getirmek amacıyla, Gadamer'in yorumuyla Platon'un düşüncesini yeniden inşa etmektedir. Fikirler teorisinin parıltısı; iyi ideasının, diyalogların ve yazılı olmayan doktrinlerin, Platonik matematik ile sayı, eidos, düşünce, logos, methexis kavramlarının özel bir tefsiri aracılığıyla yeniden ortaya çıkıyor (Pelle, 2014, s. 10). Yazar bir başka yapıtı *La dimensione ontologica dell'etica in Hans-Georg Gadamer*'de [Hans-Georg Gadamer'de Etiğin Ontolojik Boyutu] felsefi bir etiğin mümkün olup olmadığını versteinenin temel ontolojik boyutuna odaklanarak cevaplamaya çalışmaktadır. Platon ve Aristoteles'ten başlayarak Kant - Hegel'den neo-Kantizm'e, fenomenolojiye ve ustası Martin Heidegger'in düşüncesine uzanan etik söylemin temel aşamalarını yeniden değerlendirmektedir. Bu çalışma, Gadamer'in eserlerinin geniş üretimini göz önünde bulundurarak, etik yansımanın eleştirel olarak yeniden ele alınmasının, hermenötik perspektif içinde etik alanın yeniden değerlendirilmesinin paralel bir gelişimiyle ne kadar bağlantılı olduğunu vurgulamayı amaçlamaktadır. Gadamer, praxisi inceleyerek, yalnızca techneye göre etik bilginin özgünlüğünü göstermekle kalmaz aynı zamanda Heidegger'in ontolojisini ereignis açısından ele alır. Araştırmayı Yunan logosunun anlamında anlaşılma etrafında yoğunlaştırarak, ötekilik yönünde bunun ötesine geçer. Zaman zaman diyalogların varlığında dinamik hale getirilen etik bilgi ve varlık, versteinenin her zaman yeni yapımının ışığında, tarihselliği, meydana gelen zamansal teslimiyeti yakalayan yenilikçi bir bakış açısıyla ele alınır. Geschehen, orijinal bir "anlama etiği" olasılığını önermektedir (Pelle, 2013, s. 5-8).

Kathleen Wright, *Festivals of Interpretation: Essays on Hans-Georg Gadamer's Work*'ta [Yorum Festivalleri: Hans-Georg Gadamer'in Çalışmaları Üzerine Denemeler] etkili tarih, gelenek, diyalog ve dil kavramları da dâhil olmak üzere, Hans-Georg Gadamer'in felsefi yorum bilimi için çok önemli olan kavramları ele alıp açıklığa kavuşturmuştur. Yorum Festivalleri hermenötik evrensel kapsamını sergilemektedir. Birinci bölümde Gadamer'in hakikati nasıl anladığı sorunsalı ele alınmaktadır. Hermenötik hakikat yöntemleriyle nasıl ilişkili olduğunu, hakikatin aynı zamanda göreceli olmadan tarihsel olarak şartlandırılmış olarak nasıl düşünülebileceğini ve doğru bir yorumun aynı anda metne sadık kalırken nasıl yeni bir anlayış üretebileceği tartışılmaktadır. İkinci Bölüm, siyasi kriz zamanlarında, Anayasa hukukundaki ihtilaflarda, sağlık hizmetleri gibi toplumsal ihtiyaçlara ilişkin değişen fikirlerde ve artan teknolojik gelişmelerde yorumun oynadığı role odaklanarak Gadamer'in felsefi tefsirinin siyasi, hukuki ve toplumsal önemini ortaya koymaktadır. Gadamer'in yapıtları hakkında sıklıkla sorulan son soru, onun şiirle ilişkisiyle ilgilidir. Üçüncü Bölüm, genel olarak şiirin ve özellikle Paul Celan'ın şiirinin felsefeye getirdiği meydan okumanın yanı sıra Jacques Derrida'nın yorum ve metin hakkında farklı düşünme biçimleri hakkında son zamanlarda ortaya attığı sorular ele alınmaktadır (Wright, 1990, s. 257).

Andrzej Wierciński'nin *Gadamer's Hermeneutics and the Art of Conversation* [Gadamer'in Yorum bilimi ve Konuşma Sanatı] Hans-Georg Gadamer'in dil yönelimli hermeneutikindeki diyalog ve anlayışın doğasını ve bunun çağdaş felsefeyle ilişkisini kapsamaktadır. Heidegger'in *dasein* analitiğinin (varlık) daha da geliştirilmesi için ötekinin temel önemi vurgulamaktadır. Gadamer'in tefsir, ötekinin kendine olan önceliğini kabul ederek, çok kültürlü küreselleşmiş topluluğumuzda şiddetle ihtiyaç duyulan bir diyalog kültürü kurmaktadır. Bu durum "Hermeneutik Konuşma", "Hermenötik, Estetik ve Aşkınlık", "Hermenötik Etik, Eğitim ve Politika" yakından ilişkilidir (Wierciński, 2011, s. 4-9). Joel Weinsheimer, *Gadamer's Hermeneutics: A Reading of "Truth and Method"*'da [Gadamer'in Yorum bilimi: "Doğruluk ve Yöntem" Üzerine Bir Okuma] *Wahrheit und Methode*'un 1960'ta yayımlanmasından bu yana Gadamer'in hermenötiklerinin İngilizce konuşulan dünyadan aynı ilgiyi görmediği ifade edilmektedir. İngilizce konuşulan dünyada 1975'e kadar kitabın bir tercümesi olmadığı için yakından takip edilememiştir. Paul Ricoeur ve Jürgen Habermas gibi entelektüeller aracılığıyla sızan büyük ölçüde ikinci elden bir haberdar oluş idi. Ancak, hiç şüphesiz büyük ölçüde yapı sökülümün onu yıkmaya çabasıyla teşvik edilen, geleneği ne yapacağımız sorusuna yeniden ilgi duyulması, Gadamer'e yeni bir geçerlilik kazandırmıştır. Bu ilginin yükselişine örnek Weinsheimer'in çalışmasıdır. Bu çalışmada Hakikat ve Yöntem'in bölüm başlıkları teker teker ayrı yazarlarca analiz edilip açıklanmaktadır (Weinsheimer, 1985, s. 5-18).

Georgia Warnke, *Gadamer: Hermeneutics, Tradition and Reason*'da [Gadamer: Yorum bilim, Gelenek ve Akıl] onun başyapıtı Hakikat ve Yöntem'in 1960 yılında yayımlanmasından bu yana, felsefi yorum bilimi büyük bir ilgi ve tartışmanın odak noktası olduğuna dikkat çekilmiştir. Onun düşünceleri, sanat ve edebiyat çalışmalarındaki yorum sorularına, sosyal bilimlerdeki bilgi ve nesnellik meselelerine hatta felsefenin kendisinin yeniden değerlendirilmesine uygulanmıştır. Bu kitap, Gadamer'in çalışmalarına sistematik bir giriş niteliğinde olup, onu hem filozof olmayanlar hem de filozoflar için ödüllendirici kılan bir açıklama ve argüman netliği ile sunmaktadır. Gadamer'in çalışmaları Hirsch, Habermas, Apel ve Rorty tarafından tarihselcilik, yazarlık niyeti, öznelcilik, ideoloji ve yeni pragmatizm üzerine bir dizi tartışma etrafında inşa edilmektedir. Hermenötik teorinin kendi içinde merkezi bir özelliği olan diyalogik biçim, kitaba metinsel tefsirlerin ulaşamayacağı bir dolaysızlık vermektedir (Warnke, 1987, s. 220).

Robert R. Sullivan, *Political Hermeneutics, The Early Thinking of Hans-Georg Gadamer*'de [Siyasi Yorum bilim, Hans-Georg Gadamer'in Erken Düşüncesi] Gadamer'in ilk yazılarındaki belirgin mantığın onları Hakikat ve Yöntem'de ortaya çıkan olgun düşüncenin öncülerinden daha fazlası haline getirdiğine dikkat çekilir. Bu yazılar kendilerine ait, yeni farklı "felsefi tefsirler" içerirler ve yeni bir gözle okumaya değerdirler. Genç Gadamer yayın kariyerine, Platon'un etik yazılarının onun doktrini

“ifade etmediğini”, bunun yerine etik bir açıklama toplantısındaki konuşmalar arasındaki dil oyununa bağlı olduğunu savunarak başlar. Bu, Gadamer’in ilk kitabı olan *Platon’un Diyalektik Etik*’inin ana fikridir. Siyaseti etiğin devamı olarak gören klasik formülü izleyen Gadamer’in 1930’lar ve 1940’lardaki yazıları, Platonik devlet fikri üzerinde yoğunlaşmıştır. İlk şairlerin şehirdeki önermeleri monologu ortadan kaldırmanın ve siyasi söylem topluluklarına uygun dil biçimi olarak diyalogun önünü açmanın bir yoluydu. Platoncu egemenliğini yürütme görevi, ruhu yükseltmek olan deneysel bir görevdi ve bu monolojik olarak başarılmazdı, daha çok eğitimci ile ruh arasında diyalojik bir oyun olarak yer almalıydı. Hakikat ve Yöntem’in gerçek hayattaki yorum bilimi, sonuç ve bütünü oyunlarının metinsel anlam inşa etmesi; edebi deneyiminden alınan bir metaforudur. Gadamer’in erken dönem yazılarının tüm hermenötüğü, başlangıçta Gestalt’ın “Platonik Sokrates” verileri olan etik bütün, daha sonra Platonik devlet ve etik rehberliğe ihtiyaç duyan bireysel ruh arasındaki oyunu içermekteydi (Sullivan, 1989, s. 216).

James Risser, *Hermeneutics and the Voice of the other: Re-reading Gadamer’s Philosophical Hermeneutics*’de [Yorum bilim ve Ötekinin Sesi: Gadamer’in Felsefi Yorum bilimini Yeniden Okumak] Gadamer’in yorum biliminin ihmal edilmiş ve büyük ölçüde yanlış anlaşılan boyutlarını gösterir: Tarihilik, sonluluk, hakikat, ötekinin önemi ve şiirsel hükümsel üstünlük vb. Bu metinde Risser, Gadamer’in kendi sesini duymuştur. Gadamer’i ne proto-pragmatist, ne Heideggerci bir epigon, ne de gönülsüz bir post-modern olarak sunan, ancak bağımsız bir düşünür olarak açıklayan bir çalışmadır. Risser’in kitabı, güvenilir-anlayışlı açıklamaları, Gadamer’in düşüncesinin izini sürmesi ve önemli eleştirilere ikna edici yanıtları ile kalıcı değere sahip bir tefsir rehberi sunmaktadır. Risser, Gadamer’in sonraki çalışmalarında bulunan hermenötüğünün ana resmini aydınlatmaktadır (Risser, 1997, s. 3-9). Jeff Malpas, Arnsward Ulrich ve Jens Kertscher, *Gadamer’s Century: Essays in Honour of Hans-Georg Gadamer* [Gadamer’in Yüzyılı: Hans-Georg Gadamer Onuruna Yazılar] 3 Mart 2002’de ölen Hans-Georg Gadamer’in yüzüncü yıldönümü anısına hazırlanan yedi makaleden oluşan etkileyici bir dizidir. Kitap; Hans-Georg Gadamer: Biyografik Bir Taslak, Gadamer’in yorum yazıları, Eleştirel Rasyonalizm ve Evrensel Yorum bilim, Gadamer’in Antipodu, Belirsizliğin Kesinliği Üzerine: Gadamer ve Wittgenstein’da Dil Oyunları ve Yaşam Biçimleri, Hermeneutik Anarşist: Phronesis, Retorik ve Sanat Deneyimi, Gadamer ile Eckhart’ta Uygulama ve Açıklama, Felsefe, Din ve Hermenötik Yorum, Perspektivizmi Anlamak: Nietzsche’nin Çağdaşlarıyla Diyaloğu vb. makalelerden oluşmaktadır (Malpas vd., 2002, s. 5-7). Jeff Malpas ile Zabala Santiago’nun *Consequences of Hermeneutics: Fifty Years after Truth and Method*’unda [Yorum bilimin Sonuçları: Hakikat ve Yöntemden Elli Yıl Sonra] Truth and Method’un yayımlanmasından sonra yorum bilimin felsefede ve bir bütün olarak beşeri bilimlerde baskın bir güç olarak gelişimine işaret etmektedir. Kitaptaki denemeler hermenötüğün başarılarının yanı sıra, onun var olduğuna dair geleceğe yönelik umutları incelemektedir. Gadamer’in metni önemli bir odak sağlar ancak bu eleştirel yeniden değerlendirmelerin tutkusu daha geniş bir tarzda yorum bilime; Heidegger, Ricoeur, Derrida ve Rorty gibi bir dizi başka düşünceye kadar incelenmesine de olanak sağlar. Kitap, Hermenötüğün hala devam eden geçerliliğini tartışmaktadır (Malpas ve Santiago, 2010, s. 2-7).

Chris Lawn, Gadamer’i; *Wittgenstein and Gadamer: Towards a Post-Analytic Philosophy of Language* [Wittgenstein ve Gadamer: Post-Analitik Dil Felsefesine Doğru] (Lawn, 2005, s.3) *Gadamer: A Guide for the Perplexed* [Gadamer: Kafası Karışanlar İçin Bir Kılavuz] (Lawn, 2006, s. 2) *The Gadamer Dictionary* [Gadamer Sözlüğü] (Lawn & Keane, 2011, s. 7-11) çalışmalarıyla incelemiştir. Gadamer Sözlüğü, Hans-Georg Gadamer’in düşünce evrenine yönelik kapsamlı ve erişilebilir bir rehberdir. Titizlikle araştırılan ve kapsamlı bir şekilde çapraz referanslarla örnekler verilen bu kitap, Gadamer’in tüm önemli çalışmalarını, kapsamıyla Gadamer’in düşüncesinin ana temalarını anlamada bir temel sağlar. Gadamer’in yazılarında kullanılan tüm anahtar kelimelerin net tanımlamaları yapılmıştır. Kitap

ayrıca Hakikat ve Yöntem de dâhil olmak üzere, Gadamer'in önemli yapıtlarının ayrıntılı özetlerini içermektedir. Sözlük, Platon'dan Heidegger'e kadar Gadamer'in tamamını kapsayan etkileri, Derrida ve Habermas dâhil çağdaşları hakkında girişler içerir. Gadamer'in "felsefi hermenötiği"nin sağlam bir şekilde muhafaza edilmesi için gerekli olan her şeyi kapsamayı amaç edinmektedir (Lawn & Keane, 2011, s. 176).

Bruce Krajewski, *Gadamer's Repercussions: Reconsidering Philosophical Hermeneutics*'de [Gadamer'in Yankıları: Felsefi Hermeneutiği Yeniden Düşünmek] Hans-Georg Gadamer'in edebiyat, sanat, müzik, kutsal ve yasal metinler ile tıp çalışmaları hakkındaki düşünceleri tartışılmaktadır. Kitap, Gadamer'in "hermenötiğin görevi" üzerine yazdığı yakın tarihli bir makalenin yanı sıra Jürgen Habermas, Richard Rorty, Gerald Bruns, Georgia Warnke gibi yazarların makalelerini içermektedir. Katkıda bulunanlar, Gadamer'in bakış açısını şaşırtıcı bir şekillerde konumlandırmaktadırlar. Yazılarının, anayasal sorunlardan modern sanat meselelerine kadar bir dizi çağdaş tartışmaya değindiğini gösteriyor. Son bölüm, Gadamer'in *Nasyonal Sosyalizm* ile ilgili tarihini ortaya çıkarmayı ve açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır (Krajewski, 2004, s. 4-8). Hans-Herbert Kögler'in *The Power of Dialogue: Critical Hermeneutics after Gadamer and Foucault*'u okuyucuyu [Diyaloğun Gücü: Gadamer ve Foucault'dan Sonra Eleştirel Yorum bilim] sosyal teorideki Fransız-Alman yaklaşımlarının verimli bir füzyonunu örnekleyerek, Habermas'ın eleştirel teori versiyonu, hem Gadamer'in tüm hermenötiğine hem de Foucault'nun iktidar ve söylem içeriklerine dayanan yeni bir "eleştirel hermenötik"e yönlendirmektedir. Kögler, Gadamer'in diyalogu olarak yorum konseptini (failin kendi anlamasına güçlü bir şekilde odaklandığı için kusurluydu) Foucault'nun söylem yapısı ve iktidar pratiklerini genelleştirmesi [ihmal etmekle suçlar] arasında bir orta yol olduğunu savunur. Toplumsal etkileşimde bireysel özelliğin ve özgürlüğün rolünün altını çizer. Kitabın özünde, toplumsal gücün anlamı nasıl şekillendirdiği, sürdürdüğü ve yorumladığı, gücün toplumsal yapısına dâhil olmasına rağmen yine de üzerinde bir mesafeye ve bir güç eleştirisine nasıl ulaşabildiği sorusu vardır (Kögler, 1996, s. 336).

Jean Grondin, *Hans-Georg Gadamer: A Biography*'de [Hans-Georg Gadamer: Bir Biyografi] Gadamer'in hayatını ve başarısını değerlendirmektedir. Gadamer'in çağdaşlarıyla yapılan sayısız röportajdan, Gadamer'in kişisel yazışmalarından ve kapsamlı arşiv araştırmalarından yararlanan Grondin, Gadamer'in kapsamlı bir biyografisini hazırlamıştır (Grondin, 2004, s. 2-6). Grondin, *The Philosophy of Gadamer*'de ise [Gadamer'in Felsefesi] Heidegger, Platon ve Hegel'in özelliklerinin yorumlanmasında önemli bir kullanım alanı açtığından bahsediyor. Bu eser Gadamer'in düşüncesinin izini sürmeye çalışmaktadır. Jean Grondin, Gadamer'in düşüncesinin yorumunun özü olarak "Hakikat ve Yöntem"i merkeze almaktadır. Bu eserin ana temalarını; yöntem, hümanizm, estetik yargı, hakikat, tarih çalışması vb. yönünden incelemektedir. Beşerî bilimlerin hermenötiği projesi ve yöntem sorunu, sanattan sonra hakikat, XIX. yüzyıl estetiği ve epistemolojisinde önyargıların yıkılması, yorum biliminde dikkat ve ufuk, olduğumuz diyalog konuları incelenmektedir (Grondin, 2002, s. 1-4).

Rodney Coltman'ın *The Language of Hermeneutics: Gadamer and Heidegger in Dialogue* [Yorum bilimin Dili: Gadamer ve Heidegger'de Diyalog] Gadamer'in Heidegger ile ilişkisini konu almaktadır. Gadamer'in düşüncesinin belirli kritik anlarda Heidegger'den ayrılarak ulaştığı felsefi gücü göstermektedir. Heidegger ve Gadamer'in yorumlanmasında anahtar kavramların kullanılması çok önemlidir. Gadamer'in yorum biliminin ve onun Heideggerci düşünceyle ilişkisinin çarpıtılmış ve taraflı yorumlarının tartışıldığı bir zamanda, Coltman'ın eseri taze bir soluktur (Coltman, 1998, s. 214). Lorraine Code, *Feminist Interpretations of Hans-Georg Gadamer*'de [Hans-Georg Gadamer'in Feminist Yorumları] "kadın sorunu" diye bir şey yokmuş gibi görünen, yayınlanmış çalışmalarının geniş külliyatında kadın imgeleri ve kadınlara yapılan atıflar o kadar nadirdir çıkarsamasında bulunmaktadır. Bu çalışmada yer alan on beş makalenin yazarları, Gadamer'in dil, tarih, bilgi, tıp ve bilime ilişkin görüşlerinde feminist teori açısından pratik, zengin kaynaklar bulmak amacıyla incelemiştir. Ancak

bu tartışmaların her birinin ortak amacı, feministlerin Gadamer'den neler öğrenebileceğini ve aynı zamanda onun çalışmalarının feminist yeniden yorumlarının kaçınılmaz olarak hangi sınırlamalarla karşılaşacağını anlamaktır (Code, 2003, s. 424).

Wolfgang Drechsler, *Gadamer in Marburg*'ta [Marburg'da Gadamer] onun buradaki bir asra yaklaşan ömrünü nasıl geçirdiği ve ortamı anlatılmaktadır. Okul yıllarındaki Martin Heidegger, Paul Natorp, Hannah Arendt, Leo Strauss, Hans Jonas ve Rudolf Bultmann ile ilişkileri açıklanmaktadır. (Drechsler, 2013 s. 69) Robert L. Dostal'ın *The Cambridge Companion to Gadamer*'de [Gadamer'in Cambridge Çevresi] Gadamer'in yaşamı ve eserleri, temel düşüncesi, onu doğru anlamak, hakikat ve yöntemin anlaşılması, yorum bilim, etik ve politika, Gadamer'in hermenötik dil ontolojisi, Gadamer ve beşeri bilimler, Hegel ve Gadamer'in yorum biliminde spekülatif şiir örneği, Gadamer, hermenötik devrim ve teoloji, uygulamada yorum bilim, Gadamer'in Hegel'i, Gadamer'in Heidegger ve fenomenolojiyle ilişkisi, yorum bilim, eleştirel kuram ve yapısökümün dizimi konularına değinilmektedir (Dostal, 2002, s. 1-12). Nicholas Davey'in *Unquiet Understanding: Gadamer's Philosophical Hermeneutics*'inde [Huzursuz Anlayış: Gadamer'in Felsefi Yorum bilimi] Gadamer'in felsefi yorum biliminin radikal bir yeniden değerlendirmeyi hak ettiği savunulmaktadır. Eser, Gadamer'in felsefi tefsiri için mevcut olan en aydınlatıcı girişlerden biridir. Gadamer'in hermeneutiğinin ilgi çekici, orijinal ve zorlu bir okuması verilmiştir (Davey, 2007, s. 310). Larisa Cercel, *Übersetzung und Hermeneutik*'de [Çeviri ve Hermenötik] Gadamer, Heidegger, Husserl, dil ve dilbilim, edebiyat teorisi ve eleştirisi, edebiyat, Patočka, felsefe, Ricoeur, Schleiermacher konularına tercüme bilimi açısından değinilmiştir (Cercel, 2009, s.7-9). Çevirinin hermeneutiği, çeviribilimin en yenilikçi yönlerinden biridir. Dilbilim ve bilişsel bilimlerdeki son gelişmeleri teorik yaklaşıma entegre ederken, felsefi tefsir, edebiyat ve çeviri kuramından edinilen bilgileri çeviri eylemine uygulamayı amaçlamaktadır.

3. Sonuç

Gadamer, hermenötiği ne bir teori ne de bir yöntem ya da metodoloji olarak anlar. Hermenötik bilinenin aksine anlama olgusu ve anlaşılın şeyin doğru yorumlanmasıdır. Gadamer *Truth and Method*'ta hakikat, anlam, bilgi ve anlayış kavramlarını geliştirmeye çalışır. Hermenötik, ispat ve açıklama gibi yöntemlerle bilimsel gerçeği bulmakla sınırlı değildir. Çünkü hakikat, Gadamer'in en geniş anlamda beşeri bilimlerle ilişkilendirdiği sanat ve tarih aracılığıyla da açığa çıkarılabilir. Kişi bu gerçeği bir diyalog biçiminde anlayarak deneyimler. Bu sayede kişinin bir muhatapla mı, bir metinle mi, bir tabloyla mı yoksa başka bir nesneyle mi uğraştığı hiç fark etmez. Hermenötik, bilimsel metodolojiyi aşan bu gerçeği meşrulaştırmayı amaçlar. Bir tefsir kuralı, bütünü detaydan, detayı da bütünden anlamaktır. [Tümevarım ve Tümdengelim] Anlama hareketi, birinden diğerine ve tekrar geri olacak şekilde her ikisinin de anlaşılmasını genişletir. Bir şeyi anlamak, bir metne, muhataba veya esere somut bir beklentiyle yaklaşmak ve ardından onu sürekli gözden geçirip karşımızdakinin zihnine nüfuz etmek demektir. Bu beklenti, söz konusu konuyla ilgili bir önyargı da oluşturur. Anlamak, bir duruma uygulamadır.

Uygulama, sorgulayarak metinle etkileşim kurmayı içerir. Bir metnin anlamı, yazarının niyetinden ayrı olarak anlaşılmalıdır. Hermenötik, bir diyalogda kişinin başına gelenlerin yansımasıdır. İnsanoğlu "ama o şekilde veya bu şekilde çevresini anlamak" ister. Bir şeyi anlamada kendini anlama da önemlidir. Hermenötik, bilincin açık yapısına karşılık gelir. Gadamer, ana çalışmasında "hermeneutiğinin görevini, anlamının tanımayı gerektirdiği ve bu sayede farklı bir anlayış haline geldiği iddiasını haklı çıkarmakta" görür. Hermeneutik daire ilkesi bu şekilde gerekçelendirilebilir ve bir gelenekte zaten anlaşılmalı olan şeyi tekrar tekrar (daha yüksek bir düzeyde) anlamaya devam ettiğimiz sonucuna varılmasına olanak tanır. Bu yeni sonuçlara genellikle yalnızca sonsuz sayıda anlamın içine gömülebildikleri için ulaşılabilsede, Gadamer düşüncemizin ve anlayışımızın sonlu olduğu konusunda ısrar etmektedir (Günter, 2007, s. 4-16). Hakikat ve Yorum aslında; sanat bilgisine uygulanan hakikat sorununun ifadesi

(estetik boyutun aşkın alana doğru genişlemesi/ bir sanat eserinin ontolojisi ve hermeneutik anlamı), hakikat sorununu ruh bilimlerindeki anlayışa genişletmek (tarihsel başlangıç/ hermenötik deneyim teorisinin temel özellikleri) ile dilin yol gösterici kılavuzunda hermenötiğin ontolojik dönüşüne odaklanmış bir eserdir.

Gadamer, anlama sanatı olarak yorum bilimin bilimsel yöntemle sınırlandırılmayacağını savunur. Anlamak (Verstehen), insan yaşamının kendisini karakterize eden hakikat deneyimidir. Anlamayı metodolojik düzeyden ontolojik düzeye yükselten Gadamer, anlamayı “varoluşsal” olarak yorumlayan Heidegger’i izler. Gadamer, tümevarım yönteminin “ruhsal bilimler”de uygulanabilirliğini, amaçları düzenlilikler değil, “tarihsel somutluğun” kavranması olduğu için eleştirir. Gadamer, anlamının temel bir parçasının, ön-anlama biçimleri (anlamın öngörüsü) olarak tarih ve gelenek olduğunda ısrar eder. Bu, büyük ölçüde, “somut tarihsel bilincin” taşıyıcısı olarak bireysel bir kişinin gerçeğin tamlığına sahip olamayacağı gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Gadamer, önyargı kavramını (Vorurteil) emsal kavramıyla ilişkilendirerek rehabilite eder. Herhangi bir otoritenin koşulsuz reddine “aydınlanma aşırıcılığı” denir. Gadamer geleneği “isimsiz otorite” olarak adlandırmaktadır. Sosyal bilimlerde hermenötiğin yaygınlaşması metin ve yorum konusunda geniş bir alan açmaktadır.

Antik çağda ve Orta Çağ’da hermenötik, temel metinleri, özellikle de İncil’i ve yasaları yorumlama (tefsir) bilimi ve sanatı olarak hizmet etmiştir. Modern zamanlarda kapsamı genişledi. Uygun yorumun gereklilikleri ve yöntemlerine ilişkin genel bir doktrin ve bir anlayış felsefesi haline geldi. Bu da Hermeneutiğin sosyal bilimler açısından son derece önemli bir konu olduğunu göstermektedir. Gadamer’in ontolojik hermeneutiği bir yöntem olarak kendisini dahi aşmıştır. Immanuel Kant’inkiyle 19. yüzyıldan bu yana, hermenötik, insan düşüncesi ve anlayışının tarihsel bağlantısı sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu, insanın bilişsel yeteneğinin sınırlarına dair içgörüyü kararlı bir şekilde teşvik etmiştir. Felsefi hermeneutiğin 20. yüzyıldaki en etkili temsilcisi olan Hans-Georg Gadamer, bu sınırlamayı olumlu bir anlayışa dönüştürmüş ve tarihsel - kültürel geleneğin önemli kanıtlarının yorumlanmasına ilişkin temelde bitmeyen bir konuşma bağlamına yerleştirmiştir. Zira ona göre dünya tarihi içine doğulan anlamakla yükümlü olduğumuz bir kitaptır. Dünyayı kavrama ve anlamlandırmadaki ontolojik tutumu tarihselciliğin amaçladığı gibi, kendini geçmiş zamanların ruhuna sokma yaklaşımını reddeder. İçinde yaşadığımız gelenek, yalnızca metinlerden ve anıtlardan oluşan, dilsel olarak yazılmış veya tarihsel olarak belgelenmiş bir anlam taşıyan kültürel bir gelenek değildir. Aksine, iletişimsel olarak deneyimlenen dünyanın kendisi bize sürekli olarak açık bir bütünlük olarak teslim edilir. Gadamer’e göre hermeneutik çaba, dünyanın deneyimlendiği ve yabancıliğin ortadan kaldırıldığı, aydınlanmanın, içgörünün ve sahiplenmenin gerçekleştiği ve sonuçta tüm bilimsel bilginin bireyin kişisel bilgisiyle bütünleştirilmesinin başarılı olduğu her yerde başarılı olur. Gadamer, ontolojik olarak izleyici ile geleneğin nesnesi arasındaki zamansal mesafeyi verimli kullanma fırsatını vurgular. Gadamer’e göre anlama, diğer bilgi türlerinden biri değil, evrenseldir. Burada özne ("Dasein") hakkında onun dünyada yalnızca “anladığı veya anlamadığı” şekilde olduğunu yazan Heidegger’i takip eder. Dolayısıyla insanın varoluş sebebi kendini dünyadaki yönelim açısından anlamaktır. Gadamer açıkça bunu temel alır ve bunun beşeri bilimler açısından doğurduğu sonuçları açıklamaya çalışır. Beşeri bilimlerin kendi imajına yönelik eleştirisi, tüm metodolojilerin her zaman bir anlayıştan önce geldiği gerçeğinde yatmaktadır. Ontolojik açıdan insanın varoluş sebebi bu dünya ve içindekileri anlayıp yorumlamaktır. Bu çabaya insanoğlu giriştiğinde kendisini ve evreni daha iyi bir şekilde tanımış olur.

4. Kaynakça

Amacher, R. E. & Lange, V. (2015). *New perspectives in German literary criticism: A Collection of Essays*. Princeton University Press.

Arthos, J. (2009). *The inner word in Gadamer's hermeneutics*. south bend. IN: University of Notre Dame Press.

- Audi, R. (1999). *The Cambridge dictionary of philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bautz, F. W. (1975). "Dilthey, Wilhelm". In: *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon (BBKL)*. Band 1, Bautz, Hamm.
- Bowie, A. & Schleiermacher, F.(1998). *Schleiermacher: hermeneutics and criticism: and other writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cerçel, L.(2009). *Übersetzung und hermeneutik/ traduction et herméneutique*, Bucharest: Zeta Books.
- Code, L.(2003). *Feminist interpretations of Hans-Georg Gadamer*. University Park: Penn State Press.
- Coltman, R.(1998). *The language of hermeneutics: Gadamer and Heidegger in dialogue*. Albany: State University Press.
- Davey, N. (2013). *Unfinished worlds: hermeneutics, aesthetics, and Gadamer*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Davey, N. (2007). *Unquiet understanding: Gadamer's philosophical hermeneutics*. New York: SUNY Press.
- Derrida, J.(2011). *Gramatoloji*. Çev. İsmet Birkan. İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Dilthey, W. (1977). "The Understanding of other persons and their expressions of life. In: descriptive psychology and historical understanding". Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-009-9658-8_3.
- Dilthey, W. (1990). "Die entstehung der hermeneutik," *gesammelte schriften*, Volume 1, Translated as "The rise of hermeneutics," in Ormiston, Gayle L. and Alan Schrift (eds.), *The hermeneutical tradition from ast to ricoeur*, Albany: State University of New York Press.
- Dostal, R. L. (2002). *The Cambridge companion to Gadamer*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Drechsler, W. (2013). *Gadamer in Marburg*. Marburg: Blaues Schloss.
- Echeverria, E. J. (1981). *Criticism and commitment: major themes in contemporary "Post-Critical" Philosophy*. Rodopi.
- Gadamer, H. G.(1960). *Wahrheit und methode. grundzüge einer philosophischen hermeneutik*. tübingen.
- George, T. (2021). "Hermeneutics". The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/hermeneutics>. Erişim tarihi: 27.07.2023.
- Grau, M.(2014). *Refiguring theological hermeneutics: hermes, trickster, fool*. New York: Springer.
- Grondin, J.(2004). *Hans-Georg Gadamer: a biography trans. Joel Weinsheimer*. New Haven: Yale University Press.
- Grondin, J. (1994). *Introduction to philosophical hermeneutics*. New Haven: Yale University Press.
- Grondin, J. (2002). *The philosophy of Gadamer*. trans. kathryn plant. New York: McGill-Queens University Press.
- Günter, F. (2007). *Hans-Georg Gadamer. wahrheit und methode*. Berlin: Akad.-Verl.
- Heidegger, M. (2008). *Ontology: the hermeneutics of facticity*. Indiana University Press.

- Ihde, D.(1971). *Hermeneutic phenomenology: The philosophy of Paul Ricoeur*. Northwestern University Press.
- Kaufmann, D. (1993). "Thanks for the memory: Bloch, Benjamin, and the philosophy of history". *The Yale Journal of Criticism* 6.(1).
- Kögler, H. H.(1996). *The power of dialogue: critical hermeneutics after Gadamer and foucault* trans. Paul Hendrickson. MIT Press.
- Krajewski, B. (2004). *Gadamer's repercussions: reconsidering philosophical hermeneutics*. Berkeley: University of California Press.
- Lawn, C. & Keane, N. (2011). *The Gadamer dictionary*. A&C Black.
- Lawn, C. (2006). *Gadamer: a guide for the perplexed*. (Guides for the perplexed) London: Continuum.
- Lawn, C. (2005). *Wittgenstein and Gadamer: towards a post-analytic philosophy of language*. Continuum Press.
- Malpas, J. & Gande, H. H.(2014). *The routledge companion to hermeneutics*. New York: Routledge.
- Malpas, J. & Santiago, Z. (2010). *Consequences of hermeneutics: fifty years after truth and method*. Northwestern University Press,.
- Malpas, J. U. & Arnsward. K. (2002). *Jens Gadamer's Century: essays in honour of Hans-Georg Gadamer*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Mohanty, S. P. (1997). "Jameson's marxist hermeneutics and the need for an adequate epistemology". *In Literary Theory and the Claims of History: Postmodernism, Objectivity, Multicultural Politics*. Ithaca: Cornell University Press.
- Mueller-Vollmer, K. (1988). *The hermeneutics reader*. New York: Continuum.
- Nasr, H. E. Z.(2018). *Sufi hermenötik - İbn Arabi'nin yorum felsefesi*. İstanbul: Mana Yayınları.
- Palmer, R. (1969). *Hermeneutics: interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger, and Gadamer*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Palmer, R.(1969). *Hermeneutik*, evanston, IL: Northwestern University Press.
- Pelle, P. D. (2013). *La dimensione ontologica dell'etica in Hans-Georg Gadamer*. Milano Franco Angeli.
- Pelle, P. D. (2014). *La filosofia di platone nell'interpretazione di Hans-Georg Gadamer*. Milano: Vita e Pensiero.
- Ramberg, B. & Gjesdal, K. (2017). "Hermeneutics". *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Reese, W. L. (1980). *Dictionary of philosophy and religion*. Sussex: Harvester Press.
- Richardson, F. C. (2015). "Philosophical hermeneutics". Martin, Jack. Sugarman, Jeff. Slaney, Kathleen L. (ed.) *The Wiley Handbook of Theoretical and Philosophical Psychology: Methods, Approaches, and New Directions for Social Sciences*, Wiley Blackwell.
- Risser, J. (1997). *Hermeneutics and the voice of the other: re-reading Gadamer's Philosophical Hermeneutics*. Albany: SUNY Press.

- Schleiermacher, F. (1978). "Hermeneutics: outline of the 1819 lectures". *New Literary History*, Vol.10, No. 1, Literary Hermeneutics. Autumn.
- Schleiermacher, F. (1838). *Hermeneutik und kritik mit besonderer beziehung auf das neue testament*. Berlin: G. Reimer.
- Schneider, H. J. (2017). "Horizontverschmelzung, inkommensurabilität und sprachliche Bilder: Wittgenstein, Gadamer und Taylor über Verständigungsprozesse". *Wittgenstein-Studien* 8.(1).
- Schröder, W. (2015). *Reading between the lines - Leo Strauss and the history of early modern philosophy*. Walter de Gruyter.
- Seebohm, T. M. (2007). *Hermeneutics: method and methodology*, New York: Springer.
- Sullivan, R. R.(1989). *Political hermeneutics, the early thinking of Hans-Georg Gadamer*. Univ. Park, Penn State Press.
- Thompson, J. B. (1984). *Studies in the theory of ideology*. Berkeley: University of California Press.
- Tymieniecka, A. T. (2014). *Phenomenology world-wide: foundations-expanding dynamics life engagements a guide for research and study*. New York: Springer.
- Vallega, A. A. (2019). "Exordio: towards a hermeneutics of liberation: understanding liberatory thought out of the movement of effected historical consciousness in hans-georg gadamer". *Research in Phenomenology* 49.(2).
- Warnke, G. (1987). *Gadamer: hermeneutics, tradition and reason*. Stanford: Stanford University Press.
- Weinsheimer, J. (1985). *Gadamer's hermeneutics: a reading of "truth and method"*. New Haven: Yale University Press.
- Wierciński, A.(2011). *Gadamer's hermeneutics and the art of conversation*. Germany, Münster: LIT Verlag.
- Wright, K. (1990). *Festivals of interpretation: essays on Hans-Georg Gadamer's Work*. Albany, NY: SUNY Press.
- Zimmermann, J. (2015). *Hermeneutics: a very short introduction*. Oxford University Press.

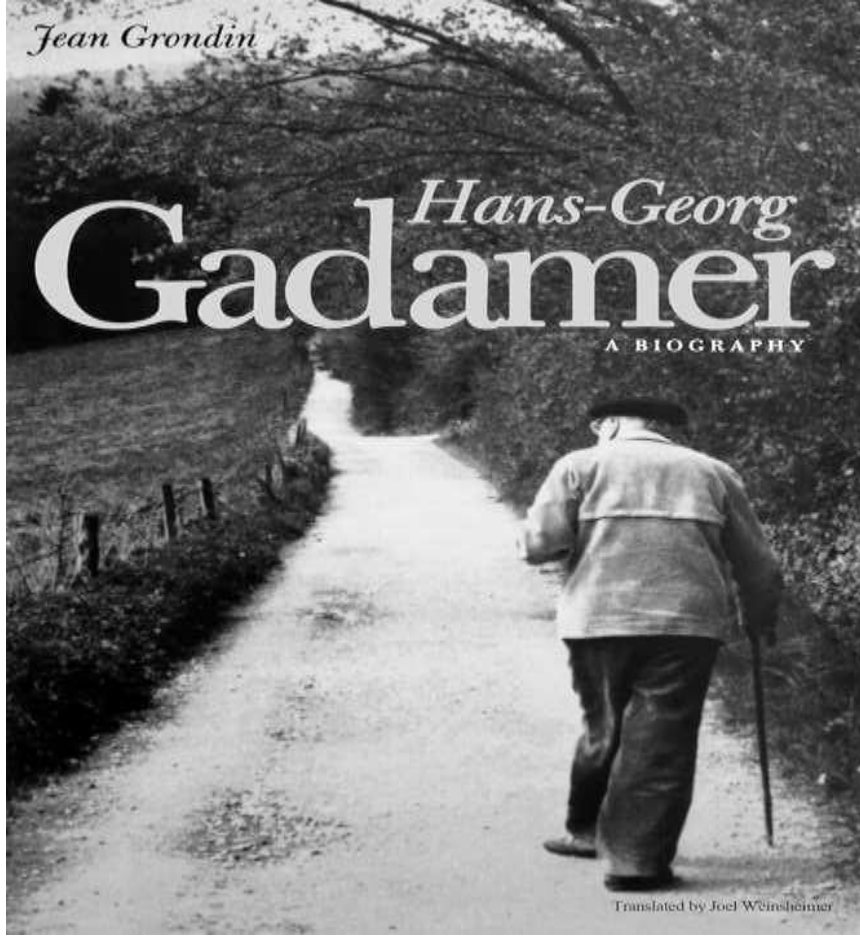
5. Ekler

Hans-Georg Gadamer'in Yaşarken verdiği son röportajından bir enstantane, Kaynak: <https://www.hukukkritik.com/projects/hans-georg-gadamer%3A-hermeneutik> Erişim Tarihi: (11.10.2023)

Gadamer kendi kütüphanesinde, Kaynak: <https://www.kaaretorgnypettersen.com> Erişim Tarihi: (11.10.2023).

Filozof Gadamer bir patıkada yürürken, Kaynak: https://m.media-amazon.com/images/I/71UtFkI6vQL._AC_UF1000,1000_QL80_.jpg Erişim Tarihi: (11.10.2023).

Ortaokul ve Liselerde Görev Yapan Kadın Okul Müdürlerinin Karşılaştıkları Sorunlar: Diyarbakır Örneği

Mehmet Selman KAYAN¹ Selahattin BALKAN² Sakine BALKAN³ Mehmet ATEŞ⁴

Öz

Eğitim sektörü içinde kadınların istihdamı diğer sektörlere göre daha yüksek durumdadır. Fakat bu tablo yöneticilik söz konusu olduğu zaman aynı oranda görülmemektedir. Bu çalışmada kadın okul müdürlerinin oransal olarak düşük kalmasına yol açan etkenlerin neler olduğu ortaya konulup Diyarbakır ilinde görev yapan kadın okul müdürlerinin karşılaştıkları sorunların incelenmesi ve çözüm önerileri sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla Diyarbakır ilinin ortaokul ve liselerinde görev alan 11 kadın okul müdürü ile görüşme gerçekleştirilmiştir. 5 adet soru sorulmuş ve elde edilen veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Bulgular tablolar şeklinde sunulmuştur. Yapılan araştırmada kadınların yönetsel anlamda kişisel ve resmi olmak üzere iki temel sorunla karşılaştıkları görülmüştür. Kadın müdürlerin üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle yaşadıkları başlıca sorunlar: Erkek yöneticilerle duyuşsal ve bilişsel yapı farklılıkları, fikir ayrılıkları, cinsiyetçi davranış, kadın müdürlere ön yargılı davranışlar olarak belirlenmiştir. Katılımcıların yarısından fazlasının cinsiyetinden dolayı bir sorun yaşamadığı görülse de az da olsa ikincil konuma indirildiğini ve ön yargılı davranıldığını düşünenler de bulunmaktadır. Bunlar dışında veliler ve öğrencilerle tutum, davranış ve bakış açısı ile zamanın getirdiği gelişmeler konularında sorunlar yaşandığı görülmüştür. Diğer öğretmenler ve personeller ile özverili çalışma, temizlik ve düzen konularında sorunlar tespit edilmiştir. Son olarak akademik anlamda; öğrencilerin kişisel olarak sorunları, ailelerin ve okulun yetersizlikleri ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın müdürler, Cinsiyet Ayrımcılığı, Yönetici Sorunları,

Problems Faced by Female School Administrators (Principals) Working in Secondary and High Schools: The Case of Diyarbakır

Abstract

The employment of women in the education sector is higher than in other sectors. However, this picture is not seen at the same rate when it comes to administration. In this study, it is aimed to reveal the factors that cause the proportion of female school administrators to remain low, to examine the problems faced by female administrators working in Diyarbakır province and to offer solutions. For this purpose, interviews were conducted with 11 female school administrators (principals) working in secondary and high schools in Diyarbakır province. 5 questions were asked and the data obtained were analyzed by content analysis method. The findings are presented in tables. It was observed that women faced two main administrative problems: personal and official. The main problems that women managers face with senior managers and other managers: Affective and cognitive structure differences with male managers, differences of opinion, sexist behavior, prejudiced behavior towards female managers. Although it is seen that over half of the participants do not have any problems due to their gender, there are some who think that they are reduced to a secondary position and are treated with prejudice. Apart from these, there were problems with parents and students in terms of attitudes, behaviors and perspectives, as well as the developments of the times. Problems were identified with other teachers and staff in terms of self-sacrifice, cleanliness and order. Finally, in academic terms, personal problems of the students, inadequacies of the families and the school come to the fore.

Keywords: Women Managers, Gender Discrimination, Manager Problems,

¹ Milli Eğitim Bakanlığı, selmankayan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6295-5836.

² Milli Eğitim Bakanlığı, selahattinbalkan21@gmail.com, ORCID: 0009-0007-4732-1871.

³ Milli Eğitim Bakanlığı, sakinebalkan21@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3813-2132.

⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, mehmetats21@gmail.com, ORCID: 0009-0001-7840-0640.

***Atıf/ Citation:** Kayan, M.S. & Balkan, S. & Balkan, S. & Ateş, M. (2023). Ortaokul ve liselerde görev yapan kadın okul müdürlerinin karşılaştıkları sorunlar: Diyarbakır örneği. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7). 56-73.

1. Giriş

Eğitim bir milletin varlığını ve gelişimini belirten, kültürünün devamlılığını sağlayan en önemli yapı taşlarından biridir. Eğitim sisteminin uygulandığı kurumlar ise okullardır. Okullar aynı zamanda birer meslek örgütüdür. Her meslek örgütünde olduğu gibi okullarda da fırsat ve imkân eşitliğinin olması bir gereklilik olarak karşımıza çıkabilmektedir. Fakat eğitimin paydaşları ve bileşenleri düşünüldüğünde; eğitimde fırsat ve imkân eşitliği daha da önemli bir hal almaktadır. Bu önem eğitimin her kademesinde görülmekle birlikte yönetim alanında daha büyük oranda hissedilmektedir. Yönetimin amacı insan, zaman, para, malzeme, yer gibi unsurları daha az kullanarak en çok verimi elde etmek ve örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için örgütü etkili işleyişe kavuşturmaktır. Görevi ise örgütü amaçlara uygun yönetmektir. Örgüt içinde yönetime duyulan ihtiyacın nedeni örgütün amaçlarını planlanan düzeyde gerçekleştirmektir (Çiçek, 2008, s.43). Yönetimin alt boyutu olarak eğitim yönetimi alanı incelendiğinde ise eğitim kuruluşlarının işleyişi ile ilgili bir çalışma ve uygulama alanı olduğu ve odak noktasına eğitimin amaçlarını aldığı görülmektedir (Bush, 2006). Hem tarihsel süreçteki gelişimi ve felsefesi hem de eğitim sisteminin gün geçtikçe karmaşıklaşan yapısı ve çağın ihtiyaçlarına yetişme ve onları karşılama çabası eğitim yönetiminin değerini ve bilimselliğini artırmıştır. Bu bağlamda eğitim yönetimi, öğrencilerin hedeflenen amaçlar doğrultusunda eğitim alması için uyumlu bir sistematik yapının oluşturulmasını, bu yapının dinamik bir şekilde çalışmasını ve devletlerin uzun sürede sosyal, ekonomik refahının sağlama da kritik rollere sahiptir. Bu noktada yüzyıllarca birçok alanda özellikle iş yaşamı ve yöneticilik alanında arka planda kalan kadın, değişen dünya düzeniyle beraber iş yaşamında daha çok boy göstermeye başlamıştır. Dünyada ve Türkiye'de ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlerin yaşanmasıyla birlikte kadın, çalışma hayatında daha fazla yer almıştır. Ancak, çalışan kadın sayısının artışıyla beraber yönetimdeki kadın sayısında aynı oranda artış görülmemiştir (Uçan, 2012, s.1).

Eğitim cinsiyet farklılığı gözetmeksizin her bireyin temel hakkı olarak kabul görmüş durumdadır. Bu anlamda dünya nüfusunun yaklaşık olarak %50'sini oluşturan kadınların eğitimi ve toplumsal hayata katılımı büyük önem arz etmektedir (Karoğlu, 2020, s. 1-2). Toplumsal hayata ve eğitime, eşit bir şekilde katılımın olduğu yerlerde çalışma hayatı daha düzenli, uyumlu ve her bireyin aktif çabası ile verimli bir hale gelecektir. Fakat dünya genelinde toplumların ataerkil yapısı, sosyo demografik koşullar, coğrafi faktörler, ekonomik faktörler gibi pek çok etmen sebebiyle fırsat ve imkân eşitsizliği ortaya çıkmaktadır. Özellikle son zamanlarda ülkemizde yapılan araştırmalarda kızların okullaşma oranında artış olduğu, okulların nitelikleri açısından iyileşmelerin olduğu görülse de kadınların okullardaki konumu ve yönetici kademesinde bulunması konularında soru işaretleri bulunabilmektedir. Bu bağlamda, eğitimde fırsat ve imkân eşitliğinin günümüzde her ne kadar sağlıklı ve eksiksiz yürütüldüğü düşünülse de özellikle cinsiyete dayalı yönetsel sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu çalışmada Diyarbakır ilinde görev yapan kadın müdürlerin karşılaştıkları sorunlar çeşitli yönleriyle incelenecek olup araştırma çıktıları bağlamında çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

2. Araştırma Problemi

Cinsiyetçilik, toplumsal cinsiyete dayalı bir ayrımcılığın ifadesi olarak kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyetine bağlı olarak geliştirilen kalıp yargıları içermektedir. Bu terim özünde ise kadın cinsine yönelik ayrımcılığı işaret etmektedir. Kadınlara yönelik gelişen cinsiyetçilik söylemi ile kadının yönetici kademesinde bulunması daha da zorlaşmakla beraber eğitimde de bir süre böyle devam etmiştir. Aynı anlayışla kadının “işçi” pozisyonundan “yönetici” pozisyonuna yükselmesi de kolay olmamıştır. Dünya genelinde kadınlar, yönetici kademesine yükselme sürecinde yaşadığı problemleri her geçen gün fırsat ve imkan eşitliği dahilinde aşmak için daha az çaba harcamak zorundadır, denebilmektedir. Kadınların iş hayatında ve yöneticilik özelinde yaşamış oldukları zorluklar bir problem durumunu ortaya koymaktadır. Bu durumun incelenmesi ve bu probleme yönelik bulguların ortaya konması için bu

çalışmada “Diyarbakır ilinde görev yapan kadın müdürlerin karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” problem sorusuna yanıt aranacaktır. Ve bu problem çeşitli yönleriyle incelenecek olup araştırma çıktıları bağlamında çözüm önerileri sunulmaya çalışılacaktır.

2.1 Araştırma Soruları

Bu araştırmada kadın müdürlerin karşılaştığı sorunları **belirlemek** sorunlardaki benzerlik ve farklılıkları saptayarak mevcut sorunların yönetim ve karar verme üzerindeki etkileme gücü açıklanmaya çalışılmış ve aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

1. Yönetimsel anlamda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
2. Kadın okul yöneticisi olmanızdan dolayı üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle hangi alanda sorunlar yaşıyorsunuz?
3. Kadın okul yöneticisi olarak öğrenci ve velilerle karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
4. Okul yönetiminde öğretmen (kadın ve erkek öğretmenlerle) ve diğer personellerle ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?
5. Okul yönetiminde öğrenci başarısı (akademik) anlamında kadın olmanızdan dolayı karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

3. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Diyarbakır ilinde görev yapan kadın okul müdürlerinin karşılaştıkları sorunlar çeşitli yönleriyle incelenerek kadın müdürlerin yaşadıkları sorunların diğer erkek yöneticilerden farklı taraflarının neler olduğu ve bunların nedenleri ve çözümlerine dönük yaklaşımların geliştirilmesi amaçlanmıştır.

4. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma eğitim yönetimi alanında etkin olarak var olan kadın müdürlerin karşılaştıkları sorunları ortaya koyması ve güncel bir soruna temas etmesi bağlamında önemli görülmektedir.

5. Kuramsal Çerçeve

“Ortaokul ve liselerde görev yapan kadın okul yöneticilerinin (müdürlerinin) karşılaştıkları sorunlar: Diyarbakır örneği” adlı bu çalışma yapılırken, daha önceden yapılmış benzer çalışmalar da incelenerek, kadın müdürlerin genel olarak karşılaştığı sorunların tespiti ve kadın müdürlerin karşılaştığı sorunlar ile ilgili mevcut durumu ortaya koymak, sorunlardaki benzerlik ve/veya farklılıkları saptayarak mevcut sorunların yönetim ve karar verme üzerindeki etkileme gücünü açıklamak amaçlanmaktadır. Bu sebeple literatür taraması yapılmıştır. Elde edilen veriler aşağıdaki gibidir.

Usluer’in (2000) “Kadın Öğretmenlerin Yönetici Konularına Yükseltilmeme Nedenleri Konusundaki Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin Değerlendirilmesi” adlı araştırmasında kadın öğretmenlerle görüşmeler yaparak yönetici kademesine yükselmelerine engel olan nedenleri belirlemeye çalışmıştır. Yöneticilerden kadın öğretmenlere karşı tutumlarını öğrenerek kadın müdürlerin sayısının azlığının sebeplerini sorgulamıştır. Toplumsal, bireysel sorunlar başta olmak üzere çeşitli sonuçlara ulaşmıştır. Bayrak ve Mohan (2001) tarafından bankacılık sektöründe çalışan kadın yöneticilere dair bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, erkek yöneticilerin, kadın yöneticilerin çalışma yaşamına katılımlarını, yönetim uygulamalarını ve liderlik stillerini nasıl değerlendirdiklerini ortaya koymak ve sonuçları kamuoyuyla paylaşmaktır. Çalışmanın sonunda erkek yöneticilerin kadınların her türlü değişime açık olduklarını ve farklı işleri başarılı bir şekilde yapabileceklerini belirttikleri görülmektedir. Ayrıca kadınların ev işleri, aile konularında da zorlandıkları ayrı bir boyuttur.

Eğitim sistemi içerisinde kadın müdürlerin algılarına ilişkin de yapılmış çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalardan biri, Baştuğ ve Çelik tarafından 2011 yılında “İlköğretimde Öğretmen, Müdür ve Müfettişlerin Kadın Yöneticilere Yönelik Tutumları” isimli çalışmadır. Bu çalışmada, Türkiye’de eğitim sistemindeki kadın yönetici sayısının az olduğu olgusu pekiştirilmiş ve bunun nedenleri cinsiyetçilik ideolojisi, toplumsal direnç ve kadın yöneticilere yönelik davranışlar olarak belirtilmiştir.

Ergenekon (2019), “Bağımsız Anaokullarında Yöneticilerin İletişim Becerilerinin Örgüt İklimine Etkisi” adlı çalışmasını Diyarbakır merkezde bulunan bağımsız anaokullarında çalışan okul öncesi yöneticileri ile yürütmüştür. Çalışmada sonuç olarak; okul öncesi öğretmenleri, kadın müdürlerin iletişim becerilerinin gelişmiş olduğunu ve açıklayıcı tutumlarının bulunduğunu belirtmiştir.

Yetim ve Toprakçı (2020), “Göreve Yeni Başlayan Okul Yöneticilerinin Karşılaştıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmalarında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda göreve yeni başlayan okul yöneticilerinin görevlerini yaparken karşılaştıkları sorunlar, nedenleri, çözüm önerileri konusundaki görüş ve önerilerini belirlemeye çalışmışlardır. Katılımcılar okula ilk geldiklerinde herhangi bir eğitim almadıkları için zorlandıklarını ifade etmişlerdir.

Tok ve Yalçın (2017), “Okul Yöneticileri Gözünden Kadın Okul Yöneticileri” adlı makalelerinde, Pamukkale’de görev yapan 101 okul yöneticisinden kadın yöneticiler hakkında görüşleri alınmıştır. Betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak; kadın yöneticilerin yöneticilik konusunda duygusal davranmadığını fakat belli gereksinimlere ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Karoğlu (2020), “Okullarda Kadın Yöneticilerin Yönetim Sürecinde Karşılaştığı Sorunlar” adlı yüksek lisans tezinde Denizli ili Pamukkale ilçesinde görev yapan 17 kadın okul yöneticisi ile görüşmeler yapmıştır. Kadın yöneticilerin okullarda ne gibi sorunlarla karşılaştıklarını, sebeplerini ve olası önerileri paylaşmıştır. Kendileri ile, karşı cins ile, velilerle ve öğrencilerle yaşadıkları sorunları farklı kategorize ederek belirtmiştir. Sonuçta çeşitli sebeplere ulaşmıştır. İletişim eksiklikleri, cinsiyetçi tutum, empati kuramama, kişisel duygu ve düşünce gibi farklı sebepleri belirtmiştir. Fakat genel olarak kadın müdürlerin konularından memnuniyetlerini de dile getirmiştir.

Berkman (2005) çalışmasında kadın yöneticilerle çalışma tercihi pozitif, geleneksel cinsiyet kalıp yargıları negatif ilişki tespit edilmiştir.

Balıkçı ve Tofur (2018), “Okul Yöneticileri ve Öğretmenlere Göre Okul İklimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Ortaokul Örneği” adlı çalışmalarında, ortaokullarda yönetici ve öğretmenlere göre okul iklimin etkileyen faktörleri ortaya çıkarmayı amaçlamışlardır. Her okuldan 3 öğretmen ve 3 yönetici ile görüşüp yönetici davranışları, öğretmen davranışları ve her iki grubun sorunlarını ele almışlardır. Sonuç olarak; yöneticilerin adil davranması ve anlayışlı olmaya dair vurgulama yapıldığı görülmüştür.

Filiz Tat (2015), “Kadın Yöneticilerle Çalışan Öğretmenlerin ve Yöneticilerin, Kadın Yöneticilerin Yeterliliğine İlişkin Görüşleri” adlı yüksek lisans tezinde kadın yöneticilerin teknik, insani ve kavramsal yeterliliklerine ilişkin saptamalarda bulunmayı amaçlamıştır. Elâzığ ili sınırlarında gerçekleştirdiği araştırmasında yeterlilik ölçeğini kullanmıştır. Yöneticilik ve yönetim kavramları ile liderlik arasındaki ilişkiyi belirlemiştir. Daha sonra kadınların çalışma hayatı, yöneticilik kademesine erişmesine engel faktörleri değerlendirmiştir.

5.1. Kadının Çalışma Hayatındaki Konumu

Geleneksel bakış açısıyla kadının geçmişten günümüze toplum hayatında yeri ailesi ve evi olarak düşünülmüştür. Sonraki süreç içinde ekonomik anlamda ihtiyaçlar çeşitlenip farklılaştığında kadınların da kazanç elde etmesi söz konusu olmuştur. Kadınların iş hayatında daha çok ev işleri alanında çalıştığı görülmekle birlikte zamanla diğer alanlarda da istihdam olanaklarına kavuşmuşlardır (Karabıyık, 2012, s.323).

White'e (1994) göre, kadınların enformel çalışması onların anne, eş ve topluluk üyesi olarak kabul edilmelerinin bir parçasıdır ve kadının çalışan kimliği geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri etrafında şekillendiğinden, hiçbir zaman annelik ve eşlik kimliklerinin de önüne geçmez. Elbette kadınların 'iş' olarak gördükleri ile kendi aktiviteleri arasında yaptıkları ayrımı güçlendiren bir diğer neden ise, özellikle düşük gelirlili ailelerde yaşayan kadınların daha genç yaşta evlenmeye eğilimli, daha fazla çocuk sahibi ve daha az eğitilmiş olmalarıdır. Buna rağmen çeşitli işlerde istihdam oranları son yıllarda artış eğilimindedir.

İlk zamanlarda tarımla gelişen kırsalda kadın işçilerin çalışması gün geçtikçe azalmaya başlamıştır. Sonraki süreçte ise eğitim seviyesinin artışıyla orantılı şekilde kadın istihdamında artışın olduğu gözlenmiştir (Işığışık, 2005, s.114). Eğitim seviyesinin yükselmesi ile kadınların çalışabilecekleri alanlar genişlemiştir. Bu sebeple istihdam oranları da artmıştır. Kadınların çalışma hayatında kendilerine yer edinmesi pek çok toplumda olumlu karşılanmış ve bu durum kadınların sosyal hayattaki konumlarını da etkilemiştir. Kadınların iş hayatındaki yeri sağlamaştıkça kademe yükseltmeleri de kaçınılmaz olmuştur. Kadınlar kendilerine yöneticilik pozisyonunda da iş bulmaya başlamıştır.

5.2. Kadın ve Yöneticilik

Kadın değişen yaşam koşulları ve zamanın gereklilikleri ile iş hayatında kendine önemli bir yer edinmeye başlamıştır. Kadının iş hayatına kolay adapte olması ve işini doğru yapması ilerlemesine olanak sağlamıştır. Fakat buna rağmen çalışma ortamında cinsiyetçilik ve sosyo demografik olgular devreye girmektedir. Erkek egemen toplumlarda kadınlar iş hayatında yükselme konusunda pek çok sorunla karşılaşmıştır. Cinsiyeti dışında, yaşı, sosyal statüsü, çocukları, ev işleri, aile yapısı vb. daha birçok sebep sorun yaratmıştır. Uzun bir süre günümüzde halen devam ediyor diyebileceğimiz bu süreçte kadınlar yönetici olurken ve olduktan sonra bu sorunlarla karşılaşmaktadır.

Hane halkı işgücü araştırması sonuçlarına göre 2021 yılında ülkemizde 15 ve daha yukarı yaştaki istihdam edilenlerin oranının %45,2 olduğu Bu oranın kadınlarda %28,0, erkeklerde ise %62,8 olduğu görülmüştür. (TÜİK, 2021). Kadınların istihdamının erkeklerin yarısından az olduğu görülmektedir. Kadının yöneticilik pozisyonunda bulunma oranının da aynı oranda düşük olduğu söylenebilmektedir. Böylesi bir durumda kadının iş hayatına başlaması ve yöneticilik kademesine erişmesi çok uzun yıllar alabilmektedir. Kadının ataerkil toplumlardaki rolleri düşünüldüğünde de kadın yönetici olmak ülkemizde biraz daha zorlaşmaktadır. Fakat dünya genelinde de atmosfer hiç de iç açıcı görünmemektedir. Gelişmiş toplumlarda ya da nüfus bakımından yoğun olmayan ülkelerde değişiklikler de gözlemlenebilmektedir.

5.3. Kadınların Yönetici Pozisyonunda Karşılaştığı Sorunlar

Kadın okul yöneticilerinin yönetim süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar temelde bireysel, toplumsal ve çevresel kaynaklıdır. Öncelikle içinde bulunduğumuz ataerkil yapının kadına biçtiği rol ve uzantıları bir sorun olmaktadır. Cinsiyetçilik anlayışı toplumlarda kadınları ikincil konuma itmekte ve kadınların yöneticilik kademesinde sorun yaratmaktadır. Kanunlarda cinsiyete dayalı herhangi bir ayrımcılık bulunmamasına rağmen, pratikte kadınlar yönetici kademelerini tercih etmezken bazı mesleklerde çalışmayı tercih etmektedirler (Şahin, 2007, s.2). Örneğin, annelik duygusuna yakın olmasından dolayı öğretmenlik, bakıcılık gibi meslekler kadınlarla anılmaktadır. Kadınlar daha duygusal ve çocuklarla ilişkilendirilebilen mesleklere toplumda daha uygun görülmüştür. "Kadın her işi yapamaz!" sözü sıkça duyduğumuz sözlerden biridir. Buna bağlı olarak yalnızlık, destek göremem korkusu, hırs, mobbing, çocuk mu kariyer mi gibi baskılar da kadınların yönetici olmalarını olumsuz etkilemektedir.

Usluer'in (2000) "Kadın Öğretmenlerin Yönetici Konumlara Yükseltilmeme Nedenleri Konusundaki Öğretmen ve Yönetici Görüşlerinin Değerlendirilmesi" adlı araştırmasında kadın öğretmenlerle yapılan görüşmelere göre; kadın öğretmenlerin yönetim basamaklarında yer almama nedenleri (Çiçek, 2008, s.70) :

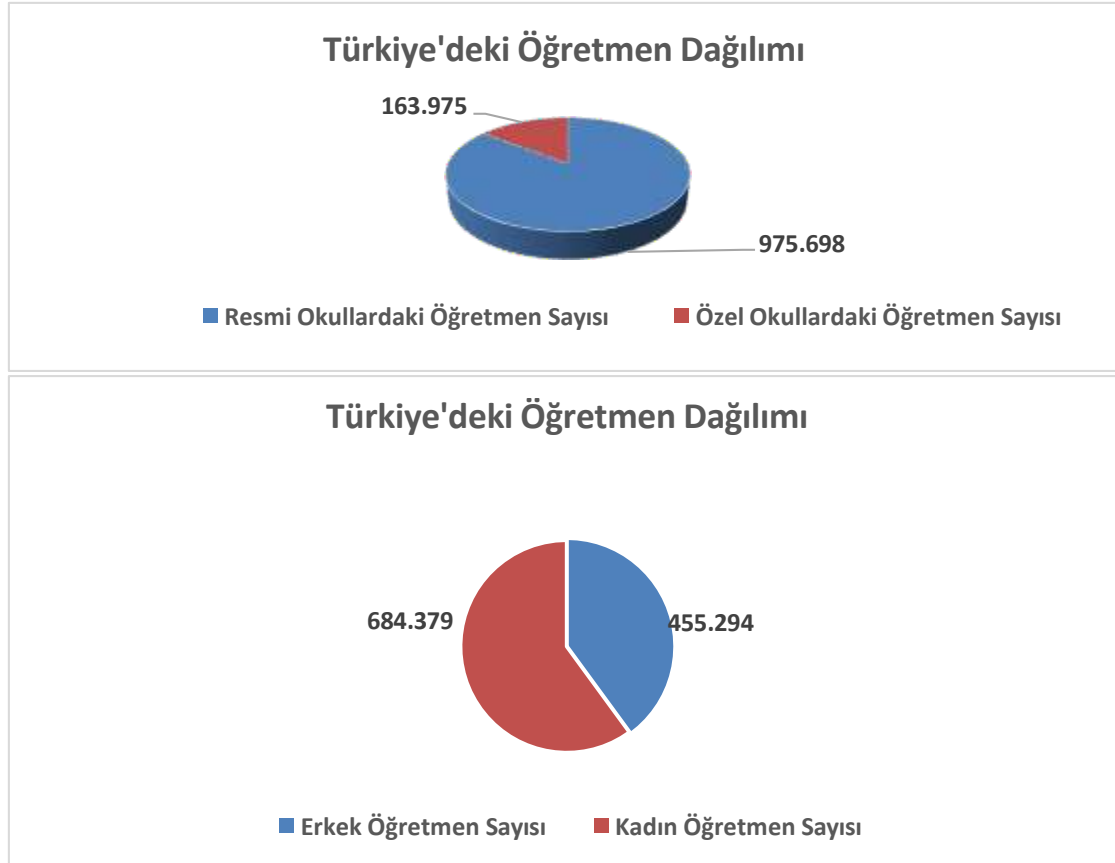
1. Ataerkil yaşama biçiminin baskıları
2. Çocuk bakımından annenin sorumlu olması ve babanın destek olmaması
3. Ev işlerinin ve ev ile ilgili tüm yükün kadınların üstüne kalması
4. Kadınların eşlerin kadınların daha fazla maaş almasını, kademe yükseltmesini istememesi olarak belirtilmiştir.

5.4. Kadın ve Okul Yöneticiliği

Kadınlar toplumdaki rolleri gereği toplumda öğretmenlik mesleğine uygun biçilmiş birer kaftan olarak görülmektedir. Fakat okul yöneticiliği konusunda istenilen düzeyde bir oran yakalanamamaktadır. Bunun yukarıda belirtildiği gibi çok farklı sebepleri bulunmaktadır.

MEB istatistik verilerine göre 2021-2022 eğitim öğretim yılında örgün eğitim kapsamındaki okullarda görev yapan öğretmen sayısı aşağıda verilmiş olup 2023 verileri henüz işlenmemiş olmasından dolayı geçen eğitim öğretim yılının verileri kullanılmıştır.

1 milyon 139 bin 673'ü bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin 975 bin 698'i resmî okullarda, 163 bin 975'i özel okullarda görev yapmaktadır. Ayrıca öğretmenlerin 455 bin 294'ü erkek, 684 bin 379'u kadınlardan oluşmuştur.

Şekil 1 : Türkiyedeki Öğretmenlerin Okul Türü ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Yapılan farklı bir araştırmada, MEB Taşra ve Diyarbakır Teşkilatında görev yapan eğitim yöneticilerinin sayı ve oranları aşağıda verilmiştir:

Tablo 1. Eğitim Yöneticiliğindeki Cinsiyet Dağılımı

Görev Alanı	Erkek	Kadın	Toplam	Kadın Oranı
Türkiye İ Milli Eğitim Müdürleri	77	4	81	% 4,93
Diyarbakır'daki Okul Müdürleri	850	60	910	% 6,59
Diyarbakır'daki Müdür Baş Yardımcıları	61	5	66	% 7,57
Diyarbakır'daki Müdür Yardımcıları	1541	363	1904	% 19,06

Yukarıda verilen sayı ve oranlardan çıkarılabileceği gibi birçok çalışmada da benzer şekilde eğitim öğretim sektöründe görev yapan kadın sayısının fazla olmasına karşın kadın eğitim yöneticilerinin sayı ve oranının az olması dikkat çekicidir. Kadınların özellikle yöneticilik alanında sayı ve oranının az olması hem kendi tercihleri hem de toplumun değer ve normlarının bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında, son yıllarda kadınların çalışma şartlarının iyileştirilmesi, bakıcı vb. ekonomik destekler, yıllık izin haklarının geliştirilmesi gibi sebeplerden dolayı kadının çalışma hayatındaki zorluklar bir nebze de olsa aşılmaya başlanmıştır.

Öğretmenlik ve analık görevini büyük bir başarıyla yerine getiren kadınların, yöneticilik mesleğinde de görev almaları gerekir, bu bir zorunluluktur, çünkü kız öğrencilerin ve kadın öğretmenlerin “kadın rol modellerine” ihtiyaçları vardır. Her okulda mutlaka en az bir kadın müdür yardımcısının bulunması kız öğrencilere rehber, rol modeli ve sorunlarını rahatlıkla anlatabileceği biri olması açısından son derece gereklidir (Çelikten, 2002, s.20). Bu sebeple kadınlar okul yöneticiliği konusunda vazgeçilemez unsurlardandır. Onların bu liderlik ve yöneticiliğinin yanında öğrencilerle arasındaki bağ ve empati yeteneği yadsınamayacak bir gerçektir.

6. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, veri toplama aracı ve verilerin analizine ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

6.1. Araştırma Modeli

Ortaokul ve liselerde kadın müdürlerin karşılaştıkları sorunları Diyarbakır örneğinde belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel model tercih edilmiştir. Nitel çalışmada araştırmacı görüştüğü veya gözlemiş olduğu kişilerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilir. Bu analiz türünde amaç ulaşılan bulguların okuyuculara özet halinde ve yorumlanarak sunulmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Ayrıca bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim deseni yöntem olarak belirlenmiştir. Olgu bilim çalışmalarında, birkaç kişinin bir olgu veya kavramla ilişkili tecrübelerinin ortak anlamını tanımlama söz konusudur. Bu tür çalışmaların amacı, bir olguyla ilişkili kişisel tecrübelerin ortaya çıkartılmasıdır (Creswell, 2007). Bu çalışmada da kadın yöneticilerin deneyimlerinden sonuç çıkarmak ön planda olduğu için bu desen tercih edilmiştir. Kadın yöneticilerin deneyimlerinden karşılaştıkları sorunlar belirlenip olası çözüm önerileri getirilecektir.

6.2. Çalışma Grubu

Bu çalışmada araştırma grubu, Diyarbakır ilinde 2022-2023 eğitim öğretim yılında MEB'e bağlı ortaokul ve liselerde görev alan 11 kadın müdürden oluşmaktadır. Bu grup, amaçlı örneklem türlerinden olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemine uygun olup ve kadın okul yöneticilerinden seçilmiştir. Maksimum eşitlilik örnekleme yönteminin seçilmesinin sebebi çeşitliliği artırmak ve tarafsızlıktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s.108). Bu çalışmanın araştırma grubunu oluşturan katılımcılara ilişkin bilgiler tablo 1'de gösterilmektedir. Katılımcılar yönetici kelimesinin ilk harfi olan “Y” ile sembolize edilmiştir.

Tablo 2. Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Katılımcı	Yaş	Eğitim Düzeyi	Mesleki Kıdem	Yöneticilik Kıdemi	Kurum Türü	Branş	Medeni Hal
Y1	45	Yüksek lisans	23	8	Lise	Beden eğitimi	Evli
Y2	52	Lisans	31	24	Anadolu lisesi	Moda tasarımı	Evli
Y3	38	Lisans	16	9	Ortaokul	Türkçe	Bekar
Y4	42	Yüksek lisans	25	17	İmam Hatip Ortaokul	Sosyal bilgiler	Evli
Y5	42	Yüksek lisans	18	10	Ortaokul	Türkçe	Bekar
Y6	55	Lisans	31	9	Mesleki Teknik Anadolu Lisesi	Fizik	Evli
Y7	38	Yüksek lisans	15	10	İmam Hatip Lisesi	T. Dili ve Edebiyat	Bekar
Y8	41	Lisans	18	14	Mesleki Teknik Anadolu Lisesi	Beden Eğitimi	Evli
Y9	54	Lisans	32	30	İmam Hatip Lisesi	Kimya	Bekar
Y10	39	Yüksek lisans	12	7	Ortaokul	Felsefe	Evli
Y11	55	Lisans	27	21	Meslek Lisesi	Fizik	Bekar

Tablo 2’de kadın müdürlerin yaşlarının 38- 55 aralığında olduğu, yarısına yakınının yüksek lisans yaptığı (5 kişi), mesleki kıdemlerinin 12- 32 yılları arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca yöneticilikteki kıdemlerinin en az 8 yıl en çok 30 yıl olduğu ve 6 yöneticinin evli, 5 yöneticinin bekar olduğu anlaşılmaktadır. Branşları ise değişiklik göstermektedir.

6.3. Veri Toplama Aracı

Yapılan araştırmanın içeriğini oluşturacak veriler, nitel araştırma araçlarından olan görüşme tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Görüşme soruları hazırlanırken detaylı literatür taraması gerçekleştirilmiş ve 2 farklı uzman danışmandan konuyla alakalı görüşleri alınmıştır.

Bu çalışmada, veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme formu; 2 bölümden oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formudur. Görüşme formunun ilk bölümünü katılımcıya ait kişisel bilgiler oluşturmaktadır. Bu bölümde katılımcılara yaş, eğitim düzeyi, mesleki kıdem, yöneticilikte ki kıdem, çalıştıkları kurumun türü, branşları ve medeni hallerini belirlemeyi amaçlayan sorular sorulmaktadır. Görüşme formunun ikinci bölümünü ise “Görüşme Soruları” oluşturmaktadır. Bu bölümde katılımcılara 5 adet soru sorulmuştur.

Tablo 3. Yapılandırılmış Görüşme Formu Soruları

Yaşınız:	Yöneticilik Kıdeminiz:	Medeni Haliniz:
Eğitim Düzeyiniz:	Branşınız:	Çalıştığınız kurumun türü:
Mesleki Kıdeminiz:		
Görüşme Soruları		
1- Okul yönetiminde yönetsel anlamda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?		
2- Kadın okul yöneticisi olmanızdan dolayı Üst Yöneticiler ve diğer yöneticilerle hangi sorunları yaşadığınızı düşünüyorsunuz?		
3- Okul yönetiminde öğrenci ve velilerle karşılaştığınız sorunlar nelerdir?		
4- Okul yönetiminde öğretmen (kadın ve Erkek Öğretmenlerle) ve diğer personellerle karşılaştığınız sorunlar nelerdir?		
5- Okul yönetiminde öğrenci başarısı (Akademik) anlamda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?		

6.4. Verilerin Toplanması

Hazırlanan görüşme formları, 2022-2023 eğitim öğretim döneminde, Diyarbakır ilinin 4 merkez ilçesinde MEB'e bağlı ortaokul ve liselerde görev yapan 11 (4 Merkez İlçede ortaokul ve liselerde görev yapan toplam kadın Okul Müdürü sayısı 11 kişidir.) okul müdürüne uygulanmıştır. Okul müdürleri ile görüşme yapıp araştırmanın amacı kendilerine anlatılmış ve izinleri alındıktan sonra görüşme formunda ki sorular kendilerine sorulmuştur. Görüşmeler sıcak ve samimi bir ortamda 1 Mayıs- 20 Mayıs 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar gönüllülük esaslı seçilmiştir.

6.5. Verilerin Analizi

Yapılandırılmış görüşme formu ile edinilen verilerin analizinde, içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, herhangi bir yazılı metnin ya da belgenin (gözlem, görüşme vb.) içeriğinin araştırılması ve sayısal ya da istatistiksel olarak ortaya konulmasıdır (Ekiz, 2009).

Görüşme formunda katılımcılardan ad- soyad talep edilmediğinden, her bir yöneticiye “Yönetici” kelimesinin baş harfine bir sayı eklenerek (Y1, Y2, Y3, Y4...) kodlama yapıldıktan sonra analizler yapılmıştır. Bulguların yorumlanması aşamasında ise katılımcı görüşlerinden örnekler verilerek yorumlamalar yapılmıştır.

7. Bulgular ve Yorum

Bu bölümde kadın müdürlere yöneltilen görüşme formundan elde edilen verilerin analizine ilişkin bulgulara ve yorumlara yer verilmiştir. Bunlardan ilki “Kadın müdürlerin Okul Yönetiminde Karşılaştığı Sorunlar” başlığı altında nitelendirilmiştir.

7.1. Kadın müdürlerin Okul Yönetiminde Karşılaştığı Sorunlar

Araştırmanın bu bölümünde kadın müdürlerin okul yönetiminde karşılaştığı sorunları belirlemek amacıyla kadın müdürlere “Okul yönetiminde yönetsel anlamda karşılaştığımız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen veriler tablo 4.1’de sunulmuştur.

Tablo 4. Kadın Müdürlerin Okul Yönetiminde Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar
Kişisel boyut	Kadınların yönetsel anlamda titiz davranması ve erkek yöneticilerin bundan rahatsız olması (Y4), Tecrübe ve düşünce farklılıkları ve inisiyatif durumları (Y1, Y8, Y9), İletişim kopukluğu (Y7, Y11), Üst yöneticilerin alanlarına hâkim olmamaları (Y7), Üst yöneticilerin yalnız bırakılması (Y8), Kariyerde kadınların yükselmesine karşı gelişen durumlar (Y11), Kadın müdür sayısının az olması (Y5).
Resmiyet Boyutu	Yönetmeliklerde uygulama farklılığı (Y2, Y8), Bürokrasi ve siyaset etkisi (Y1), Yönetici belirleme sınavı (Y1), Resmî duyuruların geç bildirilmesi (Y10), Personel eksikliği (Y10), Yazışmaların yoğunluğu (Y10, Y8), Maddi kaynakların yetersizliği (Y10), Okul alt yapı yetersizliği (Y10, Y5).
Toplam	21

Tablo 4 ‘e göre kadın müdürlerin okul yönetiminde yönetsel anlamda karşılaştıkları sorunlar kişisel ve resmi olmak üzere farklı boyutlarda ele alınmıştır. Katılımcı yöneticiler kendi okullarını baz alarak cevaplar vermişlerdir. Tablodan anlaşılacağı gibi 21 farklı görüş belirtilmiştir. Y3 ve Y6 kodlu katılımcılar hiçbir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Kadın müdürler okul yönetiminde karşılaştığı kişisel sorunlar; kadınların yönetsel anlamda titiz davranması ve erkek yöneticilerin bundan rahatsız olması, tecrübe ve düşünce farklılıkları ve inisiyatif durumları, iletişim kopukluğu, üst yöneticilerin alanlarına hâkim olmamaları, üst yöneticilerin yalnız bırakılması, kariyerde kadınların yükselmesine karşı gelişen durumlar, kadın müdür sayısının az olması olarak belirtilmiştir. Kadın müdürler okul yönetiminde karşılaştığı resmi sorunlar; yönetmeliklerde uygulama farklılığı, bürokrasi ve siyaset etkisi,

yönetici belirleme sınavı, resmî duyuruların geç bildirilmesi, personel eksikliği, yazışmaların yoğunluğu, maddi kaynakların yetersizliği, okul alt yapı yetersizliği olarak belirtilmiştir.

Kadın müdürlerin okul yönetiminde yönetsel anlamda karşılaştıkları bazı sorunlar doğrudan alıntılama yapılarak aşağıda örneklendirilmiştir:

“Şu ana kadar ciddi sorunlar ile karşılaşmadım ama mesleğe yeni başlamış bir öğretmen veya yeni idareci olmuş kişiler ile tecrübe farkındalığı noktasında düşünce farklılıkları olabiliyor ama bunlarda genelde çözüme kavuşturuluyor.” (Y9)

“Herhangi bir sorun yaşamıyorum.” (Y3)

“Öğretmenlerin çağa ayak uyduracak düzeyde kendilerini geliştirememeleri neticesinde yaşanan iletişim kopukluğu. (Geçim sıkıntısı yaşayacaklarını düşünerek emekli olmamaları) Üst yöneticilerin alanlarına hâkim olmamaları yönetsel anlamda sıkıntı yaşamamıza sebep olmaktadır.” (Y7)

“Hiyerarşik sistemin beraberinde getirdiği ünvanlar neticesinde verilecek kararlarda insiyatif kullanmanın daha zor olması, olumsuz durumlarda sorumluluk alma konusunda üst yöneticilerin çekimser davranması, hatta yalnız bırakılması. Bazı yönetmeliklerin net olmaması, yoruma açık olması nedeniyle farklı uygulamaların ortaya çıkması. Öngörülemeyen durumlarda resmî uygulama ve yazılarının geç gelmesi.” (Y8)

“Ciddi bir problem yaşamıyorum.” (Y6)

“Yöneticilik profesyonel bir özellik taşımadığı için çeşitli sorunlarla karşılaşırız. Yer yer risk almak durumunda kalan, yapılan iş ve işlemlerle ilgili seri çözümleyici kararlar almak zorunda olan yöneticiler, özlük haklarının iyileştirilmemesinden fevkalade rahatsızdırlar. Yöneticiler yasal güvenceye alınmış hakları ile daha sağlıklı karar verebilecektir. Özgün ve lider ruhlu yöneticileri belirlemek için düzenlenen EKYS sınavının revize edilmesi gerektiğini ve yönetsel kapasiteyi sınavlarla belirlemeyi çok sağlıklı bulmuyorum idarecilerin verdikleri kararlar tüm ekibini bilgi beceri akıl süzgecinin bir sentezi olmalı. (Y11)

“Yöneticileri kurumlarının işleyişi ile ilgili alınan kararlarda bürokrasi ve siyasi etkiden kurtarmak gerekmektedir.” (Y1)

7.2. Kadın müdürlerin Üst Yöneticilerle ve Diğer Yöneticilerle Yaşadığı Sorunlar

Araştırmanın bu bölümünde kadın müdürlerin üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle karşılaştığı sorunları belirlemek amacıyla kadın müdürlere “Kadın okul yöneticisi olmanızdan dolayı üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle hangi sorunları yaşadığınızı düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltmiştir. Elde edilen veriler tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 5. Kadın müdürlerin Üst Yöneticilerle ve Diğer Yöneticilerle Yaşadığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Tema	Kod
Kadın müdürlerin Üst Yöneticilerle ve Diğer Yöneticilerle Yaşadığı Sorunlar	Erkek yöneticilerle duyuşsal ve bilişsel yapı farklılıkları (Y9, Y10), Fikir ayrılıkları (Y9), Cinsiyetçi davranış (Y3), Kadın müdürlere ön yargılı davranışlar (Y4), Mesai saatleri ve iş dağılımdaki anlaşmazlıklar (Y1).
TOPLAM	5

Tablo 5’e göre kadın müdürlerin üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle karşılaştığı sorunları 5 ortak görüşte belirtmişlerdir. Tabloda yer almayan Y2, Y5, Y6, Y7, Y8, Y11 kodlu katılımcılar hiçbir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Kadın müdürlerin üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle yaşadıkları başlıca sorunlar şunlardır: erkek yöneticilerle duyuşsal ve bilişsel yapı farklılıkları, fikir ayrılıkları, cinsiyetçi davranış, kadın müdürlere ön yargılı davranışlar. Kadınların yarısından fazlası cinsiyetinden dolayı bir

sorun yaşamadığını belirtse de biri ikincil konuma indirildiğini ve diğeri özellikle ön yargılı davranıldığını belirtmiştir.

Kadın müdürlerin üst yöneticiler ve diğ er yöneticilerle karşılaştıkları bazı sorunlar doğrudan alıntılama yapılarak aşağıda örneklendirilmiştir:

“Ben kadın müdür olarak üst yöneticiler ile sorun yaşamadım. Hem üst yöneticilerim hem de diğ er yöneticiler bana karşı nazik ve kibarlar. Üst yöneticiler ile **sorun yaşayan kadınlar**, karşılarına çıkan sorunlarla baş edemedikleri için ya da baş etme mekanizmalarının yetersiz olması nedeniyle yöneticilik yapmaktan ya da yöneticilik için çalışmaktan vazgeçmektedirler. Üst yöneticiler ile sorun yaşayan kadın, yöneticiler ise tükenmişlik, mutsuzluk, yalnızlık, isteklendirme kaybı, çekimsellik, çekingenlik, dışlanma gibi çok önemli sonuçlara neden olmakta ve hatta bu nedenle emekli olan kadın müdürlere rastladım. Şuanda kadın müdür sayısının az olmasının bir nedeni de bu olsa gerek.” (Y11)

“Kesinlikle hayır. Cinsiyetimden dolayı böyle bir sorun ile karşılaşmadım.” (Y5)

“1995 yılından bu yana kısa aralıklarla kadın müdür olarak görev yapıyorum. Hiçbir üst yöneticimle ya da diğ er yöneticilerle sorun yaşamadım. Yöneltilen anlamda yaşanan sorunlar bence cinsiyete bağlı değil kişilerin yönetim becerileri ile ilgilidir.” (Y2)

“Kadın meslektaşlarımıza özellikle mesai saatleri ve iş dağılımı ile ilgili olarak yeni düzenlemeler getirilmelidir. Annelik, evlat olma, eş olma ve ev hayatının ritüellerinin yükünü ülkemiz özelinde yüklenmiş Kadın arkadaşların farkında olan yönetim kadrolarına ve yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle kadın müdürlerin sorun yaşadığını düşünüyorum.” (Y1)

“Herhangi bir sorun yaşamadım.” (Y8)

“Kesinlikle yaşamadım.” (Y5)

“Hayır, yaşamadım. (Y6)

Kadınların çoğu sorun yaşamadığını ifade etse de sorun yaşayan kadın müdürlerin olduğuna tanıklık ettiklerini de belirtmişlerdir. Bu yaşanan sorunlar sonucunda kadın müdürlerde tükenmişlik, mutsuzluk, yalnızlık, isteklendirme kaybı, çekimsellik, çekingenlik, dışlanma gibi çok önemli kişisel sorunların oluştuğunu ve bu durumun erken emekliliğe kadar varabildiğini söylemişlerdir. Üst yöneticilerle olan ilişkilerde yönetim becerilerinin etkili rol oynadığını belirtmişlerdir.

7.3. Kadın müdürlerin Veliler ve Öğrencilerle Yaşadığı Sorunlar

Araştırmanın bu bölümünde kadın müdürlerin veliler ve öğrencilerle yaşadığı sorunları belirlemek amacıyla kadın müdürlere “Okul yönetiminde veliler ve öğrencilerle karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen veriler tablo 4.3’te sunulmuştur.

Tablo 6. Kadın müdürlerin Veliler ve Öğrencilerle Yaşadığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar
Kadın müdürlerin velilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar	Velilerin ısrarcı tutumu (Y1, Y8), Velilerin anlayışsız olması (Y4, Y6, Y8), Velilerin duyarsız olması (Y7, Y9), Kadın müdürle karşı olumsuz tavır ve tutum (Y4, Y10), Velilerin sosyokültürel yapısı ve çatıma ortamı doğması (Y5), Velilerin ön yargılı olması (Y3).
Kadın müdürlerin öğrencilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar	Öğrencilerin bilişim araçlarına bağımlı olması (Y7), Devamsızlık sorunu (Y7), Akademik yetersizlik (Y9), Öğrencilerin motivasyon düşüklüğü (Y9), Öğrencilerin bilinçsiz olması (Y5, Y6), Öğrencilerin sosyal medya bağımlılığı olması (Y5)
TOPLAM	18

Tablo 6'ya göre kadın müdürleri velilerle ve öğrencilerle yaşadığı sorunlar farklı başlıklarda ele alınmıştır. Toplamda 18 görüş belirtilmiştir. Kadın müdürlerin velilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar; velilerin ısrarcı tutumu, velilerin anlayışsız olması, velilerin duyarsız olması, kadın müdüre karşı olumsuz tavır ve tutum, velilerin sosyokültürel yapısı ve çatıma ortamı doğması, velilerin ön yargılı olması şeklinde belirtilmiştir. Velilerle yaşanan sorunların temelini veli davranışları ile bakış açısı ve tutumları olduğu anlaşılmaktadır. Kadın müdürlerin öğrencilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar; öğrencilerin bilişim araçlarına bağımlı olması, devamsızlık sorunu, akademik yetersizlik, öğrencilerin motivasyon düşüklüğü, öğrencilerin bilinçsiz olması, öğrencilerin sosyal medya bağımlısı olması olarak belirtilmiştir. Kadın müdürler, öğrencilerin teknolojik aletlere (akıllı telefon, tablet vb.) bağımlılığından rahatsızlık duymaktadır. Ayrıca bu durumun devamsızlık ve akademik başarısızlık ile öğrencilerinin motivasyonunun düşmesine sebep olduğunu bunlarında başlıca sorunlar olduğunu belirtmişlerdir. Y2 ve Y11 kodlu katılımcılar genel olarak sorun yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Kadın müdürlerin veliler ve öğrencilerle karşılaştıkları bazı sorunlar doğrudan alıntılama yapılarak aşağıda örneklendirilmiştir:

“Kadın müdür olmam nedeni ile öğrenci ve veliler ile sorun yaşamamaktayım. Toplumsal olarak kadın müdürlere karşı genel bir yargı ve tutum ile karşılaşmaktayız. Toplumsal olarak kadınlara olan tutumun değişmesi için sosyal medya, haber, gazete, reklamlar gibi ürünlerde kadınlara ilgili farkındalık çalışmaları yapılması gerekir. Kadın müdür sayısı az olduğu için karşılarında bir kadın görünce şaşırıyorlar. Fakat takdir eden memnun olan öğrenci ve veli sayısı oldukça fazla.” (Y11)

“Öğrencilerin kendi arasında yaşadığı basit anlaşmazlıkların velilere sirayet etmesi ve velilerin olaya dâhil olup çatışması benim de veliler arasında arabulucu rolünü üstlenmem çoğu aman eğitim-öğretime harcamamız gereken zamanın israfına sebep olmaktadır. Bazı öğrencilerin ailenin sosyokültürel yapısından kaynaklı olarak eğitimin önemi konusunda bilinçsiz olması. Sosyal medya uygulamaları ve okulun bulunduğu mahallenin sosyokültürel yapısının öğrenciler üzerinde etkili olması.”

(Y5)

“Okul yönetiminde öğrenci ve velilerimle kadın müdür olmam nedeniyle sorun yaşamadım. (Müdür beyi arayıp kadın müdürle karşılaştıklarında şaşırın erkek veliler dışında :)” (Y2)

“Kız meslek lisesi olduğu için, kız öğrenciler sorunlarını paylaşma konusunda daha rahatlar. Velilerde özellikle olumsuz durumlarda ya da yasal olarak mümkün olmayan durumlarla karşılaştıklarında öncelikle ısrarcı bir tutum, bazen tehditvari söylemler ya da bir üst yöneticilere başvurma yöntemine gidenler var. Bu tip olumsuzluklarda bir nevi üstünlük kurma veya yaptırım uygulamaya çalışmayla kadın idarecilerin daha sık karşılaştıklarını düşünüyorum.” (Y8)

“Velilerin duyarsız olması, öğrencilerin bilişim araçlarına bağımlı olması, bakanlığın veli ve öğrenciye gereğinden fazla hak vermesi, devamsızlık sorununun çözülmemesi veli ve öğrenci ile sorun yaşamamıza sebep olmaktadır.” (Y7)

“Öğrencilerin kendi arasında yaşadığı basit anlaşmazlıkların velilere sirayet etmesi ve velilerin olaya dâhil olup çatışması benim de veliler arasında arabulucu rolünü üstlenmem çoğu aman eğitim-öğretime harcamamız gereken zamanın israfına sebep olmaktadır. Bazı öğrencilerin ailenin sosyokültürel yapısından kaynaklı olarak eğitimin önemi konusunda bilinçsiz olması. Sosyal medya uygulamaları ve okulun bulunduğu mahallenin sosyokültürel yapısının öğrenciler üzerinde etkili olması.” (Y5)

Kadın müdürlerin veliler ve öğrencilerle yaşadığı problemler genel olarak zaman ve mekân ile toplumsal yapı etrafında şekillenmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucunda yaşanan toplumsal değişimlerin öğrencilere daha hızlı sirayet ettiği görülmektedir. Kadın müdürler bu durumdan ve bilinçsizlikten rahatsız olmaktadır. Velilerin bazen ısrarcı, kavgacı tutumu bazen de duyarsız ve ilgisiz kalışı sorun yaratmaktadır.

7.4. Kadın müdürlerin Diğer Öğretmen ve Personelle Yaşadığı Sorunlar

Araştırmanın bu bölümünde kadın müdürlerin diğer öğretmenlerle ve personelle yaşadığı sorunları belirlemek amacıyla kadın müdürlere “Okul yönetiminde diğer öğretmenlerle ve personelle karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen veriler tablo 4.4’te sunulmuştur.

Tablo 7. Kadın müdürlerin Diğer Öğretmenlerle ve Personelle Yaşadığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar
Kadın müdürlerin diğer öğretmenlerle yaşadığı sorunlar	Kadın müdürlerin öğretmenlere karşı samimi davranamaması ve yalnızlaşma (Y11), Hemcinslerinin kadın müdürlere karşı olumsuz tutumları ve bakış açıları (Y1)
Kadın müdürlerin personellerle yaşadığı sorunlar	Çalışan personeli iş gücü olarak yetersiz kalması (Y7, Y8), Personelin özverili çalışmak istememesi (Y8), diğer kurumlarla kıyaslama (Y6, Y7), Kadın müdüre personelin olumsuz tavrı ve hareketleri (Y2), Kadın müdürlere ikincil- cinsiyetçi bakış açısı (Y1), Taşınmalı okul sorunları personelle ilgili (Y3) Kadın müdürlerin temizlik ve düzen konusunda personelden istediği verimi alamaması (Y10).
TOPLAM	11

Tablo 7’ye göre kadın müdürler öğretmenler ile çok fazla sorun yaşamamaktadır. Kadın müdürlerin öğretmenlere karşı samimi davranamaması ve yalnızlaşma), hemcinslerinin kadın müdürlere karşı olumsuz tutumları ve bakış açıları 2 önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın müdürler öğretmenlere karşı samimi davrandıkları zaman bu durumun zamanla suistimale yol açabildiğini ve öğretmenlerin çeşitli konularda imtiyaz istediklerini belirtmiştir. Bu sebeple samimi davranmadıklarını fakat bu seferde okul yönetimi ve iş birliği gibi konularda yalnız kaldıklarını belirtmişlerdir. Kadın müdürler erkek öğretmenlerin saygılı ve olması gerektiği gibi davrandığını belirtirken; hem cinsleri olan kadın öğretmenlerin kendilerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar geliştirebildiklerini, yöneticileri ukala ya da sert buldukları için eleştirdiklerini, kadın olmalarından kaynaklı kendilerine bazı konularda ayrıcalık gösterilmesini istediklerini belirtmektedirler.

Kadın müdürler diğer personeller ile çeşitli sorunlar yaşadıklarını belirtmektedir. Bunlar: okulda çalışan personelin iş gücü olarak yetersiz kalması, personelin özverili çalışmak istememesi, diğer kurumlarla kıyaslama, kadın müdüre personelin olumsuz tavrı ve hareketleri, kadın müdürlere ikincil- cinsiyetçi bakış açısı, taşınmalı okul sorunları personelle ilgili sorunlar, kadın müdürlerin temizlik ve düzen konusunda personelden istediği verimi alamamasıdır. Kadın okul yöneticileri özellikle temizlik ve düzen ile ilgili konularda okullarında sorun yaşadıklarını çünkü okullarının evleri kadar önemli olduğunu düşünmekte ve kadın okul yöneticilerinin erkek yöneticilere göre bu konuda daha titiz davrandıklarını ifade etmektedirler. Personelden ise bu konuda yeterli destek alamadıklarını belirtmektedirler.

Okulda görevli personellerin bazılarının iş gücü olarak yetersiz kaldığını, yeteri kadar çok çalışmadıklarını, diğer kurumlarla mukayese ederek çalışmaya kılıf uydurduklarını belirtmişlerdir. Kadın müdürler bu konuyu personelle konuşmak istediklerinde çoğu olumsuz tutum ve davranış göstererek haksız bir ortam yaratmaktadır düşüncesi paylaşılmıştır. Ayrıca kadın müdürler, kadınların iş potansiyelinin hafife alınmasından, okuldaki eril dilden ve cinsiyetçi bakış açısından rahatsızlık duyduklarını belirtmektedir. Katılımcılardan Y4 ve Y5 genel olarak sorun yaşamadıklarını ifade etmiştir.

Kadın müdürlerin diğer öğretmenlerle ve personellerle karşılaştıkları bazı sorunlar doğrudan alıntılama yapılarak aşağıda örneklendirilmiştir:

“Hayır, sorun yaşamıyorum.” (Y4)

“Okulumdaki idareci olarak gittiğim ilk günlerimde kadın idareci ile çalışmanın çok zor olacağını havalı, kaprisli, duygusal olacağını düşündüklerini ifade ediyorlardı. Sorun dersek yardımcı

personellerimizin temizlik ve düzen konusunda hassasiyetim bilmelerinden dolayı teyakkuzda olmaları.” (Y10)

“Genel olarak bir problem yaşanmamaktadır. Problemin başlamasına sebep olabilecek durumlar önceden kestirilip müdahale edilerek probleme dönüşmesi engellenmektedir. Kararlar çoğulcu demokrasi ile alınarak çalışanların fikirlerine önem verildiğinden mutlu bir okul iklimi oluşturulmuştur.” (Y5)

“Okul yönetiminde pek problem yaşamamaktayım. Her iş yerinde olduğu gibi zaman zaman görevini yapmayan personeller olmaktadır. Rica ettiğimizde işleri yapmanın zorunlu olmadığını düşünüyorlar. Bu yüzden bazen emir kipi kullanmak zorunda kalıyorum. Kadın olduğumuz için psikolojik baskı kurarak işlerini yürütmeye çalışıyorlar. Kadın müdürlerin başarılı olması için daha despot, daha sert olması gerekiyor. Yönetici olmam nedeni ile personel ve öğretmenler ile mesafeli olmak zorunda kalıyorum. Samimi olunca mutlaka suiistimaller başlıyor. Bu nedenle tüm yöneticiler ister kadın ister erkek yalnızlaşıyorlar. Sorunları çalışma ortamındaki biriyle paylaşamıyorlar.” (Y11)

“Kadın idareciler ile ilgili kara propaganda yapılır genelde. Serttirler, ukala olurlar, iş ile ilgili çok şey bilmezler ya da insanı dinlemeyip bildiğini yaparlar diye. Bu yanlış algının yıkılması sahadaki kadın idarecilerin bilgi tutum davranışlarının kurumun tüm bileşenlerine başarılı bir şekilde aktarabilmesi iyi bir dinleyici olmasıyla aşılabilecektir. Kadın idarecilerimizin de okulun eğitim kadrosunda önyargılardan arınması o doğrultuda hareket etmesine ihtiyaç duymaktayız. Kurumlarımızdaki en temel sıkıntı eril dilin fazlasıyla kullanılması ve kadın kimliğinin iş potansiyelinin hafife alınması ya da ikincil önem arz etmesidir.” (Y1)

“Özellikle yeni görev yerlerimde karşılıklı olarak çalışanlarla birbirimizi tanıma sürecinden önce hizmetli personelde “kadından emir almama” konusunda küçük sorunlar yaşadım. Ancak taraflar birbirini tanıdıktan sonra bu sorunlar ortadan kalktı.” (Y2)

7.5. Kadın müdürlerin Akademik Anlamda Karşılaştığı Sorunlar

Araştırmanın bu bölümünde kadın müdürlerin akademik anlamda karşılaştığı sorunları belirlemek amacıyla kadın müdürlere “Okul yönetiminde öğrenci başarısı (akademik) anlamda karşılaştığınız sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen veriler tablo 4.5’te sunulmuştur.

Tablo 8. Kadın müdürlerin Akademik Anlamda Karşılaştığı Sorunlara İlişkin Görüşleri

Tema	Kodlar
Kadın müdürlerin akademik anlamda karşılaştığı sorunlar	Öğrencilerin akademik anlamda bilinçsiz olması (Y5), Öğrencilerin akademik anlamda motivasyon eksikliğinin olması (Y4), Öğretmenlerin yöntemlerinde başarısız olması (Y1), Hazır bulunuşluk sorunu (Y3), Öğrencinin iletişim kuramaması (Y7), Okulun taşınmalı olması (Y4), Öğrencilerin tutarsız ve hayalperest davranışları (Y8), Deneme sınavı yetersizliği (Y10), Açılan destek kurslarına öğrencilerin devam etmemesi (Y10), Ailelerin akademik anlamda yetersiz kalması (Y4, Y10), Fiziki mekan yetersizliği (Y10), Sınıf mevcudunun fazla olması ile akademik başarının düşmesi (Y10).
TOPLAM	13

Tablo 8’e göre kadın müdürler akademik anlamda 13 farklı sorunla karşılaşmaktadır. Fakat bunların “kadın” kimlikleri ile alakalı olmadığını belirtmişlerdir. Bu sorunlar: öğrencilerin akademik anlamda bilinçsiz olması, öğrencilerin akademik anlamda motivasyon eksikliğinin olması, öğretmenlerin yöntemlerinde başarısız olması, Hazır bulunuşluk sorunu, öğrencinin iletişim kuramaması, okulun taşınmalı olması, öğrencilerin tutarsız ve hayalperest davranışları, deneme sınavı yetersizliği, açılan destek kurslarına öğrencilerin devam etmemesi, ailelerin akademik anlamda yetersiz kalması, fiziki mekan yetersizliği, sınıf mevcudunun fazla olması ile akademik başarının düşmesi olarak ifade edilmiştir. Bu sorunların genel olarak ailelerin akademik anlamda bilinçsiz ve yetersiz oluşu, okulun

eksiklikleri ve öğrencilerin hal ve hareketleri etrafında şekillenmekte olduğu görülmektedir. Katılımcılardan Y6, Y2, Y11 herhangi bir sorun yaşamadıklarını belirtmiştir.

Kadın müdürlerin akademik anlamda karşılaştıkları bazı sorunlar doğrudan alıntılama yapılarak aşağıda örneklendirilmiştir:

“Sınıfta kalmamanın olmaması, öğrencilerin hedef ve gelecek konusunda tutarsız ve gerçeklikten uzak olması, velilerin ilgisizliği akademik başarının önündeki en büyük engeldir.” (Y8)

“Bence dünyada sadece kadınlara bahşedilmiş ve duyguların en güzeli olan annelik içgüdüleri biz kadın müdürlerin görev ve sorumluluklarına daha bağlı olmasına neden olmaktadır. Öğrencilerin başta güvenli ve sağlıklı olmalarından sonra gelen akademik başarı konusunda da kadın müdürler karşı cinse göre daha duyarlı ve daha verimli olduğunu düşünüyorum. Bu konuda sorun yaşamadım.

(Kadın ve erkek yöneticilerin çalıştığı aynı düzeydeki okulları dolaşarak performans konusunda gözlem yapılabileceğini düşünüyorum.)” (Y2)

“Sorundan ziyade kadın bir yönetici olması öğrenci başarısını olumlu yansıtmaktadır. Öğrencilere kadınların yöneticiliği teşvik etmesi için liderlik ve mentörlük eğitimleri vermeye çalışıyorum. Daha önce yıllarca kız meslek liselerinde çalıştığım için özellikle kız çocuklarının kariyer yapmaları ve yönetici olmalarını teşvik etmekteyim. Bazen bu pozitif ayrımcılığı yaptığının farkında değilim. Kadın müdür olarak onlara rol model olmaya çalışıyorum. Akademik anlamda problem ile karşılaşmadım.” (Y11)

“Sınava yönelik hazırlıkta öğrencilere destek sağlayacak öğretmenin yetersizliği.

Deneme yetersizliği. Açılan destek kurslarına devam konusu, ailelerin öğrenciye motivasyon-ders desteklerinin az olması, fiziki mekan yetersizliği, sınıf mevcutlarının fazlalığı belli başlı sorunlardır.” (Y10)

“Bazı öğrencilerin verimli ders çalışma konusunda yeterli bilince sahip olmaması. Rehberlik uygulamaları ve öğretmenlerimiz ile beraber bu konuda sürekli destek sağlanmaktadır. Bununla beraber öğrencilerin ders içi davranışları zaman zaman dersin bölünmesine sebep olabilmektedir. Bu konuda da anında müdahale mekanizmasını devreye sokarak olumsuz davranışların sönmesi ve istedik davranışların kazandırılması için titizlikle çalışmaktayız. Eğitim, öğretimi de kapsadığından prensip olarak akademik başarının eğitim ile doğrudan bağlantılı olduğunun bilinciyle hareket etmekteyiz.” (Y5)

“Öğrencilerimiz lise sürecine gelmeden önce girmiş oldukları LGS den çok düşük seviyelerde akademik başarı göstererek gelmekteledir. Durum böyle olunca hem akademik alt yapı anlamında hem de motivasyon anlamında çok ciddi sorunlar yaşamaktayız.” (Y9)

“Öğrenci isterse her sorunun üstesinden gelir. Başarır tek problemimiz öğrenciyi sürece dahil edemiyoruz. Bu da ailenin okulla iletişim halinde olmak istememesinden kaynaklanmaktadır.” (Y7)

“Öğrenciler kendi yaşamlarına dokunulduğunda önemsendiğinde bunun güven duygusunu fazlasıyla hissetmektedir. Kadın idarecilerin öğrencilerin akademik başarısında ciddi bir motivasyon kaynağı olduğunu düşünüyorum. Akademik gelişimin duygusal gelişimle ve saygı sevgi temelli ilerlemesi gerektiğini düşünüyorum. Çok duymuşuzdur öğretmenimi çok seviyordum onun için bu mesleği seçtim ya da x dersinin öğretmenini sevmediğim için o derse karşı her zaman ön yargım oluştu ve o derse sevemedim diye. Kendilerine güvendiğimizi hissettirmeliyiz ve kendilerindeki potansiyelin farkına varmalarını sağlayacak yöntemler geliştirmeliyiz.” (Y1)

Sonuç olarak, kadın müdürler öğrencilerin akademik başarılarından memnun görülmemektedir. Fakat bu durumun kendileri ile ilişkili olmadığını belirtmektedirler. Daha çok çevresel faktörler, ailenin yapısı, iletişim eksikliği, öğrenci profili ile ilgili olduğunu belirtmişlerdir.

8. Sonuç

Kadın müdürler okul yönetiminde yönetsel anlamda karşılaştığı kişisel sorunlar; kadınların yönetsel anlamda titiz davranması ve erkek yöneticilerin bundan rahatsız olması, tecrübe ve düşünce farklılıkları ve inisiyatif durumları, iletişim kopukluğu, üst yöneticilerin alanlarına hâkim olmamaları, üst yöneticilerin yalnız bırakılması, kariyerde kadınların yükselmesine karşı gelişen durumlar, kadın müdür sayısının az olması gibi durumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın müdürler okul yönetiminde yönetsel anlamda karşılaştığı resmi sorunlar ise; yönetmeliklerde uygulama farklılığı, bürokrasi ve siyaset etkisi, yönetici belirleme sınavı, resmî duyuruların geç bildirilmesi, personel eksikliği, yazışmaların yoğunluğu, maddi kaynakların yetersizliği, okul alt yapı yetersizliği olarak belirmektedir. Kişisel sorunlar duygusal ve duyuşsal olurken; resmi sorunlar bilişsel olmakta ve net ifade edilmektedir. Kadın müdürlerin üst yöneticiler ve diğer yöneticilerle yaşadıkları başlıca sorunlar: erkek yöneticilerle duyuşsal ve bilişsel yapı farklılıkları, fikir ayrılıkları, cinsiyetçi davranış, kadın müdürlere ön yargılı davranışlar olarak belirlenmiştir. Kadınların yarısından fazlası cinsiyetinden dolayı bir sorun yaşamadığı görülse de az da olsa ikincil konuma indirildiğini düşünen ve diğeri ön yargılı davranıldığını düşünenler de bulunmaktadır.

Kadın müdürlerin velilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar; velilerin ısrarcı tutumu, velilerin anlayışsız olması, velilerin duyarsız olması, kadın müdüre karşı olumsuz tavır ve tutum, velilerin sosyokültürel yapısı ve çatıma ortamı doğması, velilerin ön yargılı olması olarak belirlenmiştir. Kadın müdürlerin öğrencilerle ilgili karşılaştıkları sorunlar; öğrencilerin bilişim araçlarına bağımlı olması, devamsızlık sorunu, akademik yetersizlik, öğrencilerin motivasyon düşüklüğü, öğrencilerin bilinçsiz olması, öğrencilerin sosyal medya bağımlısı olması olarak anlaşılmaktadır.

Kadın müdürlerin veliler ve öğrencilerle yaşadığı problemler genel olarak zaman ve mekân ile toplumsal yapı etrafında şekillenmektedir. Teknolojik gelişmeler sonucunda yaşanan toplumsal değişimlerin öğrencilere daha hızlı sirayet ettiği görülmektedir. Kadın müdürler bu durumdan ve bilinçsizlikten rahatsız olmaktadır. Velilerin bazen ısrarcı, kavgacı tutumu bazen de duyarsız ve ilgisiz kalışı sorun yaratmaktadır.

Kadın müdürlerin öğretmenlere karşı samimi davranamaması ve yalnızlaşma sonucu ortaya çıkan sorunlar, hemcinslerinin kadın müdürlere karşı olumsuz tutumları ve bakış açıları 2 önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın müdürlerle erkek öğretmenlerin çoğu zaman daha olumlu bir ilişki kurdukları sonucuna ulaşılmıştır. Kadın müdürler erkek öğretmenlerin saygılı ve olması gerektiği gibi davrandığını; hem cinsleri olan kadın öğretmenlerin kendilerine karşı olumsuz tutum ve davranışlar geliştirebildiklerini, yöneticileri ukala ya da sert buldukları için eleştirdiklerini, kadın olmalarından kaynaklı kendilerine bazı konularda ayrıcalık gösterilmesini istediklerini düşündükleri görülmektedir. Kadın müdürlerin akademik anlamda farklı sorunlarla karşılaştığı görülmektedir. Fakat bunların “kadın” kimlikleri ile alakalı olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sorunlar: öğrencilerin akademik anlamda bilinçsiz olması, öğrencilerin akademik anlamda motivasyon eksikliğinin olması, öğretmenlerin yöntemlerinde başarısız olması, Hazır bulunuşluk sorunu, öğrencinin iletişim kuramaması, okulun taşınmalı olması, öğrencilerin tutarsız ve hayalperest davranışları, deneme sınavı yetersizliği, açılan destek kurslarına öğrencilerin devam etmemesi, ailelerin akademik anlamda yetersiz kalması, fiziki mekan yetersizliği, sınıf mevcudunun fazla olması ile ilgili sorunlara olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bunların yanında çoğu konuda “Kadın” kimliğinden ötürü kadınlara eleştiri yapıldığı ya da imtiyaz tanındığı gibi durumlar mevcut görünmemektedir. Ya da yönetici olmanın kadınlara ağır bir yük olduğu sonucu gibi sonuçlara varılamamıştır.

9. Kaynakça

- Alberalar, L. (2015). *Kadın yöneticilerin kariyer engellerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Aydın Üniversitesi.
- Baştuğ, Ö. Y. Ö., & Çelik, B. (2011). İlköğretimde öğretmen, müdür ve müfettişlerin kadın yöneticilere yönelik tutumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice]*, 17(1), 63-76.
- Bayrak, S. & Mohan, Y. (2001). "Erkek yöneticilerin çalışma yaşamı ve liderlik davranışları açısından kadın yöneticileri algılama tarzları". *Amme İdaresi Dergisi*, 34(2), 89-114.
- Berkman, Y. A. (2005). *Attitudes towards women managers: Development of a new measure*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Koç Üniversitesi.
- Bush, T. (2006). Theories of educational management. *International Journal of Educational Leadership Preparation*, 1(2), 1-25.
- Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2016). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage
- Çelikten, M. (2004). Okul müdürü koltuğundaki kadınlar: Kayseri ili örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 91-118.
- Çiçek, B. (2008). *Kadın öğretmenlerin yöneticilik rol algıları (Elâzığ – Tunceli İlleri Örneği)*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- Demir, G. (1997). Eğitim-meslek-çalışma bağlamında kadının konumu. *Çağdaş Eğitim* (Temmuz-Ağustos), 22, (234), 23-24.
- Doğramacı, E. (1997). *Türkiye’de kadının dün ve bugün*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları
- Ergenekon, Ö. (2019). *Bağımsız anaokullarında yöneticilerin iletişim becerilerinin örgüt iklimine etkisi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dicle Üniversitesi.
- ILO (1997). *Breaking through the glass ceiling: women in management*, International Labour Office, Geneva
- Geneva in T. V. (2000). The gender factor in management: how significant others perceive effectiveness. *Women in Management Review*. 15, (5-6), 261-271.
- Işığçok, Ö. (2005). XXI. *Yüzyılda istihdam ve insana yakışır iş*. Ezgi Kitabevi
- Işıksoluğu, M. K. (1997). Öğretmen eşitlikçi toplum ve kadın eğitimi. *Çağdaş Eğitim*. 22, (236), 3-5.
- Karabıyık, İ. (2012). Türkiye’de çalışma hayatında kadın istihdamı. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXXII. I, 231-260
- Karaoğlu, Z. (2020). *Okullarda kadın yöneticilerin yönetim sürecinde karşılaştıkları sorunlar*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Köroğlu, F. (2006). *Okul yönetiminde cinsiyet etkeni ve kadın öğretmenlerin okul yöneticiliği talepleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.
- MEB. (1992). *2000’li Yıllar öncesinde Türkiye’de kadın eğitimi*. Türkiye’de Kadın Eğitimi Birinci Uluslararası Konseyi.
- Negiz, N. & Yemen, A. (2011). “Kamu örgütlerinde kadın yöneticiler: yönetici ve çalışan açısından yönetimde kadın sorunsalı”. *SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 7-8.
- Pamukoğlu, E. (2004). *Duygusal zekânın yönetici etkinliğindeki rolünün kadın yöneticiler bağlamında incelenmesi ve bir araştırma*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Kocaeli Üniversitesi.
- Şahin, G. (2007). *Eğitim örgütlerinde kadın yöneticilerin yeri ve kariyer sorunları*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Yeditepe Üniversitesi.
- Tan, M. (2002). “Eğitim yönetiminde kadınlara yer var mı?” *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu*, Ankara Üniversitesi.
- Tat, F. (2015). *Kadın yöneticilerle çalışan öğretmenlerin ve yöneticilerin, kadın yöneticilerin yeteneklerine ilişkin görüşleri*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Fırat Üniversitesi.

- Tikici, M. (1998). Malatya’da hizmet üreten özel sektör işletmelerinde kadın ve erkek yöneticilerin liderlik özellikleri açısından karşılaştırılması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (2), 53-67.
- Tok, N. & Yalçın, N. (2017). Okul yöneticileri gözünden kadın okul yöneticileri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 353-366. <https://doi.org/10.5505/pausbed.2017.36025>.
- Uçan, M. (2012). *İlköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin kadın yöneticilere yönelik tutumları ile kadın yöneticilerde algıladıkları liderlik stilleri arasındaki ilişki: İstanbul ili Kadıköy ilçesi örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi], Yeditepe Üniversitesi.
- Usluer, L. (2000). *Kadın öğretmenlerin yönetici konumlara yükseltilmeme nedenleri konusundaki öğretmen ve yönetici görüşleri: Ankara ili örneği*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi.
- Yetim, G. & Toprakçı, E. (2020). Göreve yeni başlayan okul yöneticilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, (1), 13-32 DOI: 10.17679/inuefd.538914.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (1. Baskı). Seçkin Yayıncılık
- Yıldırım, A & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (7. Baskı) Seçkin Yayınları.

Esra Yıldız, Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislamlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924), Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022, 299 S, ISBN 978-625-8031-49-2.

Mehmet DERİ¹

Öz

Son yıllarda Şeyhülislamlık Müessesine ve tarihçesine dair yapılan akademik çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Bu çalışmalardan biri de. Dr. Esra Yıldız'ın kaleme almış olduğu "Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislamlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924)" başlıklı çalışmasıdır. Osmanlı Devleti, tarih sahnesinde varlık gösterdiği andan itibaren kurumsallaşma sürecine girmesiyle birlikte dini işlemlerin yürütülmesi için bir müesseseye ihtiyaç duymuştur. Halkın dini konulardaki sorularına cevap bulmak amacıyla kendisinden önceki İslam devletlerinden tevarüs ettiği Şeyhülislamlığı, teşkilatlandırarak bir müessese haline getirmiştir. Osmanlı modernleşmesinin temel olgularından biri olan bürokrasinin Şeyhülislamlığın bir müessese haline gelerek kendi içerisinde kurumsallaşmasında etkili olduğu görülmüştür. Şeyhülislamlığın bir müessese haline gelerek bürokratik teşkilat içerisinde yerini alması süreci, Tanzimat ile başlamış Yeniçeri Ocağının kaldırılması ve Şeyhülislamlığa müstakil bir yer tahsisi ile devam etmiştir. Şeyhülislamlık, bünyesindeki birimleri yenileme, müstakil birimler kurma veya önceden var olan birimleri Bâb-ı Meşihat'e nakletmek suretiyle kurumsallaşmasını tamamlamıştır. Alanında konuyla ilgili Şeyhülislamlık Arşivi başta olmak üzere, Arşiv Defter ve Belgeleri gibi temel kaynaklar kullanılarak zengin bir akademik literatürle hazırlanmış olan çalışmada; konular özlü bir şekilde ele alınmış, Şeyhülislamlık ve Şeyhülislamlık binalarının tarihçesi çeşitli yönleriyle akademik bir perspektiften incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İlmiye Teşkilatı, Şeyhülislamlık, Ulema, Bâb-ı Fetvâ, Bürokrasi

Esra Yıldız, The History Of The Buildings Of Shaykh Al-Islam Office In The Light Of The Documents Of The Meshihat Archives (1826-1924), Ankara: İlahiyat Publishing, 299 P, ISBN 978-625-8031-49-2.

Abstract

In recent years, the number of academic studies on the institution and history of Shaykh al-Islam has been increasing. One of these studies is titled "The History of the Buildings of Shaykh al-Islam Office in the Light of the Documents of the Meshihat Archives (1826-1924)" written by Dr. Esra Yıldız. The Ottoman Empire needed an institution for the execution of religious transactions as it entered the process of institutionalization from the moment it appeared on the stage of history. In order to answer the questions of the people on religious issues, it organized the office of Shaykh al-Islam, which it inherited from the Islamic states before it, and turned it into an institution. Bureaucracy, one of the main phenomena of Ottoman modernization, was effective in the institutionalization of the office of Shaykh al-Islam by becoming an institution. The process of the Shaykh al-Islam office becoming an institution and taking its place within the bureaucratic organization started with the Tanzimat and continued with the abolition of the Janissary Quarry and the allocation of an independent place for the Shaykh al-Islam office. The office of Shaykh al-Islam completed its institutionalization by renewing its units, establishing independent units, or transferring pre-existing units to the Bab al-Meshihat. In the study, which was prepared with a rich academic literature by using basic sources such as archive books and documents, especially the archive of the office of Shaykh al-Islam, the subjects were handled in a concise manner, and the history of the office of Shaykh al-Islam and the buildings of the office of Shaykh al-Islam were examined from an academic perspective in various aspects.

Keywords: Ottoman İlmiye Organization, Shaykh al-Islam, Ulema, Bab-ı Fetva, Bureaucracy

¹ Uzm., Rağbet Yayınları, mehmet.deri@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2287-9330.

***Atıf/ Citation:** Deri, M. (2023). Esra Yıldız, Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Şeyhülislamlık Binalarının Tarihçesi (1826-1924), Ankara: İlahiyat Yayınları, 2022, 299 S, ISBN 978-625-8031-49-2. *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7). 74-76.

Osmanlı Devleti, kendisinden önceki İslâm devletlerinden tevarüs ettiği Şeyhülislâmlığı bir müessese haline getirmiştir. Devletin kuruluşundan itibaren var olan Şeyhülislâmlık, 1826 yılında Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla birlikte sabit ve müstakil bir mekâna taşınmıştır. Tanzimat'la birlikte diğer kurumlara paralel olarak Şeyhülislâmlık da devletin bürokratik yapısında yerini almış ve sistematik bir şekilde teşkilatlanmıştır.

Şeyhülislâmlığın 1827 yılında Ağa Kapısına nakledilmesiyle birlikte fetvâ hizmeti de bu mekânda yürütülmüş ve 1836'da kazaskerlik ve İstanbul Kadıları Fetvâhâne'nin bulunduğu Bâb-ı Meşihat'e taşınmıştır. Osmanlı ilmiye sınıfı ve din bürokrasisini meydana getiren bu kurum, tarihi süreçte "Şeyhülislâmlık", "Bâb-ı Meşihat", "Bâb-ı Fetvâ", "Dâire-i İlmiye", "Meşihat", "Dâire-i Meşihat", "Makâm-ı Meşihat", "Meşihat-i İslâmiyye", "Fetvâhâne" ve "Fetvâhâne-i Âlî" gibi çeşitli isimlerle anılmıştır. Bâb-ı Fetvâ'da yeni birimlerin kurulması aşamasında mekânın önceki sakinleri olan Yeniçeri Ocağının binalarına ilaveler yapılarak Şeyhülislâmlık bürokratik yapısıyla birlikte mekânsal dönüşüm ve gelişimini birlikte tamamlamıştır.

Tarihi süreçte dinî, hukuki ve eğitim alanındaki birimleri ile faaliyet gösteren ve günümüzdeki Diyanet İşleri Başkanlığı, Adalet Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığının görevlerini yürütmüş olan Şeyhülislâmlık, 1900-1924 yıllarında devlet yapısındaki değişiklikler neticesinde görev, yetki ve sorumluluklarının bir kısmını yeni kurulan bakanlıklara devretmiştir. Şeyhülislâmlığın faaliyet gösterdiği bu tarihi mekân 1924 yılından günümüze kadar İstanbul Müftülüğüne, belli dönemlerde de İstanbul Kız Lisesi ve İstanbul Üniversitesi Botanik Enstitüsüne ev sahipliği yapmıştır. Şu an burada sadece İstanbul müftülüğü ve birimleri bulunmaktadır.

Şeyhülislâmlığın ilmi mirasını barındıran Meşihat Arşivi, Şeyhülislâmlığın bürokratik yapısını, teşkilat sistemini ve diplomatikasını günümüze taşıyan en kıymetli kaynaktır. Şeyhülislâmlık binalarının mimari yapısı, kurumun bürokratik yapısı ve işleyişi bu belgeler sayesinde günümüze taşınmıştır.

İnceleyeceğimiz eser; giriş, dört bölüm, sonuç ve ekler kısmından oluşmaktadır.

Girişte (s.13-14); çalışmanın amacı, önemi, eserin yazılış gerekçesi gibi konular ele alınmıştır.

Birinci Bölümde (s. 15-22); "*Şeyhülislâmlığın Tarihçesi*" başlığı ile Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamın kimliği ve vazifeleri ele alınarak Şeyhülislamlığın bir müessese haline gelme aşamasındaki kırılma noktası olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ve ocağın bulunduğu mekânın tamamının Şeyhülislamlığa tahsis edilme süreçleri değerlendirilmiştir. Sultan II. Mahmud'un Hatt-ı Hümayununun latinizesi ile Şeyhülislamlığın kuruluşundaki ilk aşamasındaki ilmiye personelinin sayı ve kadro bilgileri verilmiştir.

İkinci Bölümde (s. 23-193); "*Şeyhülislâmlık Binalarının Tarihî Serüveni*" başlığı altında Şeyhülislâmlık'taki Fetvâhâne-i Âlî, Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği, İstanbul Kadılığı, Nakîbü'l-eshrâflık, Mektûbi Kalemî, Evrak Odası/Evrak Müdüriyeti, Dosya ve İstatistik Kalemî, Muhasebe-i İlmiye, Sicill-i Ahvâl İdaresi, Memûrîn Kalemî Müdüriyeti, Meclis-i Tedkîkât-ı Şer'iyye, Emvâl-i Eytâm Müdüriyeti, Beytü'l-mâl Müdüriyeti, İlmiye Tekâüd Sandığı, Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, Evkâf-ı Hümayûn Müfettişliği Mahkemesi, Meclis-i Meşâyih, Tedkîk-i Mesâhif ve Müellefât-ı Şer'iyye Meclisi, Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Meclis-i İmtihan-ı Kur'a, Sicillât-ı Şer'iyye Dâiresi, Şûrâ-yı İlmiyye ve Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Cemiyeti, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye, Bâb-ı Fetvâ Camisi ve Bâb-ı Fetvâ Tabâbeti gibi birimlerin Şeyhülislâmlık içerisindeki mekânsal konumu arşiv belgeleri özelinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Şeyhülislâmlığın keşif defterleri doğrultusunda Şeyhülislamlık birimlerinin yapısı, odalarının ölçüleri, birimlerdeki tamir ve tadilatlar, kalem işi, tezhip ve tezyinat çalışmaları ve mekânın genişletilme faaliyetleri açıklanmıştır. Böylece Şeyhülislâmlıktan İstanbul Müftülüğüne geçiş sürecinde Bâb-ı Meşihat'in tanıklık ettiği mekânsal serüven detaylı bir şekilde incelenmiştir. Şeyhülislâmlık

binalarının yapımı ve Şeyhülislamlığın dinî ve hukukî bir külliye haline dönüşmesi süreci anlatılmıştır. Birimlerde yapılan tamir ve tadilatlar, afetlere karşı alınan önlemler, dairelerin tefrişatı gibi müessesenin ana yapısı ve görünümü arşiv belgelerinden istifade edilerek açıklanmıştır.

Üçüncü Bölüm (s. 195-254) “Şeyhülislamlığın Demirbaş Eşyaları” başlığını taşımakta olup bu bölümde Meşihat Arşivi’ndeki demirbaş kayıt defterindeki bilgilerden Şeyhülislamlığın birimlerindeki teberrukat eşyaları, tablolar ve eserlerin listeleri verilmiştir. Bu listeye göre Sultan II. Abdülhamid’in yaptırdığı sicil dolapları, taşbaskı Kur’ân-ı Kerim kalıpları, arşivlerdeki hüsn-i hat levhaları, birimlerin mühürleri ve tarihi saatlerin günümüze ulaştığı ifade edilmiştir.

Dördüncü Bölümde (s. 255-260) “Şeyhülislamlıktan İstanbul Müftülüğüne” başlığı ile 1 Kasım 1922’de Saltanatın kaldırılması, akabinde 4 Kasım 1922’de Osmanlı Hükümetinin istifa etmesi, sonrasında şeyhülislamlığın kaldırılıp yerine Şeriyye ve Evkaf Vekâleti’nin kurulması ve 3 Mart 1924’te Şeriyye ve Evkaf Vekâleti’nin kaldırılıp yerine Diyanet İşleri Reisliği’nin kurulması konularına yer verilmiştir.

Yine bu bölümde Şeyhülislamlığın 1914 yılında İstanbul Kız Lisesine zorunlu olarak ev sahipliği yapmasından ve 1926’da çıkan büyük bir yangınla Şeyhülislamlığın birimlerinin Haliç’e bakan taraftaki binalarının yok oluşundan bahsedilmiştir. Yangının ardından 1935 yılında İstanbul Üniversitesi Biyoloji Enstitüsünün temellerinin atılma süreci, enstitünün hizmete açılması ve İstanbul Üniversitesi’ne bağlı bir botanik bahçesinin yapımı aşamasında görevli mimarlara değinilmiştir. Ayrıca tüm bu olayların dönemin arşiv belgeleri ve gazete haberleriyle siyasi arka planı mercek altına alınmıştır.

Sonuç kısmında (s. 261-264) ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak çalışmaya son verilmiştir.

Ekler kısmında (271-298) ise Şeyhülislamlığın tarihçesi ile ilgili fotoğraf albümü sunulmuştur. 19. yüzyıl Şeyhülislamlık binalarının ve kitabelerinin fotoğrafları, Bâb-ı Meşihat’in vaziyet planı, haritası, krokileri, Sultan II. Abdülhamid’in el emeğinin de bulunduğu arşiv dolaplarının fotoğrafları, çalışmaya kaynaklık teşkil eden keşif defleri ve dönemin gazete sayfalarına yer verilmiştir.

Netice itibariyle ifade edilecek olursa çalışma; zengin bir akademik literatür kullanılarak hazırlanmış olması, alanında yapılan ilk çalışmalardan olması, konuların bütüncül ve sistematik bir şekilde ele alınması, yazarının konuya olan hakimiyeti ve özgün değerlendirmeleri, kendi alanında daha sonra yapılacak akademik araştırmalar için ciddi bir literatür katkısı sunması nedeniyle konuya ilgi duyan akademisyenler ve araştırmacılar için önemli bir başvuru kaynağı özelliği taşımaktadır.

Hız. Peygamber ve Namaz (İsrafil Balcı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, ISBN 978-605-9281-05-8)

Ayşe KÜÇÜK¹

Öz

Bu çalışmada, İslam Tarihi alanına sunduğu katkılarıyla tanınan Prof. Dr. İsrafil Balcı'nın "Hz. Peygamber ve Namaz" isimli eseri incelenmiş, namaz ibadetinin tarihi tekâmülü hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Müellif eserinde, namaz ibadetinin varlığına işaret eden ayet ve rivayetler ışığında Hz. Âdem'den günümüze bu ibadetin geçirdiği tarihi sürece yer vermiş, namaz ibadetinin diğer din ve inanışlardaki formu hakkında bilgiler paylaşılmıştır. Eserin ana gövdesini ise namaz ibadetinin Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde aldığı son form ve bu süreçte yaşanan olaylar ile tartışmalı rivayetler oluşturmuştur.

Anahtar Kelimeler: Namaz, Peygamber, Tarih

Hız. Prophet and Prayer (İsrafil Balcı, Ankara School Publications, Ankara, 2020, ISBN 978-605-9281-05-8)

Abstract

The study examined the work of Prof. Dr. Israfıl Balcı, known for his contributions to the field of Islamic History, entitled "Hz. Prophet and Prayer", and shared information on the historical sequence of prayer worship. In his work, he shared information about the form of prayer in other religions and beliefs, which took place in the historical process of this worship, from Adam to the present day, in the light of the verses and rites indicating the existence of the prayer. The main body of the work is the last form of prayer worship taken during the period of Hs. Muhammad (s.a.v) and the controversial rivas with the events that took place in the process.

Keywords: Prayer, Prophet, History

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ayse_guzeldal@hotmail.com, ORCID: 0009-0007-6973-5557.

* **Atıf/ Citation:** Küçük, A. (2023). Hz. Peygamber ve namaz (İsrafil Balcı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2020, ISBN 978-605-9281-05-8). *Cihanşümül Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7). 77-80.

İslam tarihi alanında yaptığı çalışmalarıyla tanınan müellif İsrail Balcı, “Hz. Peygamber ve Namaz” başlıklı çalışmasında namaz konusunu işlemiş, Müslümanların en temel ibadeti olan namaz ibadetinin tekâmül sürecini, yüce kitabımız Kurân-ı Kerim ve Kütüb-i Sitte gibi temel hadis kaynaklarının yanı sıra İbn İshak (ö.151/768), Vâkıdî (ö.207/823), İbn Hişâm (ö.218/833), İbnSa’d (ö.230/845), el-Belâzûrî (ö.279/892-93), Ebû Bekir el-Beyhakî (ö.458/1066), Beyzâvî (ö.685/1286) gibi Tarihi alanında temel eserlerin sahibi olan birçok müellifin eserine başvurarak elde ettiği bilgiler ışığında okuyucuya aktarmıştır.

Üç ana bölümden oluşan ve üç yüz sayfa gibi geniş bir hacme sahip olan eserin “Beş Vakit Namaz” başlığı ile başlayan ve 25. sayfadan 150. sayfaya kadar süren ilk bölümünde beş vakit namaz, salat ve musalli kavramları işlenmiş; özellikle de Hz. Muhammed (s.a.v)’in namaz uygulamaları üzerinde durulmuştur. Namaz ibadetinin farz kılınışından vakitlerinin tayin edilmesine, rekat sayılarının belirlenmesinden Mîraç Hadisesine kadar birçok kritik konu bu bölümde irdelenmiştir. 153. sayfadan 251. sayfaya kadar süren ikinci bölümün ana konusunu ve başlığını ise Cuma namazı oluşturmuştur. Bu bölümde Cuma namazı ile birlikte bayram, yolculuk, korku, teravîh ve benzeri namazlar işlenmiş, bu namazlarla ilgili rivayetler ele alınmıştır. Bu başlıklara ek olarak namaz sonrası yapılan dua, tespih geleneği ve mazeretlilerin namazları gibi konular işlenmiştir. Eserin 253. sayfasından 291. sayfasına kadar süren son bölümde de yine namazla alakalı bir husus olan ve kible değişikliğini konu edinen ayetler ışığında Kâbe’nin ne zamandan beri kible olduğu konusu tartışılmıştır.

Namaz tarihi konusunda yapılmış sayılı çalışmadan biri olan eserin bu alandaki yapılmış diğer çalışmalardan en önemli farkı namaz ibadetinin fikhî boyutundan ziyade, insanlık tarihinden bu yana geçirdiği değişim ve Hz. Muhammed (s.a.v.) döneminde aldığı son formun arkasındaki tarihi sürecinin işlenmesidir. Eserde gerek namaz ibadeti hakkında var olan tartışmalı konuların bir araya toplanarak irdelenmesi gerekse daha önce müphem kalmış birtakım konuların tartışmaya açarak fikir beyan edilmesi yönüyle namaz tarihi konusunda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara derli toplu bir kaynak olmuştur.

Eserde belki de en çarpıcı tartışma konularından birisi ilk bölümde (s.87-96) yer alan ve müellifin Vâkıdî (ö.207/823) İbn Sa’d (ö.230/845), Taberî (ö.310/923), Buhârî (ö.730/1330), el-Halebî (ö.1044/1635) ve Cevâd Ali (ö.1365/1987) gibi birçok müellifin eserlerinden aktardığı rivayetlerle destekleyerek savunduğu, farz namazların aslında iki rekât olduğu konusundaki görüşüdür. Bu konuda geleneksel söylemin dışına çıkan müellif Hz. Muhammed’in (s.a.v) namazlarını Mekke Döneminde iki rekât olarak kıldığını, Medine Döneminde de bu uygulamaya devam ettiğini ancak her namazın ardından mutlaka iki rekât da nafîle namaz kıldığını aktarmış ve şöyle devam etmiştir: “Cuma Namazından sonra vakit namazlarının da cemaatle kılınmaya başlanması üzerine ashap, Hz. Muhammed (s.a.v) ile beraber ikisi sünnet ikisi farz olmak üzere toplam dört rekât namaz kılmaya başlamıştır. Sünnet olan namazların camide kılınmasını onaylamayan Hz. Muhammed (s.a.v)’in “Kişinin farz namazlardan sonra kılacağı en hayırlı namaz evde kılacağı namazdır” demesi üzerine ashap evde namaz kılmaya başlamıştır. Bu süreçte ashap evinde de Hz. Muhammed (s.a.v) gibi dört rekât namaz kılmaya devam etmiştir. Zamanla evde kılınan dört rekât namazın tamamı farz namaz şeklinde kabul görerek yaygınlaşmıştır.” Müellifin bu görüşünü dayandırdığı en önemli delili seferilik namazıdır. Balcı, İslam’da yolculuk halinde dört rekât farz namazların kısaltılması gibi bir uygulama olmadığını, aksine zaten iki rekât olan farz namazın kılınıp sünnet olan namazın terk edildiğini savunmaktadır.

Müellif Medine Döneminde namazın neden ve ne zaman dört rekâta çıkarıldığına dair hiçbir rivayetin olmadığını dile getirmiştir. Namaz konusundaki görüşünü ise temel kaynaklarda yer alan rivayetlerle birlikte, tutarlı bir dille savunmuştur. Ancak namaz gibi hayati önem taşıyan farz bir ibadetin, her şeyi en ince ayrıntısına kadar sorgulayan ve Hz. Muhammed (s.a.v)’i birebir taklit eden sahabenin ekleme

yapması sonucunda, Müslümanlar tarafından yüzyıllar boyunca orijinalinin dışında eda ediliyor olmasına ikna olmak oldukça güçtür.

İkinci bölümün ilk ve en dikkat çekici başlığı s.157-166 aralığında yer alan Cuma namazı konusudur. Bu bölümde müellifin iddiası, Medine Döneminde kılınmaya başlanan Cuma namazının Mekke Döneminde emredilmiş olan beş vakit namazın dışında bir namaz olmadığıdır. Müellif Cuma namazının Mekke Döneminde emredilmiş olan öğlen namazı olduğunu, süreç içerisindeki gelişmelerle bu adı alarak cemaatle kılınan özel bir namaza dönüştüğünü savunmaktadır.

Geleneksel yorumda Cuma namazına referans olarak gösterilen Cuma Suresi'nin Risalet'in son yılında nazil olmuş olması, Hz. Muhammed (s.a.v)'in ise hicretten itibaren Cuma namazını kıldırıyor olması bilgisi müellifin en güçlü delilidir.

Müellifin İbn Hişâm (ö.218/833), İbn Sa'd(ö.230/845), el-Belâzûrî (ö.279/892-93) ve Taberî (ö.310/923)'den aktardığı rivayetler ışığında görüyoruz ki; Müslümanlar, Mekke Döneminde toplu olarak namaz kılmamıştır. Medine'de ise hicretten önce Hazrec kabilesinin lideri Es'ad b. Zürâre liderliğinde bir araya gelmiş, toplu şekilde namaz kılmış ve yine Es'ad b. Zürâre'den vaaz dinlemişlerdir. Bu uygulamanın kaynağı ise Arap örfünde eskiden beri var olan “*yevmü'l-cem*” (toplanma günü) olmuştur. Hicretten sora Hz. Muhammed (s.a.v) bu uygulamayı devam ettirmiştir. Müslümanlarla Cuma günleri öğle namazı vaktinde ashabıyla bir araya gelen Allah Resulü onlara cemaatle namaz kıldırarak vaz'u nasihatte bulunmuştur. Daha sonraki süreçte Müslümanlar bu namazı ihmal etmeye başlayınca da Cuma Suresi nazil olmuştur. Cuma Suresinde yeni bir namaz emredilmemiştir. Müslümanlar cemaatle kılınan öğle namazı konusunda uyarılmıştır. Cuma Suresinin nazil olması ile birlikte Cuma namazı, cemaatle kılınması ayetle farz olan sabit bir namaz halini almıştır.

Cuma namazı ve kadınlar konusuna da değinen müellif Cuma namazının kadınlara farz olmadığı yönündeki görüşün hatalı olduğunu ifade eder. Hem Hz. Muhammed (s.a.v) hem de Hulefâ-yi Râşidîn döneminde kadınların mescitlerde aktif şekilde bulunarak Cuma namazı kıldığını ortaya koyan rivayetleri Abdürrezzâk es-San'ânî'nin (ö.211/826-27) *el-“Musannef”* adlı eserinden aktarmıştır.

Müellifin bu gün kılınan Cuma namazının diğer günlerde kılınan öğlen namazı olduğu konusundaki fikirleriyle sunduğu gerekçeler oldukça makul görünmektedir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki müellif bu günün neden Cuma günü olarak seçildiği konusunda fikir beyan etmemiştir. Bu da akıllarda Cuma gününün öneminin nereden geldiğine dair bir takım soru işaretleri bırakmaktadır. Bilinmektedir ki hâkim gelenekte Müslümanlar, Cuma gününde bir hikmet aramış ve bu günü sıradan bir gün veya sıradan bir saat olarak görmemişlerdir. Balcı'nın İbn Hacer el-Askalânî (ö.852/1449) 'nin “*Fethu'l Bâr'i*” eserinden aktardığı rivayette de görülmektedir ki Araplar'da bu güne önem vermiş, Cuma günü öğlen saatinde toplanarak vaz-u nasihat dinlemiştir. Kanaatimizce Araplar tarafından ibadet için bu gün ve saatin seçilmesi sadece bir tesadüf değildir. Birçok konuda Hristiyan, Yahudi, Putperest gelenekten etkilenen Arap toplumunun kutsallık addettiği gün konusunda orijinal tavrını korumasının altında mutlaka önemli bir neden vardır ve araştırmaya açık bir konudur.

Son bölümde Müslümanların kıblesini konu edinen müellif, Mescid-i Aksâ'yı Müslümanların ilk kıblesi olarak kabul eden görüşleri tenkit etmiş, bu konuya temel kaynaklarda dahi bir açıklık getirilmemiş olmasını eleştirmiştir. Müslümanların ilk kıblesi konusunda temel kaynakların dahi muallakta kaldığına değinmiş, Müslümanların ilk kıblesinin Kâbe olduğu görüşünü ayetler ile ibn İshak (ö.151/768) ve Taberî (ö.310/923) başta olmak üzere birçok farklı kaynaktan aktardığı ilk dönem rivayetleri ışığında ortaya koymuştur.

Yazar Mekke döneminde Hz. Muhammed (s.a.v)'in ve ilk Müslümanların ibadetlerini Kâbe'ye yönelerek yaptığını nakletmektedir. Balcı, Allah (c.c) Resulü'nün Medine'ye hicretten sonra Yahudileri etkilemek için ashaptan Kudüs'e yönelerek namaz kılmalarını istediğini, bu nedenle de Mescid-i Aksâ'nın ilk kible olduğu düşüncesinin yayıldığını savunmuştur. Müellif Kurân-ı Kerim'de yer alan Hz.

İbrahim ile oğlu Hz. İsmail'in kible olarak Kâbe'ye yöneldiklerini anlatan ayetlerin yanı sıra hem Mekke'de yaşayan Haniflerin Kâbe'ye yönelerek ibadet ettiğini ifade eden ayet ve rivayetleri hem de Hz. Muhammed (s.a.v) ve ashabının Kâbe'ye doğru ibadet ettiği rivayetleri okuyucu ile paylaşmıştır. Böylece ilk kiblenin Kâbe olduğu konusundaki görüşünü delillendirmiştir.

Namaz ibadetinin İslam'dan önceki varlığına ve insanlık tarihinin başlangıcından bu yana yaratıcı ile iletişim dili olduğuna değinen, diğer din ve inanışlardaki formunu karşılaştırmalı bir şekilde aktaran müellif konuya bir dinler tarihçisi gözüyle de yaklaşmış ve böylece okuyucuya zengin bir bakış açısı sunmuştur. Öyle ki okurken acaba namaz, oruç, hac zekât gibi temel ibadetlerin formları değiştirilmeseydi diğer ilahi dinlerin mensuplarının son din olan İslam'a bakışı ne olurdu sorusu akıllara gelmektedir. Belki de farklı dinlerin inananlarına ilahi kaynağın teklifi konusunda sunabileceğimiz en güzel delillerden biri ibadetlerimizdeki temel benzerliklerdir.

Eserin dikkat çekici bir diğer yönü müellifin namaz ibadetini sadece tarihi rivayetler içerisinde ele almayıp ara ara bu ibadetin ruhuna ilişkin çarpıcı gerçekleri okuyucuya hatırlatmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in bazı durumlarda namazı kısalttığını ancak ta'dîl-i erkânı asla terk etmediğini ve Rabbi ile sohbet halinde olduğu bilinci ile bu ibadeti eda ettiğini anlatan bölüm, namazda okunan surelerin anlamını bilmenin önemini konu edinen bölüm, namazlarda Kurân-ı Kerim'den bilinen kısa sureleri okumak yerine adaleti, doğruluğu, iyiliği emreden ayetler ile dua ayetlerini okunmanın gerekliliğini anlatan bölüm ve benzeri bölümler buna örnektir.

Akademik bir üslupla ele aldığı konuyu belli başlıklar altında sınıflandıran müellif ilgili rivayet ve tartışmalara geçmeden önce okuyucuya konunun temel kavramları hakkında açıklayıcı bilgiler vermiştir. İleri sürdüğü görüşleri ayet, hadis ve ilk dönem siyer kaynaklarından aktardığı bilgilerle temellendirmiştir.

Müellifin kitabında namazla ilgili bütün tartışmalı konulara yer vermek gibi bir iddiası olmamıştır. Ancak bu alanda ortaya atılan birçok farklı görüşü kendi fikir ve tezlerini de ortaya koyarak aktarmış, araştırmacılara zengin bir bakış açısı sunmuştur. Bu yönüyle, namaz tarihi konusunda yapılacak araştırmalar için derli toplu bir çalışma olmuştur.

Son olarak şunu da söylemek gerekir ki, namaz ibadeti konusunda kabul görmüş birçok bilgiyi sorgulayan, farklı fikirleri okuyucuyla buluşturan çalışma her düzeyden okuyucudan ziyade akademik camiaya hitap etmektedir. Özellikle namaz tarihi alanında çalışmak isteyen araştırmacılar için önemli bir eserdir.